

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SİNOP SANCAĞI MUTASARRIFLARI (1839-1924)

ZEYNEP İNCE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. CENK DEMİR

SİNOP-2022

TEZ KABUL

Zeynep İnce tarafından hazırlanan “**Sinop Sancağı Mutasarrıfları (1839-1924)**” başlıklı bu çalışma, **04.08.2022** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan	Prof. Dr. Serkan Yazıcı Sinop Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi	İmza
Üye (Danışman)	Doç. Dr. Cenk Demir Sinop Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi	İmza
Üye	Doç. Dr. Fikrettin Yavuz Sakarya Üniversitesi / Fen Edebiyat Fakültesi	İmza

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Fadime Dirik

.....

Etik Beyan

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Zeynep İNCE

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİNOP SANCAĞI MUTASARRIFLARI (1839-1924)

ZEYNEP İNCE

SİNOP ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
DANIŞMAN: DOÇ. DR. CENK DEMİR

Sinop, coğrafi konumu itibarı ile Türkiye'nin kuzeyinde Karadeniz'in güneyine konuşlanmış bir liman kentidir. Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan kent, sahip olduğu tarihi ve kültürel değerler bakımından Anadolu'nun kadim şehirlerinden birisidir. 1461'de Osmanlı hakimiyetine giren Sinop, başlangıçta kadı tarafından yönetilen Kastamonu'ya bağlı bir kaza pozisyonundadır. Ancak 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti'ndeki taşra yönetiminde ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Tanzimat ile vilayet olarak anılmaya başlayan taşra yönetim birimlerinin içerisinde yer alan sancaklara da mutasarrıf adı verilen görevliler atanmaya başlamıştır. Sancaklar bir vilayete bağlı ise mutasarrıflar, valinin bir alt derecesi; vilayete bağlı değil de müstakil bir sancaksa vali ile aynı yetkilere sahip kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sinop'ta Tanzimat sonrası Kastamonu'ya bağlı bir sancak konumuna gelmiş ve mutasarrıflar tarafından yönetilmeye başlamıştır.

Tanzimat sonrası Sinop tarihini incelediğimizde ilk mutasarrıfın 1839 yılında Hüseyin Paşa olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamında 1839'dan Sinop'un vilayet olduğu 1924'e kadar sancakta görev yapmış mutasarrıflar kronolojik olarak incelenmiştir. Bu bağlamda Osmanlı arşiv vesikalarından istifade edilerek Sinop mutasarrıflarından hareketle kentin idarî sistemi; hastane, okul, çeşme, ulaşım ağları gibi kamusal yapıları ve sosyokültürel dinamikleri aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sinop, Mutasarrıf, Sancak, İdarî Yapı

Eylül 2022, 127 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

GOVERNOR OF SINOP SANJAK (1839-1924)

ZEYNEP İNCE

**SINOP UNIVERSITY SOCIAL SCIENCES INSTITUTE
DEPARTMENT OF HISTORY
SUPERVISOR: ASSOC. PROF. CENK DEMİR**

Sinop is a port city located in the south of the Black Sea in the north of Turkey due to its geographical location. The city, which has hosted many civilizations throughout history, is one of the ancient cities of Anatolia in terms of its historical and cultural values. Sinop, which came under Ottoman rule in 1461, was in the position of a district of Kastamonu, which was initially ruled by a kadi. However, with the Tanzimat Fermanı declared on November 3, 1839, serious changes occurred in the provincial administration in the Ottoman Empire. With the Tanzimat, officials called governors began to be appointed to the sanjaks within the provincial administrative units, which began to be called provinces. If the sanjaks are affiliated to a province, the governors are a subordinate degree of the governor; if it is an independent sanjak, not affiliated with the province, they appear as persons with the same powers as the governor. After the Tanzimat Reform Era, Sinop became a sanjak of Kastamonu and began to be ruled by the governors.

When we examine the history of Sinop after the Tanzimat, it is understood that the first governors were Hüseyin Pasha in 1839. Within the scope of the study, the governors who served in the sanjak from 1839 to 1924, when Sinop was a province, were examined chronologically. In this context, the administrative system of the city, based on the governors of Sinop, by making use of the Ottoman archive documents; Public structures such as hospitals, schools, fountains, transportation networks and their socio-cultural dynamics have been tried to be clarified.

Keywords: Sinop, Governor, Sanjak, Administrative Structure

September 2022, 127 Page

Teşekkür

Çalışmam süresince her aşamada yanımda olan, bana yol gösteren, her türü bilgi birikimini benimle paylaşan, öğrencisi olmaktan onur duyduğum değerli danışmanım Doç. Dr. Cenk Demir’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu zorlu süreçte maddi manevi her türlü yanımda olan sevgili annem Zeliha İnce ve babam Nuri İnce’ye ayrıca teşekkür ederim.

Zeynep İNCE

İçindekiler

Sayfa

Tez Kabul.....	ii
Etik Beyan.....	iii
Özet.....	iv
Abstract.....	v
Teşekkür.....	vi
İçindekiler.....	vii
Kısaltmalar	xi
Giriş.....	1
a. Tezin Konusu ve Amacı.....	2
b. Tezin Kapsamı ve Önemi.....	2
c. Literatür.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT FERMANI SONRASI VİLAYET ÖRGÜTLENMELERİNDE DEĞİŞİMLER

1.1. Tanzimat Dönemi.....	5
1.2. Tanzimat Fermanı Sonrası Vilayet Örgütündeki Değişmeler.....	5
1.2.1. Tanzimat'tan Önce Vilayet Yönetimleri.....	6
1.2.2. Tanzimat Sonrası Vilayet Yönetimleri.....	7
1.2.3. İlk Değişiklik Muhassıllık ve Muhassıllık Meclisleri.....	7
1.2.4. Eyalet, Sancak ve Kaza Yönetimi.....	8
1.3.1864 Vilayet Nizamnâmesi.....	10
1.4. 1871 Vilayet Nizamnâmesi ve 1876 Vilayet Tâlîmatnâmesi.....	12
1.5. 1913 Geçici Vilayet Düzenlenmesi.....	14

1.6. Osmanlı da Mutasarrıflık Makamı.....	15
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT'TAN II. MEŞRUTİYET'E SİNOP SANCAĞI MUTASARRIFLARI (1839-1908)

2.1. Sinop İdarî Teşkilatı.....	18
2.2. Sinop Mutasarrıfları.....	19
2.2.1. Hüseyin (Gâvizâde) Bey (1839-1839/1842-1844).....	23
2.2.2. Mustafa Refik Bey (1839-1842).....	25
2.2.3. İbrahim Bey (1844-1845).....	26
2.2.4. Hacı Ahmed Bey (1845-1846)	27
2.2.5. Hasan Şükrü Efendi (1846-1846).....	27
2.2.6. Mehmed Kelami Bey (1847-1847).....	28
2.2.7. Esad Efendi (1847-1848).....	28
2.2.8. Ömer Tufan Paşa (1848-1853).....	29
2.2.9. Hüseyin Remzi Paşa (1853-1854).....	30
2.2.10. İsmail Adil Paşa (1854-1854).....	32
2.2.11. Mehmed Nebil Bey (1854-1856).....	33
2.2.12. Tufan Paşa (1856-1856).....	34
2.2.13. Mehmed Ragıp Paşa (1856-1857).....	35
2.2.14. Aziz Efendi (1857-1862).....	35
2.2.15. İsmail Maşuk Paşa (1862-1863/1864).....	37
2.2.16. Derviş Ali Kemal Efendi (1863/1864-1865/1866).....	38
2.2.17. Tevfik Paşa (1865/1866-1869).....	39
2.2.18. Mustafa Bey (1869-1872).....	40
2.2.19. Ahmed Tevfik Efendi (1873-1875).....	41

2.2.20. Arif Paşa (1875-1876).....	42
2.2.21 Ahmed Kemal Bey (1876-1878).....	42
2.2.22. Mehmed Şefik Bey (1878-1880).....	43
2.2.23. Mehmed Veysel Paşa (1880-1889).....	43
2.2.24. Ebubekir Hâzım Tepeyran (1889-1889/1890-1890).....	47
2.2.25. Hacı Salih Faik Bey (1889-1890).....	49
2.2.26. Yahya Dede Paşa (1890-1891).....	50
2.2.27. Mehmed Enis Paşa (1891-1892).....	51
2.2.28 Reşid Paşa (1892-1894).....	52
2.2.29. Fazlı Bey (1894-1896).....	54
2.2.30. Bekir Sıdkı Paşa (1896-1897/1906-1908).....	55
2.2.31. Emin Bey (1897-1897).....	58
2.2.32. Ömer Şevki Bey (1897-1899).....	58
2.2.33. Mehmed Ali Aynî Bey (1899-1902).....	60
2.2.34. Mustafa Tevfik Paşa (1902-1904).....	61
2.2.35. Hacı Ahmed Kadri Bey (1904-1906).....	63
2.3. Değerlendirme.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'TEN CUMHURİYETE SİNOP SANCAĞI MUTASARRIFLARI (1908-1924)

3.1. Ziya Paşa (1908-1908).....	67
3.2. Haydar Bey (1908-1912).....	67
3.3. Abdullah Hilmi (Okuy) Bey (1909-1911).....	69
3.4. Edhem Fehmi (Arslanlı) Bey (1911-1912).....	70
3.5. Zekeriya Bey (1912-1912/1913).....	72

3.6. Nahid Bey (1912/1913-1913).....	73
3.7. Müştak Lütfi Bey (1913-1914).....	73
3.8. Kemal Bey (1914-1915).....	74
3.9. İbrahim Hakkı (Aktan) Bey (1915-1916).....	75
3.10. Musa Hilmi Bey (1916-1917).....	76
3.11. Mehmed Vehbi (Demirel) Bey (1917-1918).....	79
3.12. Mehmed Necib Bey (1918-1919).....	79
3.13. Mazhar Tevfik Bey (1919-1919)	81
3.14. Mahmud Celaleddin Bey (1919-1920).....	85
3.15. Mustafa Reşad (Mimaroglu) Bey (1920-1920).....	87
3.16. Zeki Zekeriya Bey (1920-1920).....	87
3.17. Zihni (Orhon) Bey (1920-1922).....	88
3.18. Süleyman Necmi (Selmen) Bey (1922-1922).....	92
3.19. Hüsnü Bey (1922-1923).....	93
3.20. Hasan Nizamettin (Ataker) Bey (1923-1924).....	95
3.21. Değerlendirme.....	96
SONUÇ	99
KAYNAKLAR	101
EKLER	117
ÖZGEÇMİŞ	127

KISALTMALAR

A.AMD.	: Sadâret Âmedî Kalemi Defterleri
A.DVN.	: Divan (Beylikçi) Kalemi Defterleri
A.DVN.MHM.	: Bab-1 Asafî Divan-ı Hümâyûn
A.MKT.	: Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi
A.MKT.MHM.	: Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Evrakı
A.MKT.MVL.	: Sadâret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı
A.MKT.NZD.	: Sadâret Mektubî Kalemi Nezâret ve Devair Yazışmaları Evrakı
A.MKT.UM.	: Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilayat Evrakı
A.TŞF.	: Sadâret Teşrifat Kalemi Evrakı
ATASE	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
BCA.	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BEO.	: Bâbîâlî Evrak Odası
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C.AS.	: Cevdet Askeriye
C.DH.	: Cevdet Dâhiliye
C.HR.	: Cevdet Hâriciye
DER.	: Derleyen

DH.EUM.EMN.	: Dâhiliye Emniyet-i Umûmiye Emniyet Şubesi Evrakı
DH.EUM.MH.	: Dâhiliye Emniyet-i Umûmiye Muhasebe Kalemi Evrakı
DH.EUM.THR.	: Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Tahrirat Kalemi Evrakı
DH.EUM.6.Şb.	: Dâhiliye Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti Altıncı Şube
DH.İ.UM.	: Dâhiliye Nezâreti İdare-i Umûmiye Evrakı
DH.İD.	: Dâhiliye Nezâreti İdare Evrakı
DH.İ.UM.EK.	: İdare-i Umûmiye Ekleri
DH.KMS.	: Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri
DH.MKT.	: Dâhiliye Nezâreti Kalemi
DH.MUİ.	: Dâhiliye Nezâreti Muhâberat-ı Umûmiye İdaresi Evrakı
DH.SAİDd.	: Dâhiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri
DH.ŞFR.	: Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi Belgeleri
HAT.	: Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi
HR.MKT.	: Hâriciye Nezâreti Mektubî Kalemi Evrakı
HR.SFR.3.	: Hâriciye Nezâreti Londra Sefareti Belgeleri
HR.SFR.4.	: Hâriciye Nezâreti Paris Sefareti Belgeleri
HR.SYS.	: Hâriciye Nezâreti Siyasî Kısım Evrakı
HR.TO.	: Hâriciye Nezâreti Tercüme Odası Evrakı
İ.DH.	: İrade Dâhiliye
İ.DUİT.	: İrade Dosya Usulü Tasnifi
İ.HR.	: İrade Hâriciye
İ.HUS.	: İrade Husûsî
İ.MVL.	: İrade Meclis-i Vâlâ
İ.TAL.	: İrade Taltifat

İ.TKS.	: İrade Tekâüd Sandığı
M.Ö.	: Milattan Önce
MB.İ.	: Mabeyn İrâde
MF.İBT.	: Tedrîsât-ı İbtidaiyye Kalemi
MF.MKT.	: Maârif Nezâreti Mektubî Kalemi
MV.	: Meclis-i Vükela Mazbataları
ML.MSF.d.	: Masârifât Muhasebeciliği Defterleri
ML.VRD.d.	: Vâridât Muhasebesi Defterleri
ML.VRD.TMT.d.	: Mâliye Nezâreti Vâridât Muhasebesi Temettuât Defterleri
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MVL.	: Meclis-i Vâlâ Evrakı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ŞD.	: Şûrâ-yı Devlet
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
Y.A.HUS.	: Yıldız Sadâret Husûsî Maruzat Evrakı
Y.MTV.	: Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y.PRK.A.	: Yıldız Perakende Evrakı Sadâret Maruzatı
Y.PRK.UM.	: Yıldız Perakende Evrakı Umûmî

Giriş

Sinop şehri coğrafi konumu itibariyle önemli bir yerleşim yeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent yapılaması M.Ö. 700'lere kadar ulaşan Sinop şehrinin isminin kökeni konusunda farklı iddialar vardır. Bunlar, Yunanca *zarar vermek, yok etmek* manasına gelen *sinomai*'dan geldiği, Hititçe *Sinuwa*, Farsça suyun göğü anlamına gelen *Sine-i ab* kelimelerinden türediği şeklindedir. Birçok iddia olmasına karşı Sinop'un bilinen en eski adı *Sinope*'dir. (Demirkaya ve Tutuk, 2012, s. 48-49; Şahin ve Altınkaynak, 2020, s. 588-589)

1071 Malazgirt Savaşı ile Türkler Anadolu'ya yerleşmeye başladığında Sinop'a ilk olarak Danişmentlerin hâkim olduğu bilinmektedir. Sinop, 1214'te Anadolu Selçuklu hakimiyetine girdikten sonra, Selçuklu ile Bizans ve Trabzon Rum İmparatorluğu arasında mücadelelere sahne olmuştur. Sinop sahip olduğu doğal limanın ve jeopolitik konumunun etkisiyle XIII. yüzyılda Türk-Müslüman ve Rum-Hristiyan rekabeti ile karşı karşıya kalmıştır. Selçukluların Sinop'taki hakimiyeti uzun sürmedi. 1243 Köseadağı Savaşı ile Moğolların etkisinde kalan Anadolu Selçuklu Devleti, 1254¹ yılında Sinop şehrini yeniden Trabzon Rum İmparatorluğu'na bırakmak zorunda kaldı. (Şahin ve Altınkaynak, 2020, s. 594; Ünal, 2014, s. 13-15) 1265'te ise Selçuklu veziri Pervâne Muineddin Süleyman, Sinop'u Trabzon Rum İmparatorluğu'ndan geri almış ve Sinop'ta Pervaneoğulları hakimiyeti görülmüştür. Pervaneoğulları'nın hükümdarı Gazi Çelebi'nin 1322'de ölümüyle bölgede siyasi boşluk meydana gelmiş bu durumdan faydalanan Candaroğulları Sinop'u ele geçirmiştir. Bu süreçten sonra Sinop, II. Mehmed'in (1451-1481) Sinop'u fethettiği 1461 yılına kadar Candaroğulları hakimiyetinde kaldı. 1461'den itibaren Sinop'ta Osmanlı dönemi başladı. (Ünal, 2014, s. 16-17; Efe, 2018, s. 11-54)

II. Mehmed döneminde Karadeniz şehirlerine düzenlenen fütihat hareketleri için bir üs haline gelen Sinop, sahip olduğu tersanesiyle de XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar gemi yapımıyla Osmanlı donanmasına hizmet etmiştir. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Çarlık Rusya'sı ile giriştiği mücadelelerinde Sinop şehri konumu itibariyle önemli bir yer teşkil etmiştir. 30 Kasım 1853'te yaşanan Sinop faciası ise bu mücadelenin hem Osmanlı tarihi hem de Sinop

¹ Mehmet Ali Ünal, bu tarihi 1261 olarak, Murat Altuntaş ise 1259 olarak vermektedir. Bkz. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 15; Murat Altuntaş, "Anadolu Selçukluların Denizcilik Faaliyetleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 2, 2020, s. 280.

kent tarihi açısından önemli kırılma anlarından birisidir. Ruslar tarafından gerçekleştirilen bu hadise neticesinde Osmanlı filosu yok edilirken kent de ağır hasara maruz kalmıştır. Bu tarihten sonra kent limanı ve tersanesi önemini yitirirken ticari ve sosyal hayat ağır darbe almıştır. Dolayısıyla bu durum şehrin idarî ve demografik açıdan büyümesini engellemiştir.

a. Tezin Konusu ve Amacı

Bu çalışmanın konusu, Osmanlı Devleti'nin Kastamonu vilayetine bağlı Sinop sancağında görev yapan mutasarrıflar, bu mutasarrıflar döneminde yapılan kamusal yapılar ile idarî, iktisadi, sosyal ve kültürel olayları kapsamaktadır. Ayrıca XIX. yüzyılda yayınlanan tâlîmatnâme ve nizamnâmeler neticesinde, Osmanlı taşra teşkilatında yaşanan idarî değişikliklerde tez kapsamında ele alınan konular arasındadır.

Bu tez, 1839 Tanzimat Fermanı'ndan 1924 yılında vilayet oluşuna kadar Sinop sancağında görev yapmış mutasarrıfları kronolojik sıra ile ele almayı amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde, sancağın en yüksek mülkî amiri olan ilgili mutasarrıfların Sinop'taki görev süreleri boyunca yaptıkları faaliyetlerin aydınlatılmasına çalışılmıştır.

b. Tezin Kapsamı ve Önemi

Bu tez, zamansal çerçeve açısından 1839-1924 yılları arasında Sinop'ta görev yapan mutasarrıfları konu almaktadır. Araştırma sırasında Tanzimat Dönemi taşrasındaki idarî yapılanmalar ve vilayet yönetimlerindeki değişikliklerle irdelenmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlerle olan ilişkileri yapmış olduğu savaşlar ve antlaşmalar ile Karadeniz bölgesinde gerçekleşen siyasi, askerî, iktisadi, ticari vs. olayların Sinop'taki yansımaları da bu çalışma kapsamında ele alınmıştır. Dönem itibarıyla Sinop Kastamonu vilayetine bağlı bir sancak konumunda olmasından dolayı çalışmanın mekânsal sınırları dâhilinde Kastamonu vilayeti de yer almaktadır. Diğer taraftan bir liman kenti konumunda bulunan Sinop'a komşu Canik vilayetiyle idarî ve ticari ilişkiler içerisinde olmasından mütevellit çalışmanın sınırları zaman zaman genişleme kaydetmektedir.

Öte yandan bu çalışma kapsamında ilgili mutasarrıfların Sinop'a gelmeden önceki görevleri, görev yerleri ve Sinop'tan ayrılış nedenleri ile sonraki görev yerleri de

ele alınan konu başlıkları arasındadır. Bu bağlamda mutasarrıfların rütbeleri, nişanları, maaşları ve emeklilik durumları da arşiv belgeleri ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Bu tezle birlikte 1839'dan 1924'te kadar Sinop sancağında görev yapan mutasarrıfların, eksiklikler olmakla beraber, tam listesi ilk kez oluşturulacaktır. Bu kapsamda mutasarrıfların kendi dönemlerinde Sinop özelinde gerçekleştirdikleri sosyal, kültürel, eğitim ve bayındırlık gibi faaliyetleri incelenmiştir. Aynı zamanda idarî yöneticiler ile yerel halk arasındaki sorunlar, mutasarrıflara açılan soruşturmalar ve yabancı devletlerin temsilcileriyle yaşanan problemlerin Osmanlı arşiv belgeleri ışığında ele alınarak değerlendirilmesi tezin önemini arttırmaktadır. Elde edilen verilerin neticesinde mutasarrıflık makamından hareketle hem Osmanlı'nın son dönemi Sinop kent tarihi incelenmiş hem de Sinop örneğinden hareketle XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sancak yapılanmalarının en yüksek mülkî amiri olan mutasarrıfların maaşları, atanma süreçleri, emeklilikleri gibi konularda bilgiler sunulmuş olması da çalışmanın önemini arttırmaktadır.

c. Literatür

Çalışmada birinci el kaynaklar ön planda tutulmuştur. Osmanlı Arşivi'nden elde edilen yaklaşık 400 vesika ve 1869-1903 yılları arasındaki 21 adet Kastamonu Vilayeti Salnamesinin ve Kastamonu Vilayet Gazetesinin incelenmesi sonucunda 1839-1924 yılları arasında Sinop'ta görev yapan mutasarrıfların isim listesi ve görev yaptıkları tarih aralıkları belirlenip tablolastırılmıştır. Ayrıca ilgili Osmanlı vesikalarından hareketle mutasarrıfların atama, tayin ve becayişlerine dair bilgilere de yer verilmiştir. Öte yandan belirtilen zaman aralığı içerisinde Sinop'un idarî açıdan Kastamonu'ya bağlı bir sancak olmasından dolayı Kastamonu vilayetine ait vesikalarda araştırma konusu kapsamında incelenmiştir. Böylelikle mutasarrıfların Sinop'ta görev yaptıkları tarihler belirlendikten sonra görev süreleri kapsamında sancakta gerçekleşen kamusal faaliyetler ve münferit olaylar aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Diğer taraftan Sinop kent tarihinin aydınlatılmasında ve Tanzimat sonrası Osmanlı vilayet örgütlenmelerindeki değişimlere dair ikinci el kaynaklardan da istifade edilmiştir. Bu bağlamda çalışmamızda 23 yüksek lisans ve 5 doktora tezi ile 120'a yakın telif ve tetkik eserdeki bilgilere başvurulmuştur.

Tanzimat sonrası vilayet örgütündeki değişimlerin incelendiği birinci bölümün başlıca kaynakları, İlber Ortaylı'nın *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi* çalışması ile *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri* adlı eserleridir. Bir diğer çalışma Musa Çadircı'nın *Tanzimat Süresince Türkiye Ülke Yönetimi* ile *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı* isimli çalışmalarıdır. Ayrıca konu ile ilgili TDV İslâm Ansiklopedisi maddelerinden de istifade edilmiştir.

Osmanlı arşiv vesikaları ve dönemin diğer resmî belgeleri haricinde Sinop kent tarihi kapsamında gerçekleşen vakalar farklı kaynaklar üzerinden okunup değerlendirilmiştir. Bu çerçevede sancakta yaşanan sosyal hadiseler, göç hareketliliği, yangın, salgın ve kıtlık gibi doğal afetlere dair bazı akademik eserler bu çalışma kapsamında incelenmiştir. Örneğin, Cenk Demir'in "19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Sinop Varoş Mahallesi Yangınları ve Yapılan Sosyal Yardımlar", "Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Yıllarında Sinop Rumları: Tehcir ve Mübadele" ve "Sinop Rum Cemaati'nin 19. Yüzyıldaki Sosyal Yapısı" adlı makaleleri, Tolga Akay'ın "XIX. Yüzyılda Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne Yönelik Göç Hareketlerinde Sinop'un Yeri", Erol Karcı'nın "Sinop Frengi ve Gureba Hastanesi'ne Dair Bazı Tespitler" isimli çalışması ile İsmail Yaşayanlar'ın, "Sinop, Samsun ve Trabzon'da Kolera Salgınları, Karantina Teşkilatı ve Kamu Sağlığı Hizmetleri (1876-1914)" adlı makalesi yararlanılan çalışmalardan bazılarıdır. Ayrıca XIX. yüzyıl Sinop kent tarihine damgasını vuran 30 Kasım 1853 tarihli Sinop faciası hakkında Besim Özcan'ın *Rus Donanmasının Sinop Baskını (30 Kasım 1853)* adlı doktora tezi ile İsmail Efe'nin *Sinop Tarihi Türk Hakimiyetine Girişten Cumhuriyet'in İlanına 1214-1923* isimli eseri yararlanılan kaynaklar arasındadır.

Çalışma kapsamında Sinop'taki kamusal yapılara dair verilere ulaşılırken arşiv vesikalarının yanı sıra Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri ile Deniz Esemeli'nin *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi* adlı doktora tezi, Cenk Demir'in "Anıtsal Bir Hayrat: Sinop Şehitler Çeşmesi" ve Cevdet Yılmaz'ın "Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi" isimli çalışmalardan istifade edilmiştir. Bahsi geçen kaynaklar ve çalışma kapsamında yararlanılan eserler kaynaklar kısmında belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT FERMANI SONRASI VİLAYET ÖRGÜTÜNDE DEĞİŞMELER

1.1. Tanzimat Dönemi

Tanzimat kelimesi Arapçadan dilimize geçmiş olup, sözlük anlamı olarak *düzenlemek, sıraya koymak, ıslah etmek* anlamına gelen tanzim kelimesinin çoğuludur. Tanzimat literatürde *mülki idareyi ıslah ve yeniden organize etme* anlamında kullanılır. Ayrıca bu düzenlemelerin yapıldığı döneme verilen addır. (Akyıldız, 2011, s. 1) 3 Kasım 1839'da devletin ileri gelenleri, kalabalık bir ahâli, din adamları ve yabancı diplomatların önünde Gülhane'de okunan hatt-ı hümayun, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyal hayatında bir dönüm noktası olmuştur. (Ortaylı, 2020, s. 401) Bu hatt-ı hümayun padişahların başa geldikten sonra çıkarttığı adâletnâmeler ile aynı özelliği taşımaktaydı. Diğer adâletnâmelerden farkı ise köklü değişiklikler içermesidir. (İnalcık, 1964, s. 611)

3 Kasım 1839'da Tanzimat'ın ilanı ile başlayıp 1876'da Meşrutiyet'in ilanına kadar olan döneme Tanzimat Dönemi denilmektedir. Bu dönemde batı modelinden yola çıkılarak hukuka dayalı seküler bir devlet modeli ve eşitlik ilkesi ile yeni bir sosyal düzen oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu dönem Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi açısından oldukça önemlidir. İdarî, adlî, malî gibi birçok alanda yenilikler yapılmıştır. 1839 Tanzimat Fermanı'nı ile Müslüman tebaa hususunda çalışmalar yapılırken bu fermanın devamı niteliğinde olan 1856 Islahat Fermanı'yla da Gayrimüslim tebaa için çalışmalar yapılmıştır. Bu yüzden dönemi incelerken Tanzimat'tan Islahat Fermanı'na birinci dönem ve Islahat Fermanı'ndan I. Meşrutiyet'e ikinci dönem şeklinde de değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalar ile istenilen sonuçlar elde edilemese de anayasal süreç için oldukça önemli bir gelişme yaşandığı söylenebilir. Ayrıca bu dönemde devletle birey arasındaki ilişki de farklı bir nitelik kazanmıştır. (Berkes, 2003 s. 216; Ezici, 2020, s. 2812)

1.2. Tanzimat Fermanı Sonrası Vilayet Örgütündeki Değişmeler

Tanzimat Fermanı, devletin resmî gazete hüviyeti olan Takvîm-i Vekâyi'de yayınlandıktan sonra taşradaki valiliklere ve mütesellimlere bildirildi. Fermanın

uygulanması için hükümet programının belirlenmemiş olması, gayrimüslim halkla eşit tutulacak olan Müslüman halkın tepkisi çekmiştir. Ayrıca çıkarları zarar gören âyan ve eşraf grubunun karşı çıkması, fermanın özellikle de taşrada uygulanmasını zorlaştırmıştı. Bu yüzden başlangıçta fermanın uygulanması merkezî otoritenin denetimi ve gözetimi altındaki bölgelerde daha etkili oldu. (Torun, 2005, s. 23-25)

1.2.1. Tanzimat'tan Önce Vilayet Yönetimleri

Osmanlı Devleti'nin, 1300-1600 yıllarını kapsayan klasik döneminin taşra idarî yapılanması beylerbeyliği (eyalet), sancak, kaza, köy ve mezra şeklindeydi. Taşra teşkilatının en büyük birimi olan beylerbeyliğinin hangi devletten etkilenilerek oluşturulduğuna dair görüş ayrılıkları da mevcuttur. M. Ali Ünal, Anadolu Selçuklu Devleti'nde olan *melikü'l-ümerâ*'ya benzediğini bu yüzden Selçuklulardan alındığını söylemektedir. Fuat Köprülü ve İ. Hakkı Uzunçarşılı da Anadolu Selçuklu, Memlükler, Altın Orda ve İlhanlılar'da benzer sistemlerin olduğu ve Osmanlı'nın bu devletlerden etkilendiğini ifade etmektedirler. Bu görüşlerin aksine Batılı tarihçiler ise Bizans'tan alındığını iddia etmiştir. (Ünal, 1997, s. 217; İpsirli, 1992, s. 69; Köprülü, 1986, s. 4-5)

Klasik dönem Osmanlı idarî sisteminde eyaletler üç şekilde incelenmelidir. İlki tımar sisteminin uygulandığı ve sayıca en fazla olan *salyanesiz* şeklinde ifade edilen eyaletler. İkincisi salyaneli eyaletler ki tımar sisteminin uygulanmadığı ve vergilerin doğrudan merkeze gönderildiği eyaletlerdi. Üçüncü ise voyvodalık, hıdivlik ve şeriflik gibi özel yönetim biçimine sahip olan imtiyazlı eyaletlerdi.

Eyaletlerin başında paşa unvanı taşıyan *beylerbeyi*, *mîr-i mîrân*, *emîrü'l ümerâ* veya *vali* (Kılıç, 2002, s. 888; İpsirli, 1992, s. 69) adı verilen yöneticiler bulunuyordu. Ancak önemli eyaletlere vezir rütbesinde yöneticiler atanmaktaydı. İdari yapılanma çerçevesinde eyaletler, sancaklara ayrılır beylerbeyi ise eyaletin merkez sancağında bulunuyordu. Bu uygulamadan dolayı merkez sancağına *paşa sancağı* denilmekteydi. Yine idarî yapı gereğince beylerbeyliğine bağlı sancaklar, sancaklara da bağlı kazalar vardı. Her sancağa kadı ve subaşı adı verilen mülkî amirler tayin edilirken beylerbeyliği kadılığı şeklinde bu müessese bulunmuyordu. (İpsirli, 1992, s. 69; Ünal, 1997, s. 217-219)

Yönetici olarak muhtesip, vali, kadı gibi görevliler merkezden atanır ve merkez adına görevlerini sürdürürlerdi. Valilerin ya da beylerbeyinin tayinlerine de çok sık rastlanmaktaydı. Görev süreleri başlangıçta çok kısa iken III. Selim'in (1789-1807) düzenlemeleriyle bu süre üç ile beş yıl arasına çıkartılmıştı.

Yönetim de kadıların da önemi büyüktü. Şer'i hukuku taşrada uygulayan kişi olarak karşımıza çıkan kadılar aynı zamanda şehir yönetimi, denetimi ve asayiş gibi konulardan da sorumluydu. Kadı sadece şehrin değil civardaki köy ve nahiyelerin de amiri ve yargıcıydı. Görev yerine giderken kendi kapı halkı ile giderdi. Her nahiyenin başına da kendi adına nâip görevlendirirdi. (Ünal, 2011, s. 242; Ortaylı, 2020, s. 12) II. Mahmud'un ıslahatları ile kadılık görevleri de sınırlandırılmıştı.

1.2.2. Tanzimat Sonrası Vilayet Yönetimleri

Osmanlı yönetimi, tımar sistemi bozulunca iltizam usulüne başvurmak zoruna kalmıştı. İltizam usulü, devletin vergi gelirlerini önceden toplamak için ihaleye vermesiydi. İhaleyi alan kişiye de mültezim denmekteydi. Bu sistemle devlet peşin para alabiliyor, mültezimlerde ödedikleri parayı çıkartmak için halkı zorluyordu. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlangıçta iltizam usulü kaldırıldı. Merkezi atama ile gelen muhassıllar ve onlara yardımcı olarak halkın temsilcileri ve din adamlarından oluşan muhassıllık meclisleri görevlendirildi. Fakat malî sistemi başlangıçta düzenleyemedikleri için iltizam usulüne geri dönüldü. (Ortaylı, 2020, s. 18; Özkaya ve Akyıldız, 2020, s. 18-19)

1.2.3. İlk Değişiklik Muhassıllık ve Muhassıllık Meclisleri

II. Mahmud'un uygulamalarından biri nüfus ve mal mülk sayımıydı. Meşveret divanları oluşturularak vergi toplanması konusunda idarecilerle görüşmeler gerçekleştirdi. Vergi sistemindeki değişikliğin uygulanması için de Meclis-i Vâlâ'da alınan kararla Muhassıl-ı Emvâl adı verilen kişiler sancaklara atanmıştı. (Torun, 2005, s. 29; Altun, 2016, s. 26-27) Yani bakıldığında muhassıllık sistemi Tanzimat ile oluşturulmamıştı ama Tanzimat bürokratlarının malî endişelerinden dolayı Tanzimat sonrası genişleyip uygulanan bir sistem haline dönüşmüştü.

24 Ocak 1840 tarihli Muhassıllık Tâlimnâmesi yayınlanmış ve sistem somutlaşmıştı. Tâlimnâmeye göre; tüm gelir kaynaklarının toplanması, resmî kayıtlarda bulunmayan ya da bulunamayan tüm gelir kaynaklarının tespiti, elinde hisse olanların saptanması muhassıllık hizmeti olarak belirlenmiştir. II. Mahmud'un önceden yaptığı gibi mal-mülk sayımı yapılması da talep edilmiştir. Yine bu tâlimnâme ile muhassıllık meclislerinin oluşturulması istenmiş, bu şekilde malî merkezileşme kurulması öngörülmüştür. (Efe, 2010, s. 65-66; Özkaya ve Akyıldız, 2020, s. 18-19)

Muhassılların yanına yardımcı olarak mal, nüfus ve emlak kâtibi gönderilmiş, vergi tespiti ve diğer işler için Muhassıllık Meclisleri oluşturulmuştur. Meclisin içerisinde hâkim, müftü, asker zabiti, bölgenin ileri gelenlerinden dört kişi ve gayrimüslim halktan kişiler bulunması kararlaştırıldı. (Torun, 2005, s. 30)

Bu kurumun oluşturulması devletin kuruluşundan beri malî, idarî ve askerî görevler üstlenmiş olan valiler ve sancakbeylerinin malî görevlerini sonlandırmış oldu. Kısa süren bu yeni uygulama ile 1840-1841 yılına ait hazine gelirlerinde büyük bir azalma görüldü. Muhassıllar da eskiden beri taşra idârecilerinde bulunan kötü alışkanlıklara uyum sağlayarak, görevlerini kötüye kullanmışlardı. Bu açıdan istenilen sonuç elde edilememişti. İltizam sorununa çözüm olarak getirilen bu sistem başarılı olmayınca 1842 yılında kaldırılıp iltizam usulüne geri dönüldü. Ancak valilere malî sorumluluk geri verilmedi valiler yerine malî işler defterdarlara bırakıldı. Sancaklarda ise malî işler kaymakama verildi. Sancaklardan küçük malî ve idarî birim olarak kazalar karşımıza çıkmaya başladı ve kazaların yönetimine kaza müdürü getirildi. Yani iltizam usulüne dönülürken bir yandan da ülke yönetim birimlerinde değişikliklere gidildi. (Çadırcı, 2017, s. 262-263; Altun, 2016, s. 25)

1.2.4. Eyalet, Sancak ve Kaza Yönetimi

Tanzimat'ın ilanından sonra kurulup kaldırılan muhassıllık meclisleri sancaklarda küçük meclis, eyaletlerde büyük meclis olarak anılmaya devam etmiştir. Bu iki mecliste *Memleket Meclisleri* olarak anılmıştır. 1849 yılında yapılan düzenleme ile de büyük meclis Eyalet Meclisi, küçük meclisler ise Sancak Meclisi adını almıştır. Muhassıllık sisteminin kapatılmasından sonra uzunca süre yöneticilerin elinde yönetmelik olmadan çalıştıkları için vilayetlerde birlik bozulmuş ve yolsuzluklar devam etmişti. Yeni düzenleme zorunlu hale gelmişti. Bu amaçla hazırlanan yönetmelik

1849'da Abdülmecid'in onayından geçip yürürlüğe girmişti. Yönetmelikte vali, kaymakam, kaza müdürü, defterdar gibi yöneticilerin esasları belirlenmiştir. Bu yönetmelik 1864 Vilâyet Nizamnâmesi'ne kadar yürürlükte kalmıştır. Bu yönetmelik Eyalet Meclisleri Tâlimatnâmesi olarak nitelendirilmiştir. (Çadırcı, 2017, s. 273-275) Yönetmeliğin adı *"Bu def'a sâye-i şevketvâye-i cenâb-ı mülkdârîde tertip ve teşkil olunmuş olan eyâlet meclislerine verilecek ta'limât-ı seniyyedir."* 1 giriş 9 fasıl ve 68 maddeden oluşmaktadır. (Torun, 2016, s. 159; Çadırcı, 2017, s. 274)

Tâlimnâme'ye göre valilerin görevleri, Tanzimat kararlarını uygulamak ve gerekli ıslahatları yapmak, eyalet meclislerinde alınan kararlara uymak, ahâliden alınan vergi miktarının doğruluğunu kontrol etmek, maaş ve masrafların kontrolünü sağlamak, bölgenin güvenliği ve eşkıyaların yakalanmasıdır. (Torun, 2005, s. 33) Tâlimnâmenin son bölümünde sancak ve kaza yönetiminden bahsedilmiş ve küçük meselelerin kaza ve sancaklarda görüşülüp halledileceği, büyük meselelerin ise sancağın bağlı olduğu eyalet meclisinde görüşüleceği belirtilmiştir. Bu tâlimnâme ile eyalet meclislerinin görev ve yükümlülükleri hakkında detaylı bilgiler verilmiş ve daha önce vali, mütesellim ve ayanların yürüttükleri yönetim, eğitim, yargı ve denetleme gibi görevler meclise geçmiş bununla birlikte taşra yönetimi yeniden şekillenmiştir. (Çadırcı, 2017, s. 282-283)

Eyaletlerin alt birimleri olan sancak ve kazalarda, sancak ve kaza idâre meclisleri vardı. Bu meclisler mutasarrıf ve kaymakamın başkanlığında toplanmaktaydı. Sancakların, idarî, malî, eğitim ve tarım gibi işlerin ve idarî uyumsuzlukların görüşülüp karara bağlandığı kurum Sancak İdâre Meclisleri idi. Sancak meclisleri kaza ve nahiye meclislerinin üst organıydı ve bu meclislerin kararlarını kontrol ederdi. Yönetici olarak da mutasarrıf kaymakamın üstüydü. Kaza meclisleri taşra yönetimi içerisinde hareket ve karar yetkisi en az olan kurumdu. (Ortaylı, 2020, s. 81-83)

Tanzimat sonrası oluşturulmak istenen merkeziyetçi yapı ile valilerin görevleri kısıtlanıp yetki için başka görevlilerin ortaya çıkması vilayet sistemindeki aksaklıkları gidermemişti. Özellikle malî alandaki sorunlara çözüm ararken sorunlar daha da büyümekteydi. Bu durum taşrada merkezî otoritenin sağlanmasındaki engelin valiler olduğu düşüncesinin değişmesine neden oldu. Böylelikle 1852 yılında valilerle ilgili yeni bir düzenlemeye gidildi.

1852 düzenlemesi ile valilerin bazı yetkileri iade edilmiştir. Muhassıllar, mal müdürleri, kaza ve nahiye meclis üyeleri valilerin emrine verilerek, valilere bu

memurları azletme yetkisi de verilmiştir. Meclis başkanlarının merkezden atanmasından vazgeçilip, valilerin asayişini koruması konusunda da yetkileri arttırılmıştır. Aynı zamanda bu düzenleme ile müstakil sancak tabiri de taşra yönetiminde kendine yer bulmuş ve eyaletlere bağlı sancaklar kaymakam ya da mutasarrıf, doğrudan merkeze bağlı olan müstakil sancaklar mutasarrıf ve kazalar da müdürlerin yönetimine bırakıldı. (Eryiğit ve Kalafat, 2019, s. 59-60)

1.3. 1864 Vilayet Nizamnâmesi

Merkezî idâre etkinliğini arttırmak için ilk olarak eyaletlerin sınırlarının daraltılması yoluna gidildi. Bu anlamda Fransızlar örnek alınıp merkeziyetçilik için en uygun taban olarak görülüp eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmiştir. (Boztepe, 2013, s. 7) Osmanlı idarî teşkilatında 1864 Vilayet Nizamnâmesi ile 1922'ye kadar sürecek olan vilayet sistemi dönemi başlamıştır. Bu değişim sürecini Lübnan'da yaşanan gelişmeler başlatmıştır. (Bekadze, 2017, s. 242)

1860'ta Lübnan'da Dürziler ve Maruniler arasında çatışma çıkmış, Avrupalı devletlerinde müdahalesiyle 1861'de Lübnan Nizamnâmesi hazırlanmıştı. Bu nizamnâmeye göre Lübnan, Beyrut vilayetinden ayrı statüde olacak ve Hristiyan mutasarrıf tarafından yönetilecektir. Bu nizamnâme ile Lübnan özerklik statüsü kazanmıştı. Lübnan'da yaşanan bu olayların ardından Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde de ayaklanmalar yaşanmıştı. Taşra yönetimindeki yolsuzluklarda ayaklanmaları kışkırtıyordu. 1863 yılında Ali Paşa ve Fuad Paşa taşra yönetimini yeniden düzenlemek adına harekete geçtiler. (Ortaylı, 2020, s. 52-54; Gençoğlu, 2011, s. 32-35)

Fuad Paşa, 1860'larda Suriye bölgesindeki karışıklıkları yakından takip etmiş, sorunun kötü idâreden kaynaklandığını düşünmüş ve eyaletlere Cevdet Paşa, Ahmed Vefik gibi kişilerin olduğu teftiş heyetleri göndermiştir. Heyetlerin gönderdiği raporları incelemek için de Cevdet Paşa'nın başkanlığında bir komisyon oluşturulmuştur. Fuad Paşa, valilerin özenle seçilip, geniş yetkiler verilmesini böylelikle eyaletlerin küçük sorunlarını İstanbul'a yansıtmadan kolaylıkla çözebileceğini düşünmüştür. Böylelikle merkez küçük işlerden kurtulacak kendi kendini idâre edebilecek yapılar oluşturulacaktı.

Balkanlarda kargaşanın hâkim olduğu bir dönem de Mithad Paşa, Niş'e vali olarak atanmıştı. Mithad Paşa işleri yürütmek için *Merkezî Hükümet* adı verilen bir encümen oluşturmuştu. Başarılı işler yürüten Mithad Paşa Hükümetin de dikkatini çekmiş ve İstanbul'a çağrılmıştır. Mithad Paşa'yı İstanbul'a çağıran Ali Paşa ve Fuad Paşa'nın amacı Mithad Paşa'nın Niş'teki uygulamalarını örnek alıp bir vilayet yönetimi belirlemektir. Böylelikle bir nizamnâme hazırlanmış fakat bu nizamnâmeyi tüm ülkeye uygulamaya cesaret edemeyen Bâbiâlî ön uygulama alanı seçme yoluna gitmiştir. Mithad Paşa'nın katıldığı kurul nizamnâmede biraz değişiklik yaparak Tuna Vilayeti için bir nizamnâme hazırladılar. (Karal, 2003, s. 154; Çadircı, 2013, s. 251) Bakıldığından hazırlanan bu nizamnâme Fransa taşra yönetiminden yararlanılarak hazırlanmıştı.²

Vilayet yönetimleri için, vilayet merkezlerinde valinin öncülüğünde vilayet idâre meclisi, aynı şekilde sancakta, sancak idâre meclisi ve kazalarda da kaza idâre meclisleri vardı. Bu meclisler içerisinde hâkim, defterdar, mektupçu, hâriciye memuru ve halktan dört üye bulunuyordu. Bu üyeler kuruldukları bölgelere göre Müslüman ve gayrimüslim halk eşit olacak şekilde belirleniyordu.

Tuna Vilayet Nizamnâmesi'nin başarı sağlamasıyla 1865 yılından itibaren ülkenin çeşitli yerlerinde vilayetler kurulmaya başlandı. 1867'de de Vilâyet-i Umûmiye Nizamnâmesi ile yeni taşra örgütlenmesi bütün devleti kapsayacak şekilde genişletildi. Bu nizamnâme 1871 Nizamnâmesine kadar yürürlükte kaldı. (Kılıç, 2005, s. 100-105; Gençoğlu, 2011, s. 32-35; Ortaylı, 2020, s. 54-63)

1864 Vilayet Nizamnâmesi ile yapılan değişiklikler;

1. Ülke vilayet adı verilen idarî bölümlere ayrıldı. Osmanlı'nın en büyük taşra idâresi eyaletten vilayet oldu.
2. Bazı eyaletler birleştirilerek vilayetler oluşturuldu.
3. Taşra idâresinde mektupçu, Umûr-ı Hâriciye memuru gibi yeni görevliler atandı.

² Fransız taşra idaresinin örnek alındığı konusunda bir fikir birliği söz konusudur. Fakat Musa Çadircı bu konu da Fransa *departemente* sistemini görmüş, incelemiş kişiler olduğunu ama yaptıkları düzenlemelerde Fransız idare yönetim biçimini aldıklarını söylemenin yanlış olduğunu ifade eder. Buna karşılık Enver Ziya Karal aşağı yukarı bütün maddelerinin Fransız idare usulüne göre belirlendiğini söylemektedir. Bkz. Musa Çadircı, *Tanzimat döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Basımevi, Ankara 2013, s. 251; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, C. 7, TTK Basımevi, Ankara 2003, s. 154.

4. Meclis-i Umûmî Vilâyet³ kurularak iki meclisli yapı oluşturuldu.
5. İdari kademeler vilayet, liva, kaza, nahiye ve köy şeklini aldı. (Kartal, 2014, s. 287)

1864 Vilayet Nizamnâmesi ile taşrada görevlendirilen mektupçu, vilayetin yazı işlerinden ve kurulacak olan matbaadan sorumlu kişidir. Mektupçunun yardımcısı tahrirat kalemi resmî haberleşmelerden, evrak ve kayıtlardan sorumludur. Bir diğer görevli olan umûr-ı hâriciye memuru ise yabancıların haklarının korunması ve haberleşmelerinden sorumlu tutuldu. Ayrıca imardan sorumlu nafia memuru, tarım ve ticaret gibi işlerden sorumlu bir ziraat ve ticaret memuru statüsündedir.

Nizamnâme ile oluşturulacak olan meclislerin üye seçiminde, üyelerin vilayet merkezine ikamet etmesi, okur-yazar olması ve Osmanlı ahâlisinden olması şart koşuldu. Bu idâre meclisleri mülkî, malî, haricî ve ziraî gibi işlere bakacaktı fakat hukukî işlere müdahale etmeleri yasaklandı. (Kartal, 2013, s. 10-12)

Sancakların yönetimi mutasarrıflara bırakıldı. Padişah tarafından atanan mutasarrıf valiye karşı sorumlu tutuldu. Sancak malî işleri için muhasebeci atandı ona yardımcı olarak da mal kalemi görevlendirildi. Vilayetlerde olduğu gibi sancaklarda da idâre meclisleri oluşturulmasına karar verildi. Bu meclislerin başkanı da sancak mutasarrıflardır.

Kaza, nahiye ve köy yönetimi de yine nizamnâme ile düzenlendi. Kaza yönetimi kaymakamlara bırakılarak idarî ve malî konulardan sorumlu tutuldu. Köy yönetimi ise şimdiki gibi muhtara bırakıldı. Her köyde bir ihtiyar meclisinin oluşturulması öngörüldü (Kartal, 2013, s. 10-12)

1.4. 1871 Vilayet Nizamnâmesi ve 1876 Vilayet Tâlîmatnâmesi

1864 Vilayet Nizamnâmesi, 1867 yılında düzenlenip daha geniş kapsamlı hale getirilmişti. Yeni düzene göre Osmanlı'da 27 vilayet, 123 sancak olmuştu. Ayrıca doğrudan merkeze bağlı livalar da vardı. Merkeze bağlı livaların sayısı II.

³ Yerel temsilcilerden oluşan bu meclis halkın isteklerini ve sorunlarını vilayetin yöneticilerine aktaran ve danışma görevini yerine getiren bir yapıdır. Meclis üyeleri secimle belirlenmiş ve yılda bir defa vilayet merkezinde toplanmışlardır. Görevleri nizamnâmede vilayet özel işleri olarak belirlenmiştir. Bu meclis günümüzde İl Özel İdarelerinin çekirdeğini oluşturur. Bkz. Mustafa Gençoğlu, "1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, 2011, s. 43-44.

Meşrutiyet'ten sonra İttihâd ve Terakkî yönetiminde daha da artmıştır. Bu durum aslında merkeziyetçi yapının oluşturulma çabasına da örnektir. 1871 nizamnâmesinde de merkeziyetçilik anlayışı sürdürülmeye devam etmiştir. (Ortaylı, 2020, s. 64)

1871 *İdare-yi Umûmiye -yi Vilayet Nizamnâmesi* aslında 1864 nizamnâmesinin genişletilmesinden dolayı belirsiz kalan hükümleri içerip daha kapsamlı ele almıştır. Bakıldığında 1864 nizamnâmesi devam etmekte ama 1871 nizamnâmesine aykırı olan maddeleri feshedilmiş, belirsiz kalan hükümler 1871 nizamnâmesine göre belirlenmiştir. Birinci Osmanlı Mebûsan Meclisi 1876 da Vilayet Kanunu hazırlasa da yürürlüğe girmediği için 1913 yılına kadar bu nizamnâme yürürlükte kalmıştır.

Bu nizamnâmede ilk göze çarpan değişiklik nahiye birimidir. 1864 nizamnâmesinde nahiyelerin tanımı yapılmış fakat içeriğinden bahsedilmemişti. 1871 nizamnâmesinde ise nahiye ilk kez bir idâre birimi olarak gösterilmiş, ayrıntılarına yer verilmiştir.

Nizamnâmede en üst mülkî amir olan valinin görevleri arttırılmış, eğitim, bayındırlık ceza ve hukuk ile ilgili görevler eklenmiştir. Yeni memurlar da belirlenmiştir. Bunlar; evkaf müdürü, vali yardımcısı, defter-i hâkanî müdürü, maârif müdürü, tarik emini, emlak ve nüfus müdürü ve alaybeyidir. (Kartal, 2013, s. 15; Ortaylı, 2020, s. 64-65) Vilayet idâre meclislerinin yapısında önemli bir değişiklik yapılmazken, merkez liva mutasarrıf ve kaymakamlıkları kaldırılmıştır. Ayrıca 1864'te eyalet seviyesindeki yargı sistemi 1871'de vilayetin denetimi dışında bırakılmak istenmiştir. (Ortaylı, 2020, s. 65)

1876'da 1871 Nizamnâmesi üzerinden birtakım değişikliklere gidilmiştir. *İdare-i Umûmiye -i Vilayat Hakkında Talimat* adıyla yayınlanan bu tâlîmatnâme beş bölüm kırk maddeden oluşmaktadır. Vilayetlerin görevleri birinci bölüm, Vali görevleri *vezaif-i ıslahiye* ve *vezaif-i daimiye* olarak ikinci ve üçüncü bölüm, mutasarrıf ve kaymakamların görevleri dördüncü bölüm ve mahkeme ve meclislerin görevleri beşinci bölümde açıklanmıştır. (Tural, 2005, s. 85-90) Bakıldığında 1864 ve 1871 nizamnâmeleri hala yürürlükteydi. İki nizamnâme arasında çıkabilecek herhangi bir ikilik için hazırlanmış bir tâlîmatnâme olarak kabul edilmiştir.

1.5. 1913 Geçici Vilayet Düzenlenmesi

II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde taşra, vilayet, sancak, kaza ve nahiye olarak yönetilmeye devam edilmiştir. Ancak bu dönemdeki toprak kayıpları yüzünden vilayet sayıları azalmıştır. Devlet hem merkezîyetçiliği ve birliği korumaya çalışırken hem de ayrılıkçı eğilimlerin önüne geçebilmek için taşra yönetiminde düzenlemeye gitmiştir.

1876'da ilan edilen Kanun-i Esasi de “*Vilayetlerin usulü idaresi tevsii mezuniyet ve tefriki vezaif kaidesi üzerine müesses*” ibaresi ile taşra yönetiminde “*yetki genişliği ve görevler ayrılığı*” ilkelerinden bahsedilmektedir. (Kaştan, 2016, s.83) Yine Kanuni Esasi'nin 39, 40 ve 41. maddeleri memuriyetlerle ilgili olup belirli prensiplerin getirildiği görülmektedir. Ayrıca bu dönemde 1879'da Sicil-i Ahvâl Komisyonu⁴ oluşturulup ülkede görev yapan mülkî ve adlî memurların kaydı tutulmuş ve Tekaüd Nizamnâmesi ile memurların emeklilik durumlarıyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. (Sarıyıldız, 2009, s. 135; İpşirli, 2011, s. 340)

1913 yılına gelindiğinde *İdare-i Umûmiye -i Vilayat Kanunu Muvakkatı* adıyla 150 maddelik kanun yürürlüğe girdi. Böylelikle vilayet yönetimi iki bölüme ayrıldı; *İdare-i Umûmiye -i Vilayet* ve *İdare-i Husûsiye-i Vilayet*. Bu yönetimlere de tüzel kişilik kazandırıldı. Amaç, vilayet sınırlarında yetki ve görev paylaşımı belirtilerek daha hızlı hareket etmektir. Bu kanunun *İdare-i Umûmiye-i Vilayet* bölümünün de vilayetlerle ilgili genel hükümler, mülkî amir ve vilayet memurlarının görevler ve idâre meclisi ile ilgili maddeler yer almaktadır. Ayrıca 1864 nizamnâmesine dayandırılarak il genel yönetimi de korunmak istenmiştir. *İdare-i Husûsiye-i Vilayet* bölümünde ise merkezden taşraya uzanan genel görev ve sorumlulukları üstlenmiştir. Organları, vali vilayet umumî meclisi ve vilayet encümenidir. Vilayet encümeni üyelerinin de farklı kazalardan olması mecburî tutulmuştur. (Aydoğmuş, 2016, s. 37-44; Kaştan, 2016, s. 82-83)

Bu düzenleme, 1921 Teşkilât-ı Esâsiye ilan edilmesine rağmen yürürlükte kalmış ve yaklaşık 92 yıl uygulanmıştır. Teşkilât-ı Esâsiye'de 18-31 maddeler mülkî idâreye ayrılmıştı. Dönem iki anayasalı bir dönemdi ve Teşkilât-ı Esâsiye'nin oluşturulduğu

⁴ Bu komisyon 1896 kaldırılmış ve yerine Me'mûrîn-i Mülkiye Komisyonu kurulup bağımsız hale getirilmiştir. II. Meşrutiyetle birlikte Sicil-i Ahvâl İdâresi adıyla Dâhiliye Nezâreti'ne bağlanmıştır. Bkz. Mehmet İpşirli, “Dâhiliye Nezâreti”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 415.

zaman dilimine bakarsak vilayet yönetimi ile ilgili maddelerin olması aslında ne kadar önemli bir konu olduğunu bize göstermektedir.

1.6. Osmanlı'da Mutasarrıflık Makamı

Arapça kökenli *mutasarrıf* kelimesi tasarruf eden, sahip bulunan, israftan sakınıp, iktisat eden anlamına gelir. Kelime aynı zamanda gayrimenkul malların sahipleri hakkında da kullanılan bir tabirdir. Osmanlı idarî teşkilatlanmasında kaza ile vilayet arasında bulunan sancak veya livânın en yüksek mülkî amiri için de mutasarrıf ifadesi kullanılmaktaydı. (Pakalın, 1993, s. 586) Bu ifade XVII. yüzyılın sonu, XVIII. yüzyılın başlarında sancak yöneticileri için kullanılan tabir haline gelmiştir. Söz konusu dönemlerde sancak idâresi, vezir rütbesine sahip olan ya da olmayan ve *bey* unvanı taşımayan paşalara verilmeye başlamasından mütevellit mecburen bu paşalar *sancakbeyi* veya *mirlivâ* olarak anılamıyordu. Dolayısıyla paşa rütbesine haiz kişiler mutasarrıf unvanıyla anılmaya başlamıştır. Tanzimat Fermanından sonra ise sancağa gönderilen en büyük mülkî amir yaygın bir şekilde mutasarrıf unvanıyla ifade edilmeye başlamıştır. Ancak Tanzimat döneminde mutasarrıf yerine kâimmakam⁵ (kaymakam) ifadesi de kullanılmıştır. Bu durumda paşa rütbeli kişiler mutasarrıf olarak anılmıştır. (Kılıç, 2007, s. 55)

Mutasarrıf tayinine ile ilgili ilk düzenleme III. Selim döneminde yapılmıştır. 1793 yılında ilan edilen Vüzerâ Kânunnâmesi ile mutasarrıflık tayininde oluşan yolsuzluklar ile mücadele edilmeye başlanmış, görev süreleri ile ilgili düzenleme yapılmıştır. II. Mahmud döneminde ise sancakların yönetimine mutasarrıfların atandığını görmekteyiz. Fakat bazı sancaklara mutasarrıf yerine mütesellim veya muhassıl adı verilen devlet görevlilerin tayin edildiği durumlarda söz konusuydu. Diğer taraftan Padişahın atadığı mutasarrıflar için memuriyet tayinlerinin kaydedildiği tevcihat defterleri de hazırlanmaya başlandı. (Örenç, 2006, s. 377; Kenanoğlu, 2005, s. 174)

Mutasarrıf tayinlerinde ise bazı hususlara dikkat edilmekteydi. Örneğin, bölgenin özel şartları, tayin edilecek kişilerin önceki görevlerinde gösterdikleri başarılar, kişilerin

⁵ Yerine geçen, nâip, vekil anlamlarına gelen kâimmakam kelimesi, XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da hem unvan hem de terim olarak kullanılmıştır. Osmanlı askeri sisteminde de yer alan bu ifade günümüzde askeri sisteminde yarbay unvanına karşılık gelmektedir. Osmanlı idarî yapılanmasında kâimmakamlık makamı, II. Mahmud döneminde oluşturulan muhassıl-ı emvâl yerine kullanılmaya başlandıysa da zamanla yerini mutasarrıflara bırakmıştır. Bkz. Yücel Özkaya, "Kaymakam", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 25, Ankara 2022, s. 84.

rütbeleri, tayin edilecekleri yere göre bölgenin lisanının bilinmesi, halka karşı tavırları gibi kriterler bu hususlar dâhilindeydi. (Örenç, 2006, s. 377; Satış, 2016, s. 557) Ayrıca tayin konusunda bölgelerin ehemmiyetine göre farklı rütbelerde mutasarrıflar tayin ediliyordu. Örneğin, Kudüs mutasarrıflığına atanan kişilerde, müşîr, ferik, mîr-i mîrân ve Rumeli Beylerbeyi gibi yüksek rütbeli kişiler tercih edilmekteydi. (Alamleh, 2019, s. 42) Öte yandan, mutasarrıfların tayinleri bölgelerin önde gelenlerine okunuyor ve mahkeme sicillerine kaydediliyordu. Maaşları ise tayin olunan kişinin rütbesi ve bulunduğu bölgeye göre değişiklik arz etmekteydi. Esasında, mutasarrıflar maaş ve personel giderlerini bulunduğu sancaktan topladığı vergilerden tahsis ederdi kimi zaman belirlenenden fazlasını toplayıp halkın şikâyet etmesine de neden oluyordu. Emekliye ayrılan mutasarrıflar ise kendilerine ödenen emekli aylıklarından istifade ediyordu. (Örenç, 2006, s. 377)

Görev ve sorumlulukları 1871 Vilayet Nizamnâmesine göre yeniden düzenlenen mutasarrıfların bu dönemdeki vazifeleri ise şu şekildedir (Erdoğan, 2014, s. 35; Örenç, 2006, s. 377-378);

1. Asayîşi sağlamak,
 2. Halka iyi muamele etmek,
 3. Vergileri toplamak,
 4. Emlâk-i hümayunu idâre etmek,
 5. Bölgeyi düşmandan koruyup, sefer durumunda yanında bulunan görevliler ile savaşa katılmak,
 6. Valinin izni ile nahiye meclislerinin toplanma zamanını belirlemek,
 7. Nahiye meclislerinde alınan kararın uygulanmasına izin vermek,
 8. Kanunlara ve hükümetin aldığı tüm kararlara uyulmasını sağlamak,
 9. Valinin verdiği talimatlara uymak,
 10. Sancak memurlarının işlerini teftiş etmekti.
 11. İhtiyaç halinde bazı memurların tayinini sağlayabilirdi.
 12. Sancakta yaşanan vukuatların istatistiğini Dâhiliye Nezâretine bildirirdi.
- Ancak bürokratik hiyerarşi gereğince mutasarrıflar gerekmedikçe doğrudan merkez ile yazışamaz, vali aracılığı ile haberleşirdi.

Öte yandan Tanzimat Fermanı'nın ardından taşra idarî teşkilat yapılanmasında müstakil sancaklar uygulamaları yaygınlaşmaya başladı. Doğrudan merkeze bağlı olan

bu sancaklarda görev yapan mutasarrıflar ise valilerin yetkilerine sahip bir şekilde görevlerine îfâ etmiştir. Bunun dışında ayrıcalıklı statüye sahip bölgeleri ifade etmek için kullanılan *eyâlât-ı mümtâze*⁶ sisteme dâhil olan mutasarrıflıklarda vardı. Bunlar özel duruma sahip olan Cebel-i Lübnan ile 1878’de oluşturulan Şarkî Rumeli vilayeti bünyesindeki sancaklardı. Bu sistemdeki sancakların idarî yapılanmalarında zaman zaman Hristiyan mutasarrıflar görev yapmıştır. (Örenç, 2006, s. 378)

Görevleri süresince sorumluluklarını yerine getirmedikleri için görevden azledilen mutasarrıflar olduğu gibi çalışmalarından memnuniyet duyulmasından dolayı görev süreleri uzatılan mutasarrıflarda vardı. Örneğin, İmdadiye, Mardin ve Cizre sancaklarının mutasarrıfı olan Hafız Mehmed Paşa halka zulmettiği gerekçesiyle azledilirken (Çil, 2017, s. 18) Cebel-i Lübnan Mutasarrıfı Davud Paşa, döneminde asayişî sağlayıp nizamnâme kararlarını başarılı bir şekilde uyguladığı için padişah Abdülaziz tarafından görev süresi on yıla çıkartılmıştı. (Toraman, 2019, s. 22)

II. Abdülhamid dönemine ise merkezîyetçi yapının güçlendirilme çalışmalarıyla *Mâbeyn-i Hümayûn* da oluşturulan *Mabeyn Şifre Katipliği* sayesinde mutasarrıflar doğrudan merkezle iletişim kurmaya başlamıştır. (Akyıldız, 2003, s. 285) Millî Mücadele dönemine gelindiğinde ise 1921 Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu çerçevesinde müstakil mutasarrıflıklar varlığına bir süre daha devam etmiştir. Cumhuriyet’in ilanından sonra ise mutasarrıf makamının idarî anlamda kullanımına son verilmiştir. (Örenç, 2006, s. 378)

⁶ Tanzimat Fermanı sonrası kullanılmaya başlanmış bir kavramdır. Osmanlı’da taşrada görülen genel idarî düzenden farklı statüsü olan anlaşıma, imtiyaz fermanları veya özel nizamnâmeler ile belirlenen yerler hakkında kullanılan bir tabirdir. Bkz. Ayhan Ceylan, “Osmanlı Klasik Dönemi’nde Balkanlar’da bir Eyâlet-i Mümtâze Örneği Olarak Cezâyir-i Seb’a-i Müctemia Cumhuru”, *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, On iki Levha Yayıncılık, C. 1, İstanbul 2016, s. 561.

İKİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT'TAN II. MEŞRUTİYET'E SİNOP SANCAĞI MUTASARRIFLARI (1839-1908)

2.1. Sinop İdarî Teşkilatı

Osmanlı taşra teşkilatı kapsamında 1836'ya kadar Anadolu eyaletine bağlı olan Kastamonu, 1836'da yapılan değişikliklerle Ankara müşirliğine bağlı bir sancak haline gelmiştir. Sinop ise Kastamonu'ya bağlı bir kazalık/kadılık konumundaydı fakat yapılan bu değişikliklerle Sinop Ankara'ya müşirliğine bağlı hale gelmişti. Tanzimat Fermanı sonrası merkeziyetçiliği sağlama ve taşrada denetimi arttırmak maksadıyla Anadolu'daki eyalet sayısı artırılmış ve Kastamonu önce 1841'de Bolu eyaletine bağlanmış ardından 1846'da bağımsız bir eyalet olmuştur. Bu süre de Sinop 1842'ye kadar bir süre müstakil bir sancak iken 1842'de Bolu eyaletine bağlanmıştır fakat bu durum kısa sürmüştür. 1846'da Bolu eyaletinden ayrılan Kastamonu eyalet olunca Sinop, 1846'da Kastamonu sancağının bir kazası olan idarî yapılanmada yer almaya başlamıştır. (Evcı, 2021, s. 926) Sinop'un sancak olmasıyla daha önce Kastamonu'ya bağlı kadılıklardan olan Boyabat, Ayancık, Gerze ve Durağan Sinop'a bağlı kazalar konumuna gelmişlerdir. Sinop'un sancak oluşundan itibaren idarî yapılanmasında da değişiklikler oldu. İdarî amir olarak mutasarrıfların Sinop'a geldiği görülmektedir. 1921 yılında gelindiğinde ise Sinop, Kastamonu vilayetinden ayrılıp müstakil bir sancak olmuştur. İlk dönemlerde muhassıl ve kaymakam olarak da anılan mutasarrıfların görevi Cumhuriyet'in ilanı sonrası 1924'te sancak sisteminin kaldırılması ile son buldu. 1924'te Sinop vilayet konumuna geldi ve idarî yönetimi valilere bırakıldı. (Özcan, 2015, s. 15-38; Efe, 2018, s. 11-54; BOA, ML.VRD.TMT.d., 4648; ML.MSF.d., 7740; ML.MSF.d., 7745)

Sinop sancağı, mutasarrıflar tarafından yönetilmeye başladığında kentin idarî yetkililerinde de değişimler yaşanmıştır. Mutasarrıflık bünyesinde naib, tahrîrât kalemi, muhasebe kalemi, defter hakanî kalemi, evkaf kalemi gibi görevliler yer almıştır. Ayrıca Sinop'ta sancak idâre meclisi oluşturulmuştur. Bu meclisin başkanı mutasarrıftı. Meclis üyeleri ise naib, muhasebeci, müftü, tahrîrât müdürü ve azalardır. Azalar ikisi Müslüman ikisi de gayrimüslim şekilde dört kişiden oluşuyordu. Bu yetkililer haricinde

Sinop'ta karantina, nüfus, orman, tersane, kereste ve hapisane memurları ile temyiz meclisi ve ticaret ve şer'iyye mahkemeleri vardır. (KVS, H. 1290/M. 1873, s. 90-93)

2.2. Sinop Mutasarrıfları

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar aradan geçen 84 yıl içerisinde idarî açıdan Sinop sancağı da mutasarrıflık makamıyla yönetilmiştir. Söz konusu dönem aralığı içerisinde Osmanlı arşiv vesikaları ve diğer kaynaklardan tespit edilebildiği kadarıyla toplam 55 mutasarrıf görev yapmıştır. İlgili belgelere göre Sinop'un ilk mutasarrıfı 1839'da mutasarrıf unvanını alan Hüseyin Bey'dir. Kendisi bu görevi iki farklı dönemde yürütmüştür. Aynı şekilde Bekir Sıdkı Paşa da iki dönem mutasarrıflık yapmıştır. Ayrıca Ebubekir Hâzım Tepeyran'da iki dönem mutasarrıflık vekâletinde bulunmuştur. Böylelikle Tablo-1'de de görüldüğü üzere 84 yıllık süreç içerisinde Sinop sancağında görev yapan mutasarrıfların sayısı 58'dir. Bu mutasarrıflar içerisinde en uzun süreli görev yapan mutasarrıf ise 1880-1889 yılları arası Mehmed Veysel Paşa'dır. Sinop'ta bir seneden daha az görev yapan mutasarrıfların bazıları ise 25 Ocak 1856 ile 23 Eylül 1856 tarihleri arasında Tufan Paşa, 26 Nisan 1919 ve 22 Ekim 1919 arasında görev yapan Mazhar Tevfik Bey, 2 Nisan 1846'da göreve gelen aynı yıl 1846'da görevden ayrılan Hasan Şükrü Efendi ve 18 Ocak 1922 ile 1 Ağustos 1922'de Süleyman Necmi Bey'dir. Diğer taraftan Sinop mutasarrıflığına atandığı halde siyasi nedenlerden dolayı görevine başlamamasına rağmen resmî ataması gerçekleştirilen Zeki Zekeriya Bey ve Mustafa Reşad Bey Tablo-1'de yer almıştır. Ayrıca mutasarrıflık görevini vekâleten yürütmesine karşı önemli faaliyetlerde bulunan Mehmed Ali Aynî Bey ve Ebubekir Hazım Tepeyran'a da Tablo-1 de yer verilmiştir.

Mutasarrıfların göreve başlama zamanları verilirken resmî atama tarihleri esas alınmıştır fakat görev yerlerine gidişte bazı sorunlar yaşayabildiklerinden bahsi geçen tarihlerde Sinop'a gidemedikleri de bilinmelidir. Ayrıca Esad Efendi ile ilgili Sinop'tan ayrılışına dair iki vesika vardır. İlki 17 Nisan 1848, ikincisi ise 1 Ekim 1848 tarihlidir. Belgeler diğer kaynaklarla birlikte incelendiğinde ilk atama kararından sonra Sinop'ta kalmaya devam ettiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla Tablo-1'de Esad Efendi'nin ayrılış tarihi ikinci vesika tarihine göre belirlenmiştir.

Mutasarrıfların geliş-gidiş tarihleri gün-ay-yıl olarak verilirken bazı mutasarrıfların tayinleriyle ilgili gün ve ay tespiti yapılamadığından yıl ya da yıllar

olarak aşağıdaki tabloda yer almıştır. Örneğin Derviş Ali Kemal Efendi'nin Sinop'tan ayrılışıyla alakalı 22 Temmuz 1865'te Dersaadet'e gitmek izin talep ettiği bilinmektedir. Fakat tam tarihi tespit edilemediği için ayrılış tarihi 1865/1866 şeklinde verilmiştir. Ayrıca 1839-1924 yılları arasında yapılan kamusal yapılar, yapıldığı dönemin mutasarrıfına göre sıralanmıştır. (Bkz. Ek-1.)

	Mutasarrıf Adı	Başlangıç Tarihi	Ayrılış Tarihi
1	Hüseyin (Gâvizâde) Bey	1839	1839
2	Mustafa Refik Bey	1839	1842
3	Hüseyin (Gâvizâde) Bey	1842	7 Ağustos 1844
4	İbrahim Bey	7 Ağustos 1844	12 Ocak 1845
5	Hacı Ahmed Bey	12 Ocak 1845	2 Nisan 1846
6	Hasan Şükrü Efendi	2 Nisan 1846	1846
7	Mehmed Kelami Bey	1847	26 Aralık 1847
8	Esad Efendi	26 Aralık 1847	20 Eylül 1848
9	Ömer Tufan Paşa	20 Eylül 1848	22 Mart 1853
10	Hüseyin Remzi Paşa	22 Mart 1853	1854
11	İsmail Adil Paşa	25 Ocak 1854	27 Ağustos 1854
12	Mehmed Nebil Bey	26 Ekim 1854	8 Mart 1856
13	Tufan Paşa	8 Mart 1856	23 Eylül 1856
14	Mehmed Ragıp Paşa	23 Eylül 1856	13 Ağustos 1857
15	Aziz Efendi	23 Ağustos 1857	27 Nisan 1862
16	İsmail Maşuk Paşa	27 Nisan 1862	1863/1864
17	Derviş Ali Kemal Efendi	1863/1864	1865/1866
18	Tevfik Paşa	1865/1866	17 Eylül 1869
19	Mustafa Bey	17 Eylül 1869	1872
20	Ahmed Tevfik Efendi	1873	25 Mayıs 1875
21	Arif Paşa	25 Mayıs 1875	28 Şubat 1876
22	Ahmed Kemal Bey	28 Şubat 1876	1878
23	Mehmed Şefik Bey	1878	1880

24	Mehmed Veysel Paşa	22 Temmuz 1880	27 Nisan 1889
25	Ebubekir Hâzım Tepeyran	1889	30 Nisan 1889
26	Hacı Salih Faik Bey	30 Nisan 1889	9 Kasım 1890
27	Ebubekir Hâzım Tepeyran	1890	15 Kasım 1890
28	Yahya Dede Paşa	15 Kasım 1890	30 Nisan 1891
29	Mehmed Enis Paşa	30 Nisan 1891	5 Ağustos 1892
30	Reşid Paşa	9 Ağustos 1892	7 Mayıs 1894
31	Fazlı Bey	22 Mayıs 1894	12 Nisan 1896
32	Bekir Sıdkı Paşa	12 Nisan 1896	27 Mart 1897
33	Emin Bey	1897	21 Ekim 1897
34	Ömer Şevki Bey	20 Kasım 1897	30 Nisan 1899
35	Mehmed Ali Aynî Bey	30 Nisan 1899	1902
36	Mustafa Tevfik Paşa	9 Haziran 1902	1904
37	Hacı Ahmed Kadri Bey	5 Temmuz 1904	30 Ocak 1906
38	Bekir Sıdkı Paşa	30 Ocak 1906	31 Temmuz 1908
39	Ziya Paşa	2 Eylül 1908	1908
40	Haydar Bey	20 Eylül 1908	Eylül 1912
41	Abdullah Hilmi (Okyay) Bey	28 Eylül 1909	6 Ekim 1911
42	Edhem Fehmi (Arslanlı) Bey	6 Ekim 1911	4 Şubat 1912
43	Zekeriya Bey	4 Şubat 1912	1912/1913
44	Nahid Bey	1912/1913	16 Şubat 1913
45	Müştak Lütfi Bey	19 Haziran 1913	23 Temmuz 1914
46	Kemal Bey	27 Temmuz 1914	14 Kasım 1915
47	İbrahim Hakkı (Aktan) Bey	14 Kasım 1915	23 Haziran 1916
48	Musa Hilmi Bey	23 Haziran 1916	10 Kasım 1917
49	Mehmed Vehbi Bey	10 Kasım 1917	13 Mayıs 1918
50	Mehmed Necib Bey	13 Mayıs 1918	26 Nisan 1919
51	Mazhar Tevfik Bey	26 Nisan 1919	22 Ekim 1919
52	Mahmud Celaleddin Bey	22 Ekim 1919	1 Mayıs 1920
53	Mustafa Reşad (Mimaroglu) Bey	18 Mart 1920	Mart 1920

54	Zeki Zekeriya Bey	16 Mayıs 1920	1920
55	Zihni (Orhon) Bey	1920	Ocak 1922
56	Süleyman Necmi (Selmen) Bey	18 Ocak 1922	1 Ağustos 1922
57	Hüsnü Bey	3 Ağustos 1922	19 Eylül 1923
58	Hasan Nizamettin (Ataker) Bey	29 Eylül 1923	25 Kasım 1923

Tablo-1: Sinop Mutasarrıflarının Kronolojik Sırası⁷

⁷ BOA, HAT, 1246/48334, H. 29.12.1254/M. 15.03.1839; A.MKT.MVL., 01/46, H. 22.07.1260/M. 07.08.1844; Kaya Tuncer Çağlayan, “İngiliz Konsolosluk Belgelerinde Sinop (1841-1842)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 9, S. 18, 2015, s. 51; İ.DH., 50/2495, H. 08.12.1257/M. 21.01.1842; A.MKT.MVL., 01/46, H. 22.07.1260/M. 07.08.1844; İ.DH., 96/4828, H. 03.01.1261/M. 12.01.1845; A.MKT., 39/5, H. 05.04.1262/M. 02.04.1846; A.DVN., 19/73, H. 26.11.1262/M. 26.10.1846; A.MKT., 90/80, H. 07.08.1293/M. 21.07.1847; A.TŞF., 3/98, H. 18.01.1264/M. 26.12.1847; HAT., 1659/1, H. 21.10.1264/M. 20.09.1848; A.AMD., 42/100, H. 11.06.1269/M. 22.03.1853; A.MKT.MHM., 54/41, H. 18.06.1269/M. 29.03.1853; A.TŞF., 15/33, H. 26.06.1269/M. 07.03.1853; A.AMD., 42/100, H. 11.06.1269/M. 22.03.1853; A.MKT.MHM., 54/41, H. 18.06.1269/M. 29.03.1853; A.TŞF., 15/33, H. 27.06.1269/M. 07.04.1853; A.MKT.NZD., 75/58, H. 18.06.1269/M. 29.06.1853; Ali Soyer, *Osmanlı Rus İlişkilerinde Çeşme ve Sinop Baskınları*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, s. 190; İ.MVL, 295/11928, H. 25.04.1270/M. 25.01.1854; MB.İ., 13/107, H.03.12.1270/M. 27.08.1854; A.MKT.MVL., 78/64, H. 01.07.1272/M. 08.03.1856; İ.DH., 355/23396, H. 23.01.1273/M. 23.09.1856; İ.DH., 383/25310, H.22.12.1273/M. 13.08.1857; A.MKT.MHM., 115/96, H. 02.01.1274/M. 23.08.1857; A.MKT.UM., 290/62, H. 03.01.1274/M. 24.08.1857; A.MKT.MVL., 145/68, H. 01.11.1278/M. 30.04.1862; A.DVN., 179/22, H. 27.10.1278/M. 27.04.1862; A.MKT.UM., 571/95, H. 15.12.1278/M. 13.06.1862; MVL, 653/77, H. 05.02.1280/M. 22.07.1863; MVL, 674/30 H. 08.12.1280/M. 15.05.1864; ML.VRD.d., 3578, H. 21.10.1282/M. 09.03.1866; İ.DH., 550/38276, H. 28.01.1283/M. 12.06.1866; C.DH., 128/6352, H. 29.11.1282/M. 15.04.1866; İ.DH., 598/41685, H. 10.06.1286/M. 17.09.1869; Orhan Okur, *H.1286-H.1299 (1869-1882) Yılları Arasında Kastamonu Vilayet Salnâmelerinde Sinop Sancağı'nın Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sinop 2019, s. 232; *Kastamonu Vilayet Salnamesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, Kastamonu H. 1290/ M. 1873, s. 90; İ.DH., 702/49116, H. 19.04.1292/M. 25.05.1875; İ.DH., 717/50115, H. 02.02.1293/M. 28.02.1876; Fırat Küskü, *II. Abdülhamit Döneminde Sinop Sancağında İdari ve Sosyo-Kültürel Hayat (1876-1909)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 23; *Kastamonu Vilayet Salnamesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, Kastamonu H. 1295/M. 1878, s. 64; *Kastamonu Vilayet Salnamesi*, Kastamonu Vilayet Matbaası, Kastamonu H. 1297/M. 1880 s. 161; DH.MKT., 1332/8, H. 14.07.1297/M. 22.07.1880; DH.MKT., 1619/95, H. 26.08.1306/M. 27.04.1889; “Vukuat-ı Vilayet”, *Kastamonu Vilayet Gazetesi* (KVG), S. 786, 6 Mayıs 1889, s. 1; DH.MKT., 1627/12, H. 08.10.1306/M. 07.06.1889; DH.MKT., 1709/28, H. 26.07.1307/M. 18.03.1890; DH.MKT., 1619/82, H. 24.08.1306/M. 25.04.1889; DH.MKT., 1779/146, H. 27.03.1308/M. 10.11.1890; İ.DH., 1198/93778, H. 08.03.1308/M. 22.10.1890; DH.SAİDd., 3/552, H. 29.12.1249/M. 09.05.1834; İ.DH., 1224/95849, H. 22.09.1308/M. 01.05.1891; DH.MKT., 1830/55, H. 18.09.1308/M. 27.04.1891; İ.HUS., 1/58, H. 08.01.1310/M. 02.08.1892; BEO, 44/3293, H. 11.01.1310/M. 05.08.1892; BEO, 47/3467, H. 15.01.1310/M. 09.08.1892; İ.DH., 1312/57, Filiz Anadol, *Kemâl Paşazâde Saîd Bey Terâcim-i Ahval-ı Muâsırın*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2004, s. 42. H. 13.11.1311/M. 18.05.1894; DH.MKT., 921/4, H. 19.05.1322/M. 11.08.1904; DH.MKT., 239/59, H. 17.11.1311/M. 22.05.1894; BEO, 400/29928, H. 05.11.1311/M. 10.05.1894; İ.DH., 1333/24, H. 05.11.1313/M. 18.04.1896; BEO, 768/57576, H. 08.11.1313/M. 21.04.1896; İ.DH., 1344/46, H. 20.10.1314/M. 24.03.1897; İ.DH., 1351/34, H. 24.06.1315/M. 20.11.1897; İ.DH., 1351/34, H. 24.06.1315/M. 20.11.1897; Y.PRK.UM., 45/95, H. 19.12.1316/M. 30.04.1899; DH.MKT., 549/65, H. 06.04.1320/M. 13.07.1902; DH.MKT., 549/65, H. 06.04.1320/M. 13.07.1902; BEO, 2382/178600, H. 25.05.1322/M. 07.08.1904; İ.DH., 1425/13, H. 16.05.1322/M. 29.07.1904; DH.MKT., 921/4, H. 19.05.1322/M. 01.08.1904; BEO, 2754/206529, H. 05.12.1323/M. 08.07.1905; BEO, 2819/211352, H. 07.03.1324/M. 01.05.1906; BEO, 3368/252549, H. 02.07.1326/M. 31.07.1908; İ.DH., 1469/44, H. 04.08.1326/M. 01.09.1908; BEO, 3498/262321, H.

2.2.1. Hüseyin (Gâvizâde) Bey (1839-1839/1842-1844)

15 Mart 1839 tarihinde Kastamonu vilayetine kereste nizâmî ile ilgili yazılan belgede Hüseyin Bey'in Sinop mutasarrıfı olduğu anlaşılmaktadır. (BOA, HAT, 1246/48334) Osmanlı-Rus mücadelesi nedeniyle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kırım'dan güney Karadeniz sahillerine göç etmek zorunda kalan ve daha sonrasında kendinden söz ettirmeye başlayan Sinop'un ünlü ayan ailesi Öküzöğullarına (Gâvizâde)⁸ mensup Hüseyin Bey, kendinden önceki aile büyükleri gibi Sinop'un idarî mülkî amirliğine muvaffak olmuştur. Kendisi hakkında ulaşabildiğimiz bir diğer bilgi ise İngiltere'nin Samsun Konsolos Yardımcısı R. W. Stevens'a aittir. 1841 yılında Sinop'a giden Stevens, Mustafa Refik Bey'in mutasarrıflıktan⁹ azledildiğini ve daha önce bölge de muhassıllık¹⁰ yapan Öküzöğlü Hüseyin Bey'in mutasarrıf olarak Sinop'a tayin olduğunu raporlamıştır.¹¹

03.02.1327/M. 24.02.1909; DH.MKT., 2751/9, H. 04.02.1327/M. 25.02.1909; BEO, 3399/254909, H. 23.08.1326/M. 20.09.1909; İ.DH., 1494/77, H. 23.09.1330/M. 05.09.1912; DH.MUİ., 15/47, H. 13.09.1327/M. 28.09.1909; DH.MUİ., 17/25, H. 18.09.1327/M. 03.10.1909; BEO, 3643/273163, H. 14.09.1327/M. 29.09.1909; BEO, 3944/295735, H. 12.10.1329/M. 06.10.1911; İ.DH., 1491/52, H. 19.02.1330/M. 08.02.1912; MF.MKT., 1178/30, H. 26.02.1330/M. 15.02.1912; DH.MUİ., 165/63, H. 11.03.1331/M. 18.02.1913; İ.DH., 1499/48, H. 14.07.1331/M. 19.06.1913; BEO, 4184/313767, H. 14.07.1331/M. 19.06.1913; BEO, 4301/322560, H. 03.09.1332/M. 26.07.1914; DH.ŞFR., 434/126, H. 18.05.1330/M. 05.05.1912; MF.MKT., 1200/44, H. 08.10.1332/M. 30.08.1914; DH.ŞFR., 440/117, H. 02.07.1330/M. 17.06.1912; BEO, 4302/322626, H. 07.08.1332/M. 01.07.1914; İ.DH., 1509/75, H. 06.09.1332/M. 29.07.1914; İ.DH., 1518/21, H. 06.01.1334/M. 14.11.1915; BEO, 4419/331423, H.211.08.1334/M. 23.06.1916; BEO, 4384/328792, H. 08.01.1334/M. 16.11.1915; BEO, 4419/331423, H.211.08.1334/M. 23.06.1916; İ.DH., 1518/21, H. 06.01.1334/M. 14.11.1915; İ.DUİT., 42/29, H. 20.08.1334/M. 22.06.1916; DH.ŞFR., 571/23, R. 10.09.1333/M. 10.11.1917; DH.ŞFR. 569/51, R. 23.08.1333/M. 23.09.1917; BEO, 4514/338489, H. 20.07.1336/M. 01.05.1918; İ.DUİT., 46/30, H. 25.01.1336/M. 10.10.1917; DH.ŞFR., 81/146, H. 01.02.1336/M. 16.11.1917; İ.DUİT., 42/86, H.02.08.1336/M. 13.05.1918; BEO, 4515/338610, H. 03.08.1336/M. 14.05.1918; İ.DUİT., 43/1, H. 25.07.1337/M. 26.04.1919; BEO, 4570/342702, H. 26.07.1337/M. 27.04.1919; BEO, 4597/344731, H. 27.01.1338/M. 22.10.1919; BEO, 4621/346514, H. 23.06.1338/M. 14.03.1920; İ.DUİT., 43/46, H. 27.06.1338/M. 18.03.1920; İ.DUİT., 43/56, H. 27.08.1338/M. 16.05.1920; BEO, 4633/347459, H. 27.08.1338/M. 16.05.1920; Alpay Tırlı, *Cumhuriyet Döneminde Sinop (1923-1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2010, s. 37; *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi* (BCA), 30.18.1.1/04.45.01, 18.01.1922; 30.18.1.1/05.23.04, 01.08.1922; 30.18.1.1/05.23.12, 03.08.1922; 30.18.1.1/07.34.07, 19.09.1923; 30.18.1.1/07.34.19, 29.09.1923; Tırlı, *Cumhuriyet Döneminde Sinop...*, s. 44.

⁸ Farsça kökenli olan gâv kelimesi, öküz, sığır anlamına gelmektedir. Gâvizâde ailesi Cumhuriyet dönemindeki Soy adı kanunuyla öküzöğlü soyadını almıştır. Ancak bu aile kimi belgelerde ve Sinop yerelinde kâvizâdeler olarak bilinmektedir. Bkz. İlhan Ekinci, "Sinop'ta Bir Ayan Ailesi, Kavizadeler Hakkında Bazı Bilgiler", *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu (5-7 Ekim 2018) Bildiriler Kitabı*, C. 2 Sinop 2018, s. 612.

⁹ K. T. Çağlayan'ın makalesinde kaymakam olarak geçmektedir.

¹⁰ Tanzimat Fermanı'ndan sonra müstakil bir sancak olan Sinop yöneticileri mutasarrıf olarak anılırken İngiltere belgelerinde muhassıl unvanının kullanıldığı görülmektedir. Bkz. Çağlayan, "İngiliz Konsolosluk...", s. 51.

¹¹ Arşiv vesikalarından yer alan bilgiye göre Hüseyin Bey, 21 Ocak 1842'de tekrar Sinop'a gelmiştir. Bkz. Çağlayan, "İngiliz Konsolosluk...", s. 51; BOA, İ.DH., 50/2495, H. 08.12.1257/M. 21.01.1842.

Hüseyin Bey Sinop'a tayin olmuş fakat ilk mutasarrıflık döneminde sert uygulamalarından dolayı halk ile uyum sağlayamamıştır. Halkın şikayetleri üzerine Dersaadet'e çağırıldı ve bölgeden çıkışına izin verilmedi. Bu süre de Sinop mutasarrıflığı görevini Mustafa Refik Bey yürüttü. Ancak bir şekilde başkentteki idarî makamlar Hüseyin Bey'i tekrar Sinop mutasarrıflığına atamayı uygun gördü. Bu yeniden tayin olayı Sinop ahâlince tepkiyle karşılandı ve Hüseyin Bey'in mutasarrıf olarak Sinop'a atanmaması için Bâbiâli'ye dilekçeler yazıldı. Tepkiler karşısında Sinop'a gelemeyen Hüseyin Bey ve taraftarları da yeniden sancak idâresinin başına geçmek için mücadele verdi. Şubat 1842'de Sinop'a gelen Samsun İngiliz Konsolos Yardımcısı R. W. Stevens'in¹² aktardığı bilgiye göre Hüseyin Bey'i akrabaları haricinde kimse bölgede istemiyor ve acımasızlığından korkuyordu. Sinop'a adım attığında halk sırf korkusundan onu karşılamıştır. Stevens'a göre Hüseyin Bey'in akrabalarının Rus konsolosluk temsilcisi¹³ ile araları oldukça iyiydi ve Hüseyin Bey'in tekrar Sinop'a tayininde de bu yakınlığın etkisi vardı. Bu durum Sinop üzerinde Rus etkisini arttıracaktı. Diğer taraftan Sancak'taki ağaları, eşrafı ve kanaat önderlerini yanına çağıran Hüseyin Bey kendisinden memnun olduklarını belirten bir dilekçeye imza atmalarını istedi. Bu durum Gâvizâde Hüseyin Bey'in tekrar Sinop'taki nüfuzunu yitirmemek için verdiği mücadeleyi göstermektedir.

Hüseyin Bey, Stevens ile arasında gerçekleşen bir görüşmede Tanzimat Fermanı'nın yürürlükten kaldırılacağını düşündüğü için fermanın maddelerini uygulamayı yavaşlattığını söylemişti. Ayrıca her haneye 60 kuruş vergi zorunluluğu getirmiştir. Bu düzenleme neticesinde zaten zor durumda olan halk daha da kötü zamanlar geçirmeye başladı. (Çağlayan, 2015, s. 51-57)

1844'te Hüseyin Bey'in Sinop ahâlisi ile anlaşamamasından dolayı azline karar verilip yerine İbrahim Bey tayin olmuştur. Hüseyin Bey ahâlinin dükkanlarını keyfi olarak kapatmak ve bu yüzden halkın ayaklanmasına neden olmakla suçlanmıştır.

¹² Stevens'in bölgeye iki kez geldiği bilinmektedir. İkinci ziyaretinde Samsun ve Sinop idarelerine telgraflar çekilip kendisine iyi muamele yapılması istendi. İngiltere büyükelçisinin kendisini bölgeye gönderdiği ve bu ziyaretlerin iki ülke ilişkileri açısından önemli olduğu belirtilmektedir. Bkz. BOA, C.HR., 55/2711, H. 29.03.1258/M. 10.05.1842.

¹³ Rusya 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı topraklarında istedikleri yerde konsolosluk açma hakkı elde etti. Bu doğrultuda Sinop'a gelen ilk konsolos 1785 yılında Gürcü asıllı Sergey Lazareviç'dir. Hüseyin Bey döneminde ise 2 Kasım 1839'da Sinop'ta tüccarlık yapan Toskanalı Mikel konsolos vekili olarak atanmıştır. Ne zamana kadar bu görevi sürdürdüğü bilinmemektedir. Bkz. BOA, C.HR., 111/5549, H. 24.08.1255/M. 02.11.1839; Hakan Tan, "XIX. Yüzyılda Sinop'ta Rus Varlığı", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*", C. 15 S. 31, 2021, s. 194-195.

Durumun Bolu Meclis-i Umûmîsi'ne aktarılıp burada sorgulanacağı belirtilmişti. (BOA, A.MKT.MVL., 01/46)

2.2.2. Mustafa Refik Bey (1839-1842)

Hüseyin Bey'in Dersaâdet'e çağırılması ile Sinop mutasarrıflığına Mustafa Refik Bey getirildi. Samsun İngiliz Konsolos Yardımcısı Stevens'in 1841'de verdiği bilgiye göre Mustafa Refik Bey'in iki yıldır Sinop'ta olduğu bilinmektedir. 1842'de ise Gâvizâde Hüseyin Bey tekrar Sinop mutasarrıflığına getirilmiş, bunun üzerine Mustafa Refik Bey görevden azledilmiştir. (BOA, İ.DH., 50/2495; Çağlayan, 2015, s. 51)

Mutasarrıf Mustafa Refik Bey, Eski Hâriciye Nazırı Reşid Paşa'nın akrabasıydı. M. Refik Bey, adil yönetim anlayışı ile kısa sürede kendisini sevdirmeyi başarmış bir zattı. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile bölgede bu ferman gerekliliklerini uygulaması yönünde çalışmaları olmuştur. Stevens'a göre Sinop'ta Fermanla birlikte ortaya çıkan yeni düzenin anlaşılmasından kaynaklı sorunlar yaşanır iken Refik Paşa'nın gayretleri ile bölge halkı, fermanın ülke yararına çalışmalar getirdiğini anlamıştır. (Çağlayan, 2015, s. 52-54)

Refik Bey bürokrasideki geleneklere önem veren bir bürokrattı. Örneğin, Refik Bey döneminde Sinop'ta görev yapan Rus konsolosu, kent merkezinde bulunan konsolosluk binasına Rus Bayrağı çekileceği zaman 21 pare top atışı¹⁴ yapılması istemiştir. Refik Bey, diplomatik geleneklere uymadığı için bu duruma izin vermemiştir. Bu meseleden dolayı mutasarrıf ile Rus konsolosunun arası açılmış, konsolosluğu Refik Bey hakkında şikayetlerde bulunmuştur. Ayrıca bu dönemde Rusların Karadeniz'deki yayılmacı politikalarından ötürü Abhazya/Gürcistan'ı içine alan Kafkas coğrafyasından gelen muhacirleri taşıyan bir gemi, Ruslardan kaçıp Sinop limanına sığınmıştır.¹⁵

¹⁴ Topla selamlama geleneği Osmanlı da uzun zamandır var olan bir gelenek iken 19. Yüzyıldan itibaren iki durumda gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bunlar; Cûlûs-ı Hümâyûn, kandil, bayram gibi özel günler ve padişahın ile devletteki üst düzey yetkililerin deniz gezileri ile karşılama ve uğurlama gibi törenlerdir. Yapılan top atışı sayısı merasimin önemine göre farklılık göstermektedir. Bkz: Şakir Batmaz, "Osmanlı Devleti'nde Bir Merasim Kaidesi Olarak Topla Selâmlama (1800-1919)", *Bilimname*, C. 2007, S. 1, 2007, s. 187.

¹⁵ 1829 Edirne Antlaşması sonrası Osmanlı'nın Kafkaslardan çekilmesi ile Rusya'nın bölgede yürüttüğü politikalar yüzünden Kafkas halkları arasında Ruslara karşı direnişler meydana gelmeye geldi. Direnişlerin yönü zamanla Çerkesya'ya kaydı ve Kafkaslardan Osmanlı'ya göçler başladı. 1850'lerde başlayan göçler 1862-1865 yıllarında yoğun bir şekilde gerçekleşti. Bu göçler 1920'lere kadar devam etmiştir. Kafkasya'dan, Çerkes, Abaza, Karaçay, Nogay, Çeçen, Oset ve Avar gibi topluluklar göç etmiştir. Göçlerin geldiği yerlerden biri de Sinop'tu. Kafkasya ile yapılan ticarete önemli bir merkez olan Sinop, göçlerin başladığı zamanda bu göçmenlerin uğrak merkezi haline geldi. Bkz. Tolga Akay, "XIX.

Gemide Müslümanların olduğu söylendiğinden Refik Bey gemiyi Ruslara teslim etmemiş ve silahlı müdahaleye de izin vermemiştir. Bu olay üstüne zaten husumetli olduğu Rus konsolosunun baskıları Refik Bey üzerinde artmıştır. Ancak bu gelişme üzerine mutasarrıf Refik Bey, gemidekilerin Müslüman olmadığı kanıtlanırsa Ruslara teslim edebileceğini belirtmiştir. Rus Konsolosu Refik Bey'in Rus muhaliflerini destekleyip Sinop'a çağırdığını iddia ederek Rusya'nın İstanbul Büyükelçisine şikayetini iletmiştir. Buna karşılık Refik Bey de söz konusu gemiyi Dersaadet'e gönderip konunun Bâbîâlî ile Rus Büyükelçiliği arasında değerlendirilmesini istemiştir. Rus konsolosu bu durumu kabul etmeyip dinlerinin ne olduğuna bakılmaksızın kişilerin Rusya'dan kaçan suçlular olduğunu söyleyerek Rusya'ya teslim edilmeleri gerektiğini iletmiştir. Bu arada olayın büyümesi nedeniyle Trabzon Rus Konsolosu Sinop'a gelerek inceleme yapmış konu ile ilgili geminin Dersaadet'e gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Tüm bu gelişmelerden kısa bir süre sonra ise Refik Bey mutasarrıflık görevinden azledilmiştir. İngiliz Konsolos Yardımcısı Stevens, bu olay sonrasında Sinop'a Kafkaslardan gelen muhacir sayısının yıldan yıla azaldığını, gelenlerin ya geri döndüğünü ya da muhacirlerin Sinop Rus konsolosluğunun nüfus sahasının dışındaki bölgelere iskân edildiklerini ifade etmektedir. (Çağlayan, 2015, s. 52-54; BOA, HR.SYS., 1334/37; Bay, 2018, s. 54-55)

2.2.3. İbrahim Bey (1844-1845)

İkinci kez Sinop mutasarrıflığına getirilen Gâvizâde Hüseyin Bey'in 1844'te azledilmesinden sonra 7 Ağustos 1844 tarihinde Sinop kaymakamlığına İbrahim Bey tayin olmuştur. (BOA, A.MKT.MVL., 01/46)

1840'larda ortalama 5.000 nüfusa sahip küçük bir sahil kasabası görünümünde olan Sinop sancak merkezindeki ahâlinin geçim kaynağı genellikle ticarete dayanmaktaydı. Bu dönemde Donanma-yı Hümayuna bağlı olarak Karadeniz'de faaliyet gösteren Sinop tersanesi de kentin nüfusuna ve ekonomisine canlılık katmaktaydı. Tersanenin Sinop'ta kurulmasında şehrin sahip olduğu doğal limanın önemli katkısının olmasının yanı sıra gemi yapımında kullanılan kereste açısından da zengin olması bir avantajdı. Söz konusu keresteler gemi yapım malzemesi olarak

yüzyılda Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne Yönelik Göç Hareketlerinde Sinop'un Yeri", *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi (06 Eylül 2011) Bildiri Kitabı*, Kütahya Üniversitesi Yayınları, Sinop 2011, s. 5-6.

kullanılmakla birlikte bölgeden de ihraç edilmekteydi. Örneğin İbrahim Bey döneminde Doğu Akdeniz de bulunan Akka Kalesi için 23 Temmuz 1844'te 2.000 tahtanın Sinop'tan temin edilmesine karar verilmişti. Sinop mutasarrıflığına yeni gelen İbrahim Bey'e de bu talimat aktarılmış ve gereğinin yapılması istenmiştir. (BOA, C.AS., 1076/47430) 9 Ocak 1845 tarihinde de Şehzade için yapılacak olan sünnet düğünü içinde gerekli olan kerestelerin Sinop'tan alınmasına karar verilmiştir. (BOA, A.MKT., 20/56)

İbrahim Bey, İsfinanlı Mehmed Reis'in usullere aykırı olarak Çerkes sahillere gitmesine izin verdiği için 12 Ocak 1845'te azledildi. (BOA, İ.DH., 96/4828) Aynı yıl 1845'te vefat etti. Mezarı Sinop Merkez Ada Mahallesi'nde bulunan Seyyid Bilal Türbesi Hazinesi'nde yer almaktadır. (Türker, 2011 s. 92)

2.2.4. Hacı Ahmed Bey (1845-1846)

Hacı Ahmed Bey, İbrahim Bey'in azli ile 12 Ocak 1845'te Sinop mutasarrıflığına tayin oldu. (BOA, İ.DH., 96/4828) 2 Nisan 1846'da Sinop mutasarrıflığı görevi sona ermiştir. (BOA, A.MKT., 39/5)

Bu dönemde çeşitli yerlerden Sinop limanına gelen üç denizci ve tayfaları şüpheli bulunup tutuklanmıştı. Mustafa Refik Bey döneminde yaşanan olaylardan dolayı mutasarrıf tutuklanan kişilerin haklarında yapılacak işlemleri Rusya'ya da bildirilmiştir. (BOA, A.MKT., 24/48)

2.2.5. Hasan Şükrü Efendi (1846-1846)

Hasan Şükrü Efendi, 2 Nisan 1846'da Sinop'a gelip mutasarrıflık görevini Hacı Ahmed Paşa'dan teslim almıştır. (BOA, A.MKT., 39/5) Hasan Şükrü Efendi'nin Sinop'tan ne zaman ayrıldığı tam tespit edilememiş fakat 26 Ekim 1846 tarihinde kendisinden eski mutasarrıf olarak bahsedilmektedir. (BOA, A.DVN., 19/73)

Hasan Şükrü Efendi, Sinop'a geldikten sonra ilk iş olarak kaza müdürlerini yanına çağırıp gerekli defterlerin düzenlenip kendisine sunulmasını istemiştir. (BOA, A.MKT., 39/5) Sinop İdare Meclisi de bu tayinden memnun olduğunu dile getirmiştir. (BOA, A.MKT., 39/6)

30 Nisan 1846 da Sadâret Mektubî Kalemi'nden mutasarrıflığa gelen emir ile ormanların korunması için korucu adında birer ikişer kişinin bölgelere tayin edilmesi istenmişti. Sinop'ta kereste temini için önemli bir yer olduğundan ormanların daha iyi muhafaza edilmesi gerektiği belirtilmiştir. (BOA, A.MKT., 41/8) Ayrıca 26 Ekim 1846'da Hasan Şükrü Efendi'ye sâlise nişanı¹⁶ verilmiştir. (BOA, A.DVN., 19/73)

2.2.6. Mehmed Kelami Bey (1847-1847)

Mehmet Kelami Bey'in¹⁷ Sinop'a ne zaman geldiği tespit edilememekle birlikte 21 Temmuz 1847'de Sinop mutasarrıflığı görevinde olduğu bilinmektedir (BOA A.MKT., 90/80) 26 Aralık 1847'de görevden ayrılmıştır. (BOA, A.TŞF., 3/98)

Mehmed Bey döneminde 25 Temmuz 1847'de İsveç ve Norveç devletleri Sinop iskelesine konsolos vekili gönderdiler. (BOA, İ.HR., 41/1930) Ayrıca Mösyö Mersina isimli bir şahıs da Sinop iskelesine gelip Avusturya ahâlisinin işlerini gördüğünden bölgeye konsolos vekili olarak tayin olmuştur. (BOA, A.AMD, 6/44) Bölgeye gelen konsolosların mutasarrıf ile iletişim halinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu dönemde Sinop İskelesinden Dersaadet'e odun, Asakir-i Nizamiye ile Darüssaltana'ya odun ve kömür gönderimi yapılmıştır. (BOA, MVL, 16/42; İ.MVL, 586/26338)

2.2.7. Esad Efendi (1847-1848)

Esat Efendi, 26 Aralık 1847 tarihinde Eski Haremeyn tercümanı Esad Efendi, Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, A.TŞF., 3/98) 20 Eylül 1848'de Ömer Tufan Paşa'nın Sinop'a tayin olması ile bölgedeki görevi sona ermiş (BOA, HAT., 1659/1) ve 1 Ekim 1848 tarihinde de Viranşehir'e gitmiştir.¹⁸

Esad Efendi, rütbe-i sâniye sınıfından mensup bir kişiydi. Sinop'a tayini ile de kendisine usuller gereği bir kıta nişan yaptırılması istenmiştir. (BOA. C.DH., 121/6032)

¹⁶ II. Mahmud dönemi itibari ile yeni askeri teşkilat olan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusu ile yeni rütbelere ve nişanlar getirildi. Bunlar; ûlâ, sâniye, sâlise ve râbia rütbeleri ve bu rütbelere özel mücevherlerdir. Bkz. İbrahim Artuk, "Nişan", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 154.

¹⁷ Tefvik Evci makalesinde kendisinden Kapucıbaşı Mehmed Ağa olarak bahsetmektedir. Bkz. Tefvik Evci, "Osmanlı Taşra idaresinde Reform: Kastamonu Örneğinde Eyaletten Vilayete Geçiş ve Vilayet Umûm Meclisler", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 7, S. 2, 2021, s. 926.

¹⁸ 17 Nisan 1848'de Viranşehir'e tayin olduğuna dair belge mevcut olmasına karşı elde ettiğimiz diğer belgelerde bu tarihin 1 Ekim 1848 olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. BOA, A.MKT., 121/60, H. 13.05.1264/M. 17.04.1848; A.TŞF., 5/80, H. 03.11.1264/M. 01.10.1848.

Esad Efendi, göreve başlayıp hızlıca vergiler ve diğer işlerle ilgilenmiştir. Yapılan vergi düzenlemelerini halk memnuniyetle karşılamıştır. Bu dönemde Alaeddin Camii'nin tamiri için de memur ve mimar tayini gerçekleştirilmiştir. (BOA, MVL, 21/53; A.MKT., 111/35; A.MKT., 117/2)

Arap kökenli olan Esad Efendi'nin Sinop'a bağlı kazalara Arap müdürler atadığına dair halkın şikayetleri vardır. Bu sebeple ahâli Esad Efendi'nin azlini istemiş ve bu durum Dersaadet'e bildirilmiştir. (BOA, A.DVN., 38/44) Şikayetlerin araştırılması ile eski Sinop kaymakamı Hacı Mehmed Ağa'nın çeşitli vaatlerde bulanarak halkı kışkırttığı ortaya çıkmış ve halkın Esad Efendi'den memnun olduğu tespit edilmiştir. (BOA, MVL, 27/44) Ayrıca bu dönemde Karadeniz'de bir Rus gemi kazası gerçekleşti. Sinop'un da dâhil olduğu Karadeniz kıyısındaki bazı şehirlere gemilerden dağılan eşyaların korunması için uyarılar gitmiştir. (BOA, A.MKT., 148/50)

2.2.8. Ömer Tufan Paşa (1848-1853)

Ömer Tufan Paşa, tersane yetişmiş bir kişidir. 1845'te Paşa gemisi süvarisi daha sonra ise riyâle¹⁹ ve patrona olmuştur. (Süreyya, 1996, s. 1638) 20 Eylül 1848'de de Sinop mutasarrıflığına tayin edilmiştir. (BOA, HAT., 1659/1) 9 Nisan 1852 tarihinde Basra mutasarrıfı Maşuk Paşa'nın istifası ile yerine Ömer Tufan Paşa tayin olmuş fakat Tufan Paşa, kendi isteği ile Basra mutasarrıflığından istifa etmiştir. Böylelikle 6 Mayıs 1852'de tekrar Sinop mutasarrıflığı görevine getirilmiştir. (BOA, A.AMD., 37/5; A.MKT.MHM., 45/93; A.MKT.MHM., 45/90; A.MKT.NZD., 53/25; A.MKT.MHM., 46/51; A.MKT.NZD., 55/10; A.TŞF., 11/46; MB.İ., 7/131) Bir süre sonra, Tufan Paşa maaşının az olduğu ve çok borcu olduğundan şikayetçi olup 12 Ocak 1853'te Canik mutasarrıflığı veya maaşı yüksek başka bir kaymakam ile becayiş talebinde bulunmuştur. (BOA, MVL, 256/64) 22 Mart 1853'te ise Sinop'tan Canik mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, A.AMD., 42/100; A.MKT.MHM., 54/41; A.TŞF., 15/33; A.MKT.NZD., 75/58) Canik'ten sonra Lazistan mutasarrıflığı görevini yürütmüş ve 1861/1862'de ölmüştür. Naaşı, Kasımpaşa'da bulunmaktadır. (Süreyya, 1996, s. 1638)

¹⁹ Donanmada üçüncü rütbeli kalyon kaptanına verilen isimdir. XVIII. yüzyıldan itibaren resmî bir rütbe haline gelmiştir. Bkz. İdris Bostan, "Riyâle", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008, s. 141.

Ömer Tufan Paşa ile Rodos kaymakamı Maşuk Paşa'nın Dersaâdet'teki resmî işlerinin görülmesi için Kaptan-ı Derya Mehmed Ali Paşa, Reşid Efendi'nin görevlendirilmesini istemişti. (BOA, A.MKT., 156/40; İ.DH., 181/9934; A.MKT.MHM. 7/31) Bu isteği kabul olmuş ve Reşid Efendi'nin görevlendirilmesinden dolayı teşekkürlerini sunmuştur. (BOA, A.MKT., 159/58) Bu olaydan sonra Maşuk Paşa'nın da Ömer Tufan Paşa'nın da görevden alındığı yerlerine gelecek kişilere görevlerini teslim ettikten sonra Dersaâdet'te gitmeleri istendi. (BOA, A.MKT., 160/61) Bu isteğin olmasına karşı Tufan Paşa uzun bir süre daha Sinop'ta kalmıştır.

Mutasarrıflar yabancı ülkelerin konsoloslarıyla sürekli iletişim halindeydi. Sinop'ta da birçok ülkenin konsolosu ya da konsolos temsilcisi bulunuyordu. Bu dönem de bölgede bulunan İsveç konsolos vekili Şarly ve babası Sinop karantinası hekimi uygunsuz davranışlarından dolayı memleketlerine sürülmüşlerdir. Yerlerine başkalarının tayin olacağı söylenmiş, (BOA, HR.MKT., 31/45) ardından Sinop karantinası hekimi olarak Tabib Vasil Bey bölgeye tayin olmuştur. (BOA, MVL, 85/9; A.AMD., 17/46)

Bu dönem Osmanlı da yasak olmasına rağmen bazı yerlerde yabancıların *Devlet-i Aliyye'dendir* diyerek üzerlerine mal mülk aldıkları tespit edilmişti. Konu hakkında dikkatli olunması için yurdun geneline uyarılar yapılmış, Tufan Paşa da konu hakkında bilgilendirilmiştir. (BOA, A.MKT.UM., 25/69) Ayrıca bu dönemde çeşitli ürünlerin Sinop'ta yetiştirilmesi sağlanmaya çalışılıyordu. Zeytin yetiştirilmesi için de halkın teşvik edilmesi istenmiştir. (BOA, A.MKT.UM., 25/4)

Diğer yandan bu dönemde kamusal yapı olarak Kefevi Cami Çeşmesi yaptırılmıştır. 1850'de Ömer Tufan Paşa tarafından yaptırılan çeşme, Kefevi mahallesinde olan 1581'de Mahmud Çelebiyyül Kefevi tarafından yaptırılan Kefevi caminin avlusunda yer almaktadır. (Esemenli, 1990, s. 97-144; Sinop tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 39)

2.2.9. Hüseyin Remzi Paşa (1853-1854)

22 Mart 1853 tarihinde Amasya mutasarrıflığından ayrılmış olan Hüseyin Remzi Paşa, 10.000 kuruş maaşla Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, A.AMD., 42/100; A.MKT.MHM., 54/41; A.TŞF., 15/33; A.MKT.NZD., 75/58) Tayininden sonra

26 Mayıs 1853'te Sinop'a varmış ve göreve başlamıştır. (BOA, A.MKT.MHM, 56/10) 30 Kasım 1853'te yaşanan Sinop Baskını sonrası görevden azledilmiştir. (Soyer, 2007, s. 190) Azledildikten sonra 20 Eylül 1854'te İzmit kaymakamlığına tayin olmuş ve bu görevi sırasında 1857'de vefat etmiştir. (BOA, İ.MVL, 315/13219; A.MKT.MHM, 120/49; Kuzucu, 2015, s. 655)

4 Ekim 1853 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında başlayan Kırım Savaşı'ndan dolayı Osmanlı özellikle Karadeniz kıyılarında tedbirler almıştır. Bu tedbirler kapsamında Osmanlı limanlarında bulunan Rus gemilerinin çıkartılması istenmiş Rus gemilerine limanları terk etmeleri için on beş gün süre verilmiştir. İşlerinde Sinop'un da bulunduğu liman şehirlerine durumu belirten telgraflar gönderilmiştir.

Sinop'un açıklarında Rus gemilerinin görüldüğü bilgisinin Dersaadet'e ulaşması ile dönemin Kastamonu valisi Hamdi Mahmud Paşa, bölge savunması için Sinop mutasarrıfı Hüseyin Paşa ile görüşüğünü belirten bir yazı gönderildi. Savaş başladıktan sonraki süreçte Sinop limanının önemli bir merkez olduğu, donanmanın demirleyebileceği ve düşman askerlerinin de saldırılabileceği bir alan olduğundan tedbirli davranılması istenildi. Bölge güvenliği ve daha önce bölgede kaybolan firkateynin aranması için Emin Bey Sinop'a gelmiştir. Sinop'a ulaştıktan sonra filonun güvende olmadığını raporlamış ve bu rapor üzerine çeşitli çalışmalar yapılmak istense de 30 Kasım 1853'te Sinop Baskını yaşanmıştır. (Demir, 2021, s. 467-468; Soyer, 2007, 130-152; Özcan, 2021, s. 20-21; Eski, 2000, s. 8)

Rusya'nın Karadeniz filosu komutanı Amiral Nahimov, 19 Kasım'da Sinop'a doğru yola çıkmıştı fakat fırtınaya yakalanınca geri dönmek zorunda kalmıştı. 24 Kasım'da Sinop yakınlarına gelen Amiral iki kez Sinop'a yaklaşarak keşifte bulundu. Sinop'ta 14 geminin bulunduğu ve hilal şeklinde dizildikleri söylenmektedir. 30 Kasım sabahında savaş hazırlığı yapılması istendi ve Rus filosu limandaki Türk filosunun karşısına demirledi. Türk filosunun başında bulunan Osman Paşa, Rusların baskın amacı ile limana gireceklerini öngöremedi. Taraflar arasında top atışları ile mücadeleye başlamışlardı. Yaşanan baskında Türk filosunun neredeyse tamamı imha olmuştu ayrıca limanda olan altı Türk bir İngiliz ticaret gemisi de batmıştır.

Sinop limanının da demirli bulunan on iki parçalık Osmanlı filosu yedi firkateyn, üç korvet ve iki vapurdan oluşmaktaydı. Taif vapuru haricindeki diğer gemiler

kullanılmaz hale geldi. Rusların limana yaptıkları baskın sırasında limandan ayrılan Taif vapuru Sinop'a gelmekte olan Rus gemileri ile karşılaşmıştı. Eski Sinop mutasarrıfı olan Ömer Tufan Paşa, Canik mutasarrıflığı görevindeydi. Taif vapuru ile Rus gemileri arasındaki mücadeleden bahsetti ve Taif vapurunun Rus gemilerini büyük zarar verdiğini söyledi. İstanbul'a ulaşan Taif vapuru komutanı Yahya Bey, ödüllendirilmeyi beklerken savaştan kaçmaktan dolayı suçlu bulunmuştur. (Arabacı, 2018, s. 196-198; Efe, 2018, s. 60-63; Soyer, 2007, s. 160-168; Demir, 2021, s. 467)

Sinop Baskını sonrası bölgede meclis toplandı ve kentin durumu ile ilgili tutanak tutarak Kastamonu'ya gönderdiler. Baskını bizzat yaşayan mutasarrıf ve sancak memurları tutanakta yaşananları anlattılar. Şehirde iki bin beş yüz kadar evin tahrip olduğu ve iki binden fazla kişinin öldüğü belirlenmiştir. Mutasarrıf Hüseyin Paşa'nın Rus gemilerinin şehre yaklaştığını fark edip şehri terk etmeye hazırlanırken Müslüman halkta ona katılmış ve şehri boşaltmışlardır. Şehrin boşaltılmasıyla yangına müdahale edilmediğinden yangın beklenenden daha fazla yayılmıştır. Bölgedeki gayrimüslim halk Rusları dost olarak gördüklerinden şehri terk etmemişlerdi. Şehrin idarî yetkilileri şehre dönene kadar şehirde nizamı sağlamışlardır. Hüseyin Paşa'nın kaçma girişimi Dersaadet'te tepkiye neden olmuş ve görevinden azledilmiştir. Yerine Kastamonu valisi Hamdi Paşa kısa süreliğine Sinop'ta ikamet etmiştir. Hamdi Paşa Sinop'ta bulunduğu dönemde baskından zarar görenlerin tedavileri ve yanan yıkılan evlerin ve dükkanların onarımı ile ilgilenmiş şehrin yaraları sarılmaya çalışılmıştır. (Soyer, 2007, s. 171-198; Demir, 2019, s. 120) Savaş sonrası şehit düşen askerler²⁰ ile başından vurulan Türk filosu komutanlarından Riyâle Hüseyin Paşa'da denizden çıkartılıp Seyit Bilal Türbesi civarına defnedilmiştir. (Efe, 2018, s. 64)

2.2.10. İsmail Adil Paşa (1854-1854)

İsmail Adil Paşa, 25 Ocak 1854'te Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, İ.MVL, 295/11928) 27 Ağustos 1854 tarihinde ise, Sinop'tan Varna muhafızlığına gitmiştir. (BOA, MB.İ., 13/107)

²⁰ Baskında şehit olanların sayısını İsmail Efe 3.500 kişi olarak belirtmiş fakat kaynaklarda bu sayının 2.031 olarak da geçtiğini ifade etmiştir. Bkz. İsmail Efe, *Sinop Tarihi Türk Hakimiyetine Girişten Cumhuriyet'in İlanına 1214-1923*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2018, s. 173.

Sinop Baskını sonrası İngiltere filosu Karadeniz'e geldi. Sinop'ta inceleme yapmak için İngiliz mühendislerin de bölgeye geleceği mutasarrıflığa bildirildi ve gelenlere kolaylık sağlanması istendi. (BOA, HR.SFR.3, 15/16; HR.SYS, 1346/76) Baskın sonrası Kastamonu valiliği bölgede meydana gelen hasarın tespiti için çalışmalar yapılmasını istemiştir. Dönemin Sinop Karantina Hekimi Mösyö Frankforter de hasarın karşılanması için yardım talep etmiştir. (BOA, ML.MSF.d., 10878; HR.MKT., 79/77) Ayrıca dönem içerisinde birçok kez Fransa'dan Türklerin kahramanlığı üzerine yazılmış şiirler ve marşlar içeren mektuplar Sinop'a gelmiştir. (BOA, HR.SFR.4., 9/15; HR.SFR.4., 9/17; HR.SFR.4., 9/18)

Bu dönemde Sinop faciasında zarar gören Sultan Alâeddin Cami'nin onarımı da gerçekleşmiştir. Cami, 1214'te Selçuklu Devleti Sinop'u fethettikten sonra inşa edilmişti. Tarihi boyunca birçok kez tadilatı yapılan camii Adil Paşa döneminde Mart 1854'te 3184 kuruşa onarılmıştır. (Soyer, 2007, s. 175)

2.2.11. Mehmed Nebil Bey (1854-1856)

Mehmed Nebil Bey, 27 Ağustos 1854'te Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, MB.İ., 13/107) 8 Mart 1856 tarihinde ise Bolu kaymakamlığına gitmiştir. (BOA, A.MKT.MVL., 78/64)

15 Haziran 1855'te İngiltere Ordusu için Anadolu'dan satın alınan ve iskeleye nakil olacak deve ve yük hayvanlarının gemilere konulması için İngiliz Maraşel Lord Rağlan, Sinop'ta iskele inşası emrini verdi. İskele yapımı için gerekli malzemenin tedariki hususunda Trabzon valiliği ve Canik mutasarrıflığının yardım ve kolaylık sağlaması emri verildi. Sinop mutasarrıfı ve Sinop tersane müdürü ile iş birliği halinde bulunulacağı iskelenin bir an önce bitmesi için çalışmalara başlanması istendi. (BOA, C.HR. 168/8375) İngiltere tarafından yaptırılan bu iskele ve bıçkıkane sonraki yıllarda Tersane-i Amire için satın alınmıştır. (BOA, HR.MKT., 149/88)

Nebil Bey döneminde Kırım savaşı hala devam etmekteydi. Savaş süresince Sinop'tan gerekli yerlere kereste ve kömür gönderilmiştir. Karadeniz'e gelecek gemilerin geçişine izin verilip bölgeye uğrayan ülke gemilerine iyi muamele yapılması istenmişti. Ayrıca Kırım ordusu için gerekli olan askerî malzemeler ve erzak temini için Sinop mutasarrıflığı ile sürekli irtibatla bulunulmuştur. (BOA, A.MKT.MHM., 68/24;

A.MKT.MHM., 68/15; A.MKT.MHM., 67/10; HR.SYS., 2935/21; A.MKT.UM., 183/52)

Baskın sonrası Sinop'un yaralarını sarmada gösterdiği gayret ve savaş döneminde istenilen vazifeleri yerine getirdiği için Nebil Bey'e saniye rütbesi verildi. (BOA, A.AMD., 57/71; İ.DH., 326/21255)

2.2.12. Tufan Paşa (1856-1856)

Tufan Paşa, 8 Mart 1856 tarihinde Lazistan mutasarrıflığından Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, A.MKT.MVL. 78/64) 17 Nisan 1856 da ise göreve başladığı bildirilmiştir. (BOA, A.MKT.UM., 233/31) Temmuz 1856'da Tufan Paşa yerine Hurşit Paşa tayin edilmiş fakat uyum sağlayamaması durumunda bu görevden alınıp kapıkethüdalığına getirileceği belirtilmişti. (BOA, A.MKT.NZD., 187/64) Bu tayin kararına karşın Tufan Paşa, 23 Eylül 1856'da azledilene kadar mutasarrıflık görevini sürdürmüştür. (BOA, İ.DH., 355/23396)

Osmanlı ve Rusya arasında 1853 yılında başlayan harbin bitmesi ile Paris Antlaşması imzalanmıştı. Antlaşma maddelerinden biri iki devlette Karadeniz'de donanma ve tersane bulunduramayacak, kıyı güvenliği için ise kendi aralarında belirlenecek sayıya göre hafif savaş gemisi bulundurulacaktı. Bu madde doğrultusunda Sinop tersane konusunda eski canlılığını yitirmiş ufak çaplı gemi yapımları devam etmiştir. (Özcan, 2015, s. 31; Tırıl, 2010, s. 20-23)

Mîr-i Mîrân rütbesinde olan Tufan Paşa, Kırım Harbi zamanı Batum Ordusuna yaptığı katkıdan dolayı 3 Temmuz 1856 tarihinde üçüncü rütbeden mecidiye nişanı²¹ ile ödüllendirilmiştir. (BOA, A.DVN.MHM., 17/45; A.MKT.MHM., 91/19; A.MKT.UM., 146/8)

²¹ Osmanlı da kişileri onurlandırmak adına çeşitli derecelerde nişanlar verilmekteydi. Sultan Abdülmecit döneminde eski nişanlar kaldırılarak yeni batı tarzında nişan olan Mecidi nişanı verilmiştir. Bu nişan beş derece-rütbeden oluşmaktadır. Her derece için ayrı uygulamalar yapılmakta ve belirli sayılarda verilmektedir. Bkz. Artuk, "Nişan...", s. 154; K. Hakan Tekin, "Osmanlı Devleti'nde Gelenekten Yeniliğe Geçisin Anlamlı Bir Sembolü: Mecidi Nisanları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Y. 28, 2014, s. 394-396.

2.2.13. Mehmed Ragıp Paşa (1856-1857)

23 Eylül 1856'da Ragıp Paşa Sinop mutasarrıflığına tayin olmuş, (BOA, İ.DH., 355/23396) 19 Kasım 1856'da yapılan merasimle Sinop mutasarrıflığı görevine başlamıştır. (BOA, A.MKT.UM., 261/29) 13 Ağustos 1857 tarihinde Varna Muhafızlığına atandı. (BOA, İ.DH., 383/25310)

Rusya, 20 Aralık 1856'da Sinop'a Rus konsolos vekili Mikeli'yi tayin etmişti. (BOA, İ.HR., 138/7186; A.AMD., 74/50) Sinop halkı ile Rus konsolosluk vekilleri arasında dönem dönem anlaşmazlıklar çıkmaktaydı. Bu anlaşmazlıklar bazen devletlerarası krize neden olacak büyüklüğü ulaşmıştır. Ragıp Bey döneminde Rusya konsoloshanesine bayrak çekilirken mutasarrıfın selamlamadığı iddia edilmiş ve bu durum Trabzon Rus Konsolosu tarafından gündeme getirilip olay Dersaâdet'e kadar gitmiştir. Olayın büyümemesi için Ragıp Paşa'nın azledilmesi istenmiştir. Bunun üzerine Ragıp Paşa Sinop mutasarrıflığı görevinden alınmış ve Varna'ya atanmıştır. (Tan, 2021, s. 199-200; BOA, HR.TO. 286/3) Ragıp Paşa'nın tayininden sonra da Sinop halkı Ragıp Paşa'dan memnun olduğunu dile getirmiştir. (BOA, A. MKT.NZD., 236/4)

2.2.14. Aziz Efendi (1857-1862)

Ragıp Paşa'nın Varna'ya tayini ile yerine Sinop mutasarrıflığı görevine 23 Ağustos 1857'de Aziz Efendi tayin olmuştur. (Tan, 2021, s. 200; BOA, A.MKT.MHM., 115/96; A.MKT.UM., 290/62) Aziz Efendi, 27 Nisan 1862'de azledilmiştir. (BOA, A.MKT.MVL., 145/68; A.DVN., 179/22)

Ragıp Paşa döneminde Rus konsolosluğu ile yaşanan olaylardan sonra Aziz Efendi Döneminde Rus konsolosluğuna bayrak açılırken kaleden top atışı yapılmasına izin verilmiştir. (BOA, HR.MKT., 205/77) Bu dönem de Karadeniz ve Rumeli sahillerinde yer alan içlerinde Sinop'un da olduğu sancaklardan Kırım ve Hocabey bölgelerine odun taşınmasının yasaklandığı açıklandı ve tedbirler alınması gerektiği belirtildi. Ayrıca Dersaâdet adına tezkire aldığını söyleyip yabancı devletlere odun taşıyan kaptan ve tüccarların da engellenmesi istendi. (BOA, MVL, 809/68; A.MKT.UM., 317/96)

Sinop'ta yaşayan Rumlar arasında Rusya yanlısı olan gruplar mevcuttu. Bu kişilerden olan Vasil isimli bir kişi Rum halkını Rusya'ya tarafına çekmek için

çalışmalar yürütmüştü. Ayrılıkçı tavırlarından dolayı Vasil'in koruma altında Dersaâdet'e gönderilmesi istendi. Bu isteğe karşılık mutasarrıflık Vasil'in hasta olduğu şu an Dersaâdet'e gidemeyeceği iyileştikten sonra gönderileceği raporlamıştır. (BOA, HR.MKT., 276/47; HR.MKT., 276/87)

1850'lerden itibaren artan devam Kafkasya göçleri Aziz Efendi döneminde ciddi bir sayıya ulaşmıştır. Osmanlı göçmenlerin yerleştirilmesi için iskân politikası uygulasa da uğrak limanlardan biri Sinop olduğun için bölgede ciddi yoğunluk oluşmuştur. Mutasarrıflık ile Dersaâdet irtibat halinde olup gelen göçmenlerin başka bölgelere sevk etmeye başladılar. Sinop'a gelen göçmenlerden Nogay ve Çerkeslerin Hazine-i Hassa ve Tersane-i Amire kumpanya vapurları ile Dersaâdet'e taşınmasına karar verilmişti. Daha sonra Sinop'a gelen Çerkeslerin Sivas'a gitmek istediklerinden bölgede kalmaları Nogayların ise Konya ve Adana'ya gönderilmek üzere Dersaâdet'e gönderilmeleri istendi. Nogayları, Dersaâdet'e göndermek için bir süre vapur ayarlanmaya çalışıldı ve Isterlozi vapuru Sinop'a gönderildi. Çerkeslerin de Aklıman civarına iskânları sağlandı. Sinop'a yerleştirilen göçmenler arasında Kırımlılarda vardı. Gözleve'den Rumeli'ye giderken Sinop'a çıkan Kırımlılar Taşköprü ve Boyabat'a yerleştirildiler. Göçmenlerin iskânın da onların talepleri de dinlenmişti. Kimi zaman yerleştirilen göçmenler bulunduğu yerden ayrılıp akrabalarının yanlarına göç etti kimi zamansa bölge halkı ile sorunlar yaşayıp farklı yerlere yerleştirilmeleri sağlandı. Göçler zaman zaman kontrol altında tutulamamış ve kaçak yollarla gelen göçmenlerin kaydı yapılamamıştır bu yüzden bölgeye gelen göçmen sayısı ile ilgili kesin bilğimiz mevcut değildir. (BOA, A. MKT.NZD., 197/26; A. MKT.NZD., 300/10; A. MKT.MHM., 175/64; A. MKT.MHM., 177/89; A. MKT.MHM.,178/6; A. MKT.NZD., 329/63; Akay, 2011, s. 6-8)

Aziz Efendi dönemin yapılan kamusal yapılara baktığımızda, 1858 yılında yaptırılan Terazi (Sakarya) Çeşmesi, Sultan Süleyman Çeşmesi olarak da bilinen yapı Aziz Efendi döneminde bugünkü Sakarya caddesinde yaptırılmıştır.²² (Sinop tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 21) Bir diğer yapı ise Meydankapı Mahallesinde yer alan Şehitler (Şüheda) Çeşmesi'dir. Sinop Baskınında şehit olanlar adına dönemin padişahı Abdülmecid'in emri ve Kastamonu valisi Hamdi Paşa'nın da girişimleri ile 1854 yılında yapılması planlanan çeşmenin yapımına 16 Ekim 1857 tarihinde başladı. 21 Ağustos

²² 1917'de çıkan yangın sonrası 1921'de dönemin mutasarrıfı Zihni Bey çeşmeyi yeniden inşa ettirdi. 1921'de kazanılan Sakarya Meydan Muharebesi'nden dolayı çeşmeye Sakarya Çeşmesi adı verilmiştir. Çeşme günümüzde Camikebir Mahallesinde yer almaktadır. Bkz. Demir, "Anıtsal bir Hayrat...", s. 490.

1858’de ise yapımı bitmiştir (Özcan, 1990, s. 193-194; Sinop tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 15; Demir, 2021, s. 477-490; Esemeli, 1990, s. 156)

2.2.15. İsmail Maşuk Paşa (1862-1863/1864)

Aziz Efendi’nin azli ile Sinop mutasarrıflığına 27 Nisan 1862’de eski Liman Reisi olan İsmail Maşuk Paşa tayin olmuş, (BOA, A.MKT.MVL., 145/68; A.DVN., 179/22; A.MKT.UM., 571/95) 22 Temmuz 1863’te ise Sinop’tan ayrılmak için tayini istemiştir. (BOA, MVL, 653/77) Fakat Sinop’tan ne zaman ayrıldığı bilinmemektedir. Maşuk Paşa, göreve başladıktan sonra kazaların teftişi için bir geziye çıktı. Öncelikle Boyabat’a giden Maşuk Paşa’nın bu gezisinin, vergi tahsili içinde önemli olup diğer kazalara da yapılması istendi. (BOA, A.MKT.MHM., 245/52; MKT.MHM., 247/68)

Bu dönemin önemli olayları arasında yine göçmen iskânları yer almaktadır. İskân çalışmaları devam ederken göçmenleri taşıyan Kars ve Malakof vapurlarında bulaşıcı hastalık tespit edildi. Sinop’a gelen vapurların değiştirilip Sinop Tersanesi vapurlarından birinin göçmenlerin sevk işine bakması istendi.²³

Ayrıca bu dönemde Sinop’ta yaşayan Fransız tebaasından olan kişiler bölgedeki meyvesiz ceviz ağaçlarını kesmek ve nakletmek için talepte bulunmuştur. Bu talep incelenmiş ve ruhsat verilip Hâriciye Nezâreti’n onayından geçmiştir. Bu durumdan dolayı İsmail Maşuk Paşa Fransızlara verilen bu ruhsatın belirli bir bölge için olmasını istemiştir. Şayet bölge belirlenmezse ceviz ağacından elde edilen odunun para etmesinden dolayı Sinop ahâlisinin meyveli meyvesiz ayırt etmeden ağaçları kesme ihtimali olduğunu söyleyip durumu Hâriciye Nezâreti’ne bildirmiştir. (BOA, HR.MKT., 448/14)

Osmanlı Devleti için tuz Endüstri Devrimi’nden sonra önemli bir ihraç ürünü haline gelmişti. XIX. yüzyılda imzaladığı ticaret antlaşmalarıyla zaman içerisinde tuz hem ihraç hem de ithal ürün konumundayken Fransa ile imzaladığı 29 Nisan 1861 Kanlıca Ticaret Antlaşması ile Avrupa’dan tuz ithali yasaklanmıştır. Bu antlaşmadan sonra 1862’de Tuz Nizamnâmesi yayınlanmış ve tuz alış ve satışı belirli usullere

²³ Maşuk Paşa döneminde iskân sorunlarının yaşandığı bilinmektedir. Fakat Kars ve Malakof vapurlarının Sinop’a geldiği tarihte Maşuk Paşa ya da Derviş Ali Kemal Efendi Sinop’tadır. Tayin tarihleri tam hesaplanamadığı için hangi döneme denk geldiği bilinmemektedir. Bkz. BOA, A.MKT.MHM., 290/25, H.08.08.1280/ M. 18.01.1864; A.MKT.MHM., 290/37, H.09.08.1280/ M. 19.01.1864.

bağlanmıştır. Bu yüzden tuz kaçakçılığına dair önlem alınması istenmiştir. Tuz ithali yasak olduğundan yakalanan tuzlara el konulması gerektiği Sinop mutasarrıflığına da bildirilmiştir. (BOA, HR.MKT., 445/13; A.MKT.MHM.,270/69; Çakır, 2019, s. 15-19)

2.2.16. Derviş Ali Kemal Efendi (1863/1864-1865/1866)

Derviş Ali Kemal Efendi'nin Mayıs 1864'te Sinop'ta olduğu bilinmektedir. (BOA, MVL, 674/30) Mart 1866'de de kendisinden eski Sinop mutasarrıfı olarak bahsedilmektedir. (BOA, ML.VRD.d., 3578) Derviş Ali Kemal Efendi şahsi işlerinden dolayı 22 Temmuz 1865'te Dersâdet'e gitmek için izin talep etmiştir. İzin isteği kabul edildikten sonra Sinop'tan ayrıldığı tahmin edilmektedir. (BOA, MVL, 711/20; MVL, 711/19)

Sinop, devletin kereste ihtiyacını karşılamak için önemli bir şehirdi. Birçok alanda kullanılmak için kereste Sinop'tan temin edilmekteydi. Bu dönemde de Tophane-i Amire kereste temini için Sinop'a yazı göndermiştir. Fakat halkın bilinçsizce kereste kullanması ve Sinop Kalesi için de bir miktar kereste temin edilmesinden dolayı Tophane-i Amire'nin isteğinin gerçekleşmeyeceği bildirilmiştir. Bu cevap karşısında Tophane-i Amire isteğinde ısrarcı olmuş ve bölgede yetişen karaağaçlardan temin edilebileceğini ifade etmiştir. Tophane-i Amire'nin ısrarcı tavrı üzerine durum mutasarrıflık tarafından Sadâret makamına iletilmiş ve Sinop'ta istenilen miktarda kerestenin olmadığı bildirilmiştir. Yapılan araştırma ile istenilen miktarın bir kısmı tedarik edilmiştir. (BOA, A.MKT.MHM, 286/88; A.MKT.MHM, 291/19; A.MKT.MHM, 297/53)

Dönemin önemli kamusal yapılarından biri Sinop Rüştîye Mektebi'dir. Taşrada okulların yaygınlaştırılması kararı ile 5 Şubat 1864 tarihinde Sinop meclisinden on üç azasının imzası ile Sinop Rüştîye Mektebi'nin kurulmasına karar verilmişti. Rüştîyenin Alaeddin Camii yakınında kurulması kararlaştırılmış ve bölgede bulunan iki sıbyan mektebi birleştirilerek 11 Ağustos 1864'te Rüştîye mektebi açılmıştır. (Boyras, 2021, s. 60)

Derviş Ali Kemal Efendi'nin kamusal çalışmalarından biri de bölgeye telgraf hattı inşa edilmesi hususunda talebiydi. Sinop'a en yakın telgraf hattının Yozgat'ta bulunduğunu belirtip Sinop'a telgraf hattı çekilmesini istemiştir. İzin verilirse bu hattın

inşasında ahâlinin çalışacağını ifade etmiştir. Fakat telgraf makinesinin 50-60 bin frank tutabileceğinden bu talep reddedilmiştir. (BOA, HR.MKT., 472/100)

Ayrıca bu dönemde mutasarrıflık tarafından Sadâret makamına bir dilekçe yazılmış ve uzun zamandır hükümet binası olarak kullanılan binanın 40 yıldır tamir görmediğini belirtip bu hükümet binasının tamiri ile yanına harem ve kiler bölümlerinin eklenmesi talep edilmiş ve masrafları hesaplanmıştır. Fakat Mâliye Nezâreti hesaplanan masrafı fazla bulmuştur. Bu durum üzerine hükümet konağının tamir edilecek durumda olmadığı ve yeni bir bine yapılmasının daha doğru olacağını belirtilerek yeni inşa için 78.025 kuruş gerekli olduğu tamir edilirse de 44.865 kuruş gerektiği Mâliye Nezâreti'ne bildirilmiş fakat yine masraf fazla bulunup harem dairesine ihtiyaç olmadığı söylenip tasarruf kurallarına riayet ederek yeniden hesaplama istenmiştir. Sadâret makamı da Mâliye Nezâreti ve Nâfia Nezâreti'ne hükümet konağının tamiri için 44.800 kuruş gönderilmesi hususunda bir yazı göndermiştir. Ayrıca sadece selamlık bölümünün tamir edilmesi ve harem bölümünün yapılmaması Sinop mutasarrıflığına bildirilmiştir. (BOA, İ.MVL., 520/23391; MVL, 685/3) Derviş Ali Kemal Efendi döneminde tadilatın gerçekleştiğine dair bir belgeye ulaşılamamıştır.²⁴

2.2.17. Tevfik Paşa (1865/1866-1869)

Tevfik Paşa'nın 1866 yılında Sinop'ta olduğu bilinmektedir. (BOA, İ.DH., 550/38276; C.DH., 128/6352) Sinop Sancağı mutasarrıfı Tevfik Paşa'ya 17 Eylül 1869 tarihinde hizmetlerinden dolayı teşekkür edildi ve iki bin beş yüz kuruş maaş ile emekliliğe ayrılmıştır. (BOA, İ.DH., 598/41685)

Yaşanan göçlerle Çerâkise Vabih kabilesinden kişilerin Belovacık'a geldikleri ve iki yılı aşkın süredir bölgede ikamet ettikleri belirlenmiş ve kişilerin Ayancık İstefan kazasına iskânları uygun görülmüştü. Sinop mutasarrıfı da göçmenlere hane, öküz ve tohum verilmesini istedi. Mahsul alıncaya kadar da kişilere yevmiye verileceği belirtildi. Göçmenlerin ihtiyaçları görüldükten bir süre sonra daha önce tohum ve öküz verilen aileler tekrar talepte bulundu. Tevfik Paşa da mahsul aldıkları için bu isteğin sebebinin anlaşılmadığını ve durumun araştırılacağını belirtti. (BOA, MVL., 738/68)

²⁴ Esemeli, Eski Hükümet Konağı'nın 1863-1868 yıllarında Kavizade Hüseyin Bey tarafından inşa edildiğini söylemektedir. Ayrıca yapının günümüzdeki Sinop Belediyesi'nin olduğu yerde bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. Esemeli, *Sinop İli...*, s.154.

Göçlerin yoğunluğuyla bölgede görülen salgın hastalıklarda artış görülmüştü. Göçmenlerin nakil işlemleri sırasında ya da vapurlardayken hastalıkların anlaşılması ile göçmenlerin ve vapurların karantinaya alınması söz konusu oluyordu. Bu durumundan dolayı iskelelere zaman zaman eczacı ve doktor gönderilmesi istenmiştir. (BOA, A.MKT.MHM., 380/57; MVL., 734/82)

Bu dönem de önce Samsun'dan Sinop'a kadar uzanan bir telgraf hattı yapımına başlandı. Daha sonra Sinop'tan Kastamonu'ya telgraf hattı çekilmesi istendi. Yapılacak bu hatla birlikte Boyabat ve Taşköprü'ye de telgraf merkezi inşa edilmesi kararlaştırıldı. (BOA, A.MKT.MHM., 401/52; İ.MVL., 585/26289; A.MKT.MHM., 431/6) Samsun ve Sinop arasında yapılan telgraf hattı 10 Nisan 1868'de tamamlandı ve faaliyete başladığı gazete de yayınlandı. (BOA, A.MKT.MHM, 404/26; A.MKT.MHM, 404/48)

Dönemin diğer kamusal yapıları ise Cezayirli Ali Paşa Cami ve Rüsumat (Gümrük) Dairesidir. Cezayirli Ali Paşa Cami, Seyyid Bilal Türbesi'nin bitişiğinde 1867'de Kaptan-ı Derya Cezayirli Ali Paşa tarafından yaptırıldı. Bir minaresi 1874 yılında yapıldı ve 1896'da II. Abdülhamid tarafından tamir edildi. (Esemenli, 1990, s. 92; Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 47) Rüsumat (Gümrük) Dairesi ise 1868 yılında Cinoğlu Andonaki'den alınıp kamulaştırıldı. Günümüzde konut olarak kullanılmaktadır. (Esemenli, 1990, s.155)

2.2.18. Mustafa Bey (1869-1872)

Mustafa Bey, 17 Eylül 1869 tarihinde Sinop mutasarrıflığına tayin olmuş, (BOA, İ.DH., 598/41685) 1872'de ise Sinop'tan ayrılmıştır. (Okur, 2019, s. 232)

Sinop mutasarrıfı Mustafa Bey döneminde Sinop'ta yaşanan olaylara baktığımızda bunları kamusal ve münferit olaylar olarak ayırmak mümkündür. Kamusal olaylar olarak bu dönemde dikkat çeken ilk hadise Sinop halkının mutasarrıfla ilgili şikayetleridir. Bu şikayetlerden dolayı mutasarrıf döneminin olayları raporlandı. Bahsi geçen şikayetlerle raporlanan durumlar, zimmetine 49.000 kuruş para geçirdiği, Tevfik Paşa mutasarrıflığında kereste ticaretinde 51.000 kuruşun tahsil edildiği Mustafa Paşa döneminde ise 27.000 kuruşun tahsil edildiği fakat geri kalan 16.000 kuruşa ne olduğunun bilinmediği. Mutasarrıfın sûiistimal idâresi. Dönemin ulaşım koşullarından dolayı 18 saatlik mesafedeki Kastamonu vilayetine gidip dönmesi için 3.000 kuruş para

alması. Mutasarrıfın kaldığı hükümet binasına gösteriş için çeşme²⁵ yaptırdığı ve 6.000 kuruş harcadığı bu meblağın muhasebesinin tutulmaması. Tersane için kereste naklinde her sene altışar lira alındığı Mustafa Bey döneminde ise her çeşit için kırkar lira alındığı ve mutasarrıfın bu durumdan kâr sağladığı. Yurtdışına nakledilmek için Sinop'a gelen büyük gemilerden her yük başına her sene üç dört kuruş alınırken bu miktarın her yük için on kuruşa çıkarılması ve ahâlinin zarar görmesi. Vergi uygulamalarında belirlenen usule uyulmaması ve girdiği aşar ihalesine fesat karıştırdığı şeklindedir. (BOA, ŞD., 1641/13)

Mustafa Paşa'nın üç yıllık mutasarrıflığı döneminde birtakım münferit olaylarda yaşanmıştır. Örneğin İtalyan asıllı Davidson adında bir tüccardan 11.000 kuruş borç aldığı belirlenmiş ve ticaret mahkemesine aktarılmıştır. Mustafa Bey'in vekilliğinde bulunan Ömer Efendi'ye durum bildirilmiş. Ömer Efendi ile İtalyan tüccar arasında bu borçla ilgili tartışmalar yaşanmışsa da mahkeme kararıyla borcun kırk gün içinde ödenmesi kararına varılmıştır. Şayet bu sürede borç ödenmezse borçlunun mallarının müzayedeye çıkarılacağı belirtilmiştir. (BOA, HR.MKT., 677/35; HR.MKT., 678/55)

2.2.19. Ahmed Tevfik Efendi (1873-1875)

Ahmed Tevfik Efendi, 1839'da Trablusşam'da (Lübnan) doğmuştur. Babası Seyid Abdülkadir Gazavi'dir. Türkçe, Arapça, İtalyanca ve Rumca bilmekteydi. 1865/1866'da Dersaadet üçüncü meclisi meclis azalığına fahri olarak tayin olmuş ve memuriyet hayatı başlamıştır. Daha sonra Trablusgarp da Umûr-ı Ecnebiye Müdüriyeti'nde görev yaptıktan sonra Humus, Bingazi, İzmir, Aydın sancaklarında mutasarrıflık yapmış, (BOA, DH.SAİDd., 3/586; Anadol, 2004, s. 78) 1873 yılında da Sinop mutasarrıflığı görevine gelmiştir. Sinop görevindeyken 25 Mayıs 1875'te İzmit Sancağı mutasarrıfı Arif Paşa ile becayiş yaptı ve İzmit mutasarrıflığına gitmiştir. (BOA, İ.DH., 702/49116) Sonraki yıllarda sırasıyla Teke mutasarrıflığı, Ankara, Adana ve Konya adliye müfettişlikleri, Zor sancağı (Kerkük) ve İpek kazası (Kosova), mutasarrıflıkları ile Girit vilayeti müşavirliği görevlerini yürütmüştür. (Anadol, 2004, s. 78) Ayrıca Ahmed Tevfik Efendi, 26 Ağustos 1887'de Rumeli Beylerbeyi payesi, 14 Kasım 1887'de ikinci rütbeden Mecidî nişanı ve 31 Mayıs 1891'de ikinci rütbeden Osmanî nişanı almıştır. (Anadol, 2004, s. 79)

²⁵ Bahsi geçen çeşme ile ilgili başka bilgiye rastlanılmamıştır.

Bu dönemin kamusal yapısı Eski Askerlik Şubesi Deposu'dur. Kaleyazısı Mahallesinde yer alan yapı 1874'te yapılmıştır. Günümüzde Milli Savunma Bakanlığı'na tahsis edilmiştir. (Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 5)

2.2.20. Arif Paşa (1875-1876)

Arif Paşa, İzmit mutasarrıfı iken becayiş yaparak 25 Mayıs 1875'te Sinop'a geldi. İzmit'te iken 8.000 kuruş maaş alıyordu fakat Sinop'a gelmesiyle maaşı 6.760 kuruşa düşmüştür. Maaşından geriye kalan 1.240 kuruş devlet hazinesine aktarılmıştır. (BOA, İ.DH., 702/49116) 28 Şubat 1876 tarihinde de Çankırı mutasarrıfı Ahmed Bey ile becayiş ederek Sinop'tan ayrılmış ve Çankırı mutasarrıflığı görevine başlamıştır. (BOA, İ.DH., 717/50115)

2.2.21. Ahmed Kemal Bey (1876-1878)

Ahmed Kemal Bey, Çankırı mutasarrıfı iken 28 Şubat 1876'da Arif Bey ile becayiş yaparak Sinop mutasarrıflığı görevine gelmiştir. 1876-1878 yılları arasında Sinop mutasarrıflığı görevini yürütmüş, (BOA, İ.DH., 717/50115; Küskü, 2019, s. 23) Sinop mutasarrıflığı görevini sırasında 1878 yılında vefat etmiştir. (Ulus, 2014, s. 175)

Ahmed Kemal Bey dönemi Osmanlı Devleti'nde Kanun-i Esasi ile I. Meşrutiyet'in ilan edildiği aynı zamanda 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın (93 Harbi) başladığı dönemdir. 93 Harbi'nde Karadeniz'den gelebilecek herhangi bir saldırı için önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu hususta Sinop'ta istihkam noktaları inşa edilmekteydi. İnşası biten yerlere bir an önce topların yerleştirilmesi sağlanmıştır. (ATASE, 110.9.1.2, 13/0/148, M. 12.11.1876) Savaş katılmak için İnebolu, Sinop, Trabzon ve Ereğli'den dört bölük asker gönderilmiştir. Bu askerler Nuri Bey kumandasında Şiar-ı Nusret Vapuru ile yola çıkmıştır. (ATASE, 110.9.1.2., 5/0/73, M. 20.11.1876) Savaş Karadeniz bölgesine sirayet etmese de her ihtimale karşı önlemler alınmıştır. Savaşın kaybedilmesiyle de Rusya'nın Müslümanlara uyguladığı politikadan kaçanlar Anadolu'ya gelmiştir. Kafkas Müslümanlarının Anadolu'daki uğrak noktalarından biri de Sinop olmuştur. (Efe, 2018, s. 69) Rusya ile yaşanan savaşlardan sonra görülen bu göçler Sinop'ta birçok mutasarrıfın uğraştığı bir konu olmuştur.

Ayrıca bu dönem de Meydankapı Mahallesi'nde yer alan Meydankapı Cami'sinin (Süleymaniye Cami) yakınına 1878'de Süleymaniye Mektebi yapılmıştır. Sıbyân mektebi olarak kullanılan bu yapı günümüzde mevcut değildir. (Ulus, 2014, s. 193)

2.2.22. Mehmed Şefik Bey (1878-1880)

1878-1880 yılları arasında Sinop mutasarrıflığı görevini yürütmüştür. (KVS, 1295/M. 1878, s. 64; KVS, H. 1297/M. 1880, s. 161) Bu dönemde Trabzon'da kürek cezasına çarptırılmış 12 kişinin Sinop'ta bulunan hapishaneye gönderileceği bildirilmişti. Bu durum üzerine hapishaneye ilave koğuş yapılması istenmiştir. Ayrıca hapishanedeki koğuşların tamiri için gerekli olan masraf hesaplanmıştır. Şayet hapishane için bir çalışma yapılmazsa mahkûm gönderilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. (BOA, ŞD., 1644/27; ŞD., 1283/42; ŞD., 281/33; ŞD., 2429/21)

2.2.23. Mehmed Veysel Paşa (1880-1889)

22 Temmuz 1880 tarihinde Mehmed Veysel Paşa'nın Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, DH.MKT., 1332/8) 27 Nisan 1889'da ise yaşadığı sağlık nedenlerinden dolayı kendine daha iyi geleceğini düşündüğü Kütahya mutasarrıflığına tayinini istemiştir. Veysel Paşa'nın bu isteği Dâhiliye Nezâreti'nde uygun görülmüş ve Sinop mutasarrıflığından alınarak Kütahya mutasarrıflığına gitmiştir. (BOA, DH.MKT., 1619/95; KVG, 1889, s. 1)

Veysel Paşa, aylık 5.000 kuruş maaş ile göreve başlamıştır. (BOA, DH.MKT., 1332/8) 8 Eylül 1881 tarihinde maaşının yetersizliği ve annesinin kendisine duyduğu özlemle onu sürekli çağırması ile aldığı maaşın yetmemesinden kaynaklı Preveze mutasarrıflığına becayış talebinde bulunmuştur. Arnavutluk ve çevresinde ıslahatlar yapılması nedeniyle Rumeli taraflarında herhangi bir bölgeye tayininin mümkün olmayacağını belirtilerek isteği reddedilmiş ve memuriyet bölgesinden çıkmaması emredilmiştir. (BOA, İ.DH., 1295/101949) 27 Nisan 1884 tarihinde de hava değişikliği için iki ay müddetle Dersaadet'e gitme talebinde bulunmuştur. Fakat bu isteği de reddedilmiş ve bölgede kalmak istemiyorsa yerine başkasının tayin edilebileceği tayin gerçekleşene kadar da bölgede kalması istenmiştir. (BOA, İ.DH., 915/72633)

Bu dönemde Fransa'ya ait *Pake* kumpanyası vapurlarından Rusya adlı vapurunun Sinop burnunun kuzeybatı yönüne çarparak sahile on mil mesafede battı. Sinop mutasarrıflığı da vapurda bulunan kaptan, subaylar ve tayfaya yardımlarda bulundu. Bu yardımlardan dolayı 15 Haziran 1885'te Fransa büyükelçiliği Veysel Paşa'ya teşekkür etti. (BOA, HR.TO., 207/10)

1880'lerden itibaren Osmanlı ve Almanya arasında giderek artan bir yakınlaşma vardı. Bu yakınlaşmanın bir sonucu olarak Ekim 1885'te Alman kumpanyasından iki temsilci Sinop'a gelip Vezirköprü-Boyabat-Sinop yolu üzerinde inceleme yapmak için mutasarrıftan izin talep ettiler. Veysel Paşa bu izni merkezin onayı olmadan veremeyeceğini söyledi. Bir süre daha Sinop'ta kalan Almanlar Kasım 1888'de tekrar izin almaya çalıştılar fakat bu girişimleri de sonuçsuz kaldı. (Yaşayanlar, 2015, s. 206; Karacagil, 2014, s. 76; BOA, ŞD.1638/42)

Veysel Paşa Tersane için gerekli olan kerestenin temininde eksik olan üç bin kuruş parayı tamamlamada gösterdiği hizmetten dolayı 26 Mart 1888 tarihinde üçüncü rütbeden mecidi şeref nişanı aldı. (BOA, İ.DH., 1086/85204; DH.MKT., 1503/35)

Yedi yıldır Sinop mutasarrıflığı görevinde bulunduğunu süre boyunca da hiç hava değişimi almadığını belirten Veysel Paşa 20 Nisan 1887 tarihinde romatizma hastalığından dolayı Dersaadet civarında bir bölgeye, Aydın vilayetinde bir mutasarrıflığa ya da Bursa kaplıcalarına tedavi için gitmek istediği için bir dilekçe yazmıştır. Mutasarrıfın bu isteği reddedilmiş ve şayet bölgede kalmak istemiyorsa istifasını verebileceği belirtilmiştir. Veysel Paşa, 19 Nisan 1889'da tekrar tedavi için Bursa kaplıcalarına gitmeyi veyahut Bursa yakınlarında bir mutasarrıflığa tayin edilmek istediğini anlatan başka bir dilekçe daha yazmıştır. (BOA, Y.MTV., 26/32; Y.PRK.UM., 14/68)

Veysel Paşa, Sinop'tan toplanan aşar vergisinin kuraklık nedeniyle az olduğunu söyleyip askeriye ve hapishane giderlerine ancak yetecek miktarda olduğu için hasılatı göndermek istememiştir. Rusya'ya verilecek savaş tazminatında aşar vergisi teminat olarak gösterildiğinden²⁶ durum sert tepki ile karşılanmış ve Veysel Paşa 8 Nisan 1888 tarihinde uyarı almıştır. (BOA, DH.MKT., 1499/59)

²⁶ 1878 Berlin Antlaşması sonrası Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya ödeyeceği savaş tazminatı için iki devlet kendi arasında 8 Şubat 1879'da İstanbul Antlaşmasını imzalamıştı. Bu antlaşma ile Osmanlı Rusya'ya 802.500.000 frank savaş tazminatı yirmi bir taksitle ödemesi kararlaştırılmıştı. 14 Mayıs 1882'de yeni bir antlaşma yapıp savaş tazminatının 350.000 lira taksitle ödenmesi kararlaştırılmış ve aşar vergisi de

1889 tarihin de Sinop Rum Varoş Mahallesi'nde yangın çıkmış ve çok sayıda ev ve dükkân zarar görmüştü. Yangından mağdur olanlara yardım edilmesi için bir komisyon oluşturulmuştu. Komisyon çalışmaları ile bir miktar para toplanmış ve yanan evlerin yerine yenileri yapılmaya başlanmıştı. Sinop halkı toplanan parada usulsüzlük yaptığını düşündükleri Veysel Paşa hakkında Kastamonu'ya şikayetlerde bulunmuşlardır. Hakkında soruşturma başlatılan mutasarrıf Dersaâdet'ten izin alarak Sinop'tan ayrılmıştır. Veysel Paşa'nın bölgeden ayrılması ile yerine vekâleten Ebubekir Hâzım Tepeyran gelmiş ve Veysel Paşa'nın soruşturmalarını da yürütmüştür. (Demir, 2020, s. 2043)

Bu dönemin münferit olaylarından biri, Bahriye taburundan Er Sinoplu Mustafa adlı bir kişinin Veysel Paşa'ya evini kiraya verdiği söyleyip on bir aydır kira alamadığı ve mutasarrıfın evi ve bahçesini harap ettiği ile ilgili Veysel Paşa hakkında 2 Şubat 1887 tarihindeki şikâyetidir. (BOA, DH.MKT., 1397/43) Bu şikâyetin değerlendirilmesiyle alakalı herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Bu dönemde yapılan kamusal yapılar ise Yesari Baba Türbesi, Esnaflar Çeşmesi ve Sinop Mekteb-i İdâdîsi'dir. Yesari Baba Sinop'a Bektaşiliği getiren kişidir. Aslen Murgullu olan Yesari Baba bir süre Sinop'ta kalmış ve 1880'de burada vefat etmiştir. Vefatının ardından 1883'te Veysel Paşa döneminde Ada Mahallesi Zeytinlik yolunda kendisi adına türbe ve tekke inşa edilmiştir. (Maden, 2012, s. 186-187) Esnaflar Çeşmesi, 1882'de esnaf tarafından yaptırılmıştır. Çeşme Kaleyazısı Mahallesinde yer almaktadır. (Esemenli, 1990, s. 148) Sinop Mekteb-i İdâdîsi ise Seyyid Bilal caddesinde yer almaktadır. İdâdî, 1883'te yapılmaya başlandı. 18 Haziran 1885'te Veysel Paşa'nın Kastamonu valiliğine çektiği telgraftan aynı gün idâdînin açıldığı anlaşılmaktadır. İdadinin açılış haberi Kastamonu Gazetesi'nde de haber oldu. (Esemenli, 1990, s.158; Boyraz, 2021, s. 64)

II. Abdülhamid dönemindeki adlî çalışmalar ile 1879'da "*Usul-i Muhakemat-ı Cazeiye Kanunu*" çıkartılmıştı. Bu kanun ile ilk kez Avrupa tarzı cezaevi düzenlemeleri yapılmıştır. Her kaza, sancak ve vilayette tutukevi ve hapisane bulunması kararlaştırılmıştır. Sinop'ta iç kale XIV. yüzyıldan itibaren zindan olarak kullanılmaktaydı. Zamanla iç kale de alan genişletilip özellikle kalebent mahkumlarına ev sahipliği yapan bir yer haline gelmişti. 1879'da çıkartılan kanunla Kastamonu valisi

teminat olarak gösterilmiştir. Bkz. Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1992, s. 516-517.

Sırrı Paşa Sinop'a gelip Veysel Paşa ile hapishane fikrini görüşmüş, bölgede bir hapishane yapılması hususunda anlaşmışlardır. Ödenek sağlandıktan sonra da Adliye Nezâreti'nden izin talep edilmiştir. 1887'de Veysel Paşa Sinop'taki hapishane de değişiklikler yapılarak iç kalenin resmi bir hapishaneye dönüşümü sağlandı. Böylelikle günümüzdeki Sinop Tarihi Cezaevi yaptırılmıştır. Hapishanenin yapımından sonra Sinop özellikle kalebent ve pranga mahkumlarının gönderildiği bir yer haline gelmiştir. Sinop şehri 1853 yılına kadar limanı ile tanınan bir şehir iken özellikle II. Abdülhamid döneminde hapishanesi ile tanınan bir sürgün şehri olarak tanınmaya başlanmıştır. (Eski, 2000, s. 20; Yılmaz, 2009, s. 6; Akbey, 2015, s. 31-32)

Bir diğer yapı ise Sinop Frengi ve Gureba Hastanesi'dir. XIX. yüzyıldan itibaren Sinop'ta görülmeye başlayan frengiden dolayı Sinop'ta hastane açma kararı alındı. Kastamonu vilayetinde konu görüşülmüş ve hastane masrafları hesaplandı. Taleplerini Meclis-i Vükela'ya iletmışlerdir. Hastanenin inşası için ortaya koyulan gerekçeler kabul gördü ve 7 Ağustos 1887'de gerekli izinler verildi. Fakat hastanenin yapımı tahmin edilenden daha mâliyetli oldu ve ihtiyaçların bir kısmı yardım yoluyla temin edildi. 27 Aralık 1887 tarihinde hastanenin resmi açılışı yapıldı. Ebubekir Hâzım Tepeyran da bu hastaneleri Kastamonu valisi Abdurrahman Paşa'nın eserleri olarak değerlendirmiştir. Hastane günümüzde Kefevi Mahallesi Okullar Caddesi'nde yer almaktadır. (Tepeyran, 1998, s. 97; Karıcı, 2019, s. 467; Erdem, 2020, s. 71-74)

Kamusal alandaki önemli faaliyetlerden biri de Sinop-Boyabat yoludur. Sinop'ta yol çalışmaları ilk olarak 1864'te gündeme gelmişti. 1865'te de Sinop-Boyabat yolu planlanmıştır. Bu dönemde yol çalışması ile ilgili sorunlar yaşanmış ve Sinop mutasarrıfı olan Derviş Ali Kemal Efendi'nin konuyla ilgilenmediği belirtilmiştir. 1870'e gelindiğinde Sinop-Kabalı-Boyabat yolunun yapımına başlandı. 1880'lerden sonra Sinop-Boyabat yolunun yapımı ile ilgili Kastamonu valisi Sırrı Paşa, Veysel Paşa ile görüşmüş çalışmaları takip edip kendisini bilgilendirmesini istemiştir. Abdurrahman Paşa döneminde de mutasarrıfa talimatlar verilmiş ve çalışmalar takip edilmiştir. Yolun tamamlanması ile Sinop-Kastamonu arasındaki posta taşımacılığı başlamıştır. (Eski, 2000, s. 20-33; Yaşayanlar, 2015, s. 202-205)

2.2.24. Ebubekir Hâzım Tepeyran (1889-1889/1890-1890)

Ebubekir Hâzım Tepeyran 1864'te Niğde'de doğmuştur. Doğduğu yer Tepeviran olarak adlandırıldığı için Tepeviranlı olarak anılmış zamanla Tepeyran şekline dönüşmüş ve bu soyadını almıştır. Memurluk hayatına Tahrirat Kalemi'ne girerek başlamış zamanla birinci katipliğe yükselmiştir. 1882'de Konya valisi Müşir Mehmed Sait Paşa'nın yol göstermesi ile Konya'ya gitmiş ve burada Fransızca öğrenmiştir. 1885'te Kastamonu valisi Abdurrahman Paşa'nın isteği ile Kastamonu vilayet mektubi mümeyyizliği görevine atanmış ve burada Vilayet Gazetesi yazarlığı ve İdadi Mektebi'nde hocalık yapmıştır. Aynı zamanda Sinop'ta yaşanan mutasarrıf değişimlerinde bölgeye gelip mutasarrıf vekâletinde bulunmuştur. Kastamonu valisi Abdurrahman Paşa, İzmir'e atandığında Tepeyran'da İzmir'e gitmiş ve bölgede mektupçu olarak çalışmıştır. Ardından yine Abdurrahman Paşa ile Edirne'ye gitmiş ve vali muavinliği görevinde bulunmuştur. 1896 yılında ise Dedeoğlu Sancağı mutasarrıflığına tayin olmuştur. Bu görevdeyken II. Abdülhamid'e hakkında şikayetler gitmiş ve görevinden azledilmiştir. Bunun üzerine İstanbul'a gidip hakkındaki şikayetlerin asılsız olduğunu ortaya çıkarmıştır. Aklandıktan sonra kendisine bala rütbesi ve Osmanî nişanı verilmiştir. Sonraki yıllarda 1895'te Musul, 1903'te Manastır, Sivas ve Ankara valilikleri, 1909'da İstanbul Şehremaneti Başkanlığı, 1910 Hicaz, Beyrut, 1912'de Halep valilikleri, 1912'de Şûrâ-yi Devlet Mülkiye ve Maârif Dairesi Başkanlığı, 1918'de Bursa valiliği görevlerinde bulunmuştur. Bursa valiliğinden sonra Ali Rıza Paşa Hükümeti'nde Dâhiliye Nazırı olarak seçilmiş, Salih Paşa Hükümetinde de bu görevine devam etmiştir. Millî Mücadele döneminde Kuvâ-yi Milliye yanlısı olduğu gerekçesiyle sekiz ay tutuklu kalmıştır. 1921'de Ankara'ya gelip Kuvâ-yi Milliye destek vermiş 1921 ise önce Sivas sonra Trabzon valiliklerinde bulunmuştur. Bir süre TBMM'de II. Dönem Niğde Mebusu olarak bulunan Tepeyran, 5 Haziran 1947'de vefat etmiştir. (Gök, 2007, s. 202-204; Cumhuriyet Gazetesi, 6 Haziran 1947, s. 4.)

Ebubekir Hâzım Tepeyran, iki dönem Sinop'ta vekâleten bulunmuştur. Veysel Paşa'nın Dersaadet'e gitmek için bölgeden ayrılması ile yerine vekâleten Ebubekir Hâzım Tepeyran gelmiş ve Veysel Paşa'nın soruşturmalarını da yürütmüştür. (Demir, 2020, s. 2043) Daha sonra Sinop mutasarrıflığına Hacı Salih Faik Bey gelmiştir. Faik Bey de bir süre sonra Dersaadet'e gitme talebinde bulunmuş ve yerine yine vekâleten

Tepeyran bakmıştır. 15 Kasım 1890'da Yahya Dede Paşa'nın Sinop mutasarrıflığına gelmesiyle bu vekâlet süreci sona ermiştir. (BOA, DH.MKT., 1789/106)

Tepeyran, Sinop'a geldiğinde bölge içerisinde incelemelere başlamıştır. Hapishane ziyaretinde mahkûmların durumları incelemiş ve mutasarrıfın keyfi olarak cezalandırdığı mahkûm ile karşılaşmıştır. Mahkûmun Seyid Bilal Türbesi çevresinde yapılan yolda çalıştığı fakat mutasarrıfın hakkını vermemesinden şikâyet ettiği bu yüzden de hapse atıldığı öğrenilmiştir. Hapishanede usulsüzlüklerin olduğu anlayıp inceleme başlattığında hapishane müdürünün kaçtığından da bahsetmektedir. (Tepeyran, 1998, s. 91-94)

Tepeyran hatıralarında Sinop'ta Kastamonu valisi Abdurrahman Paşa'nın desteği ile büyük bir hapishane yaptırılmak istenmesinden bahsetmektedir. Hapishane için bir müteahhitte anlaşılmış ve yapı için taş gerekmekteydi. Tepeyran, taş ihtiyacı için Meydan Kapısı isimli kapı ve üstündeki kale surunun bahanelerle yıkıldığını söylemektedir. Surun yıkılması için Veysel Paşa bizzat Tophane Müşirliği'ne yazı yazmıştır. Aslında mutasarrıflar direkt üst makama yazı yazamazdı. Bağlı oldukları valilik aracılığı ile taleplerini bildirirdi. Bu duruma rağmen Veysel Paşa Kastamonu valisinin surun durumunu bildiği için onay vermeyeceğini düşünerek böyle bir yola başvurmuştur. Veysel Paşa, yazdığı yazı da surun her an yıkılabileceğini ve tamir olamayacak kadar harap olduğunu söylemiştir. Fakat sur yıkılırken oldukça zorlanılmıştı suru yıkmak için barut kullanmak zorunda kalınmıştır. Sur yıkılırken fırlayan taşlarda etrafta bulunan iptidai mektebi ve bazı dükkanlara zarar vermiştir. Meydan Kapısı yıkılırken gerçekten harap halde olan başka kapılar yıkılmamış ya da tamir ettirilmemiştir. (Tepeyran, 1998, s. 95-96)

30 Nisan 1889'da Hacı Salih Faik Bey Sinop mutasarrıflığına gelmişti. Faik Bey'in Sinop'a gelmesiyle Tepeyran'ın ilk vekâlet süreci sona vermişti Fakat Faik Bey Dersaadet'e gittiğinde yerine yine vekâleten Ebubekir Hâzım Tepeyran bakmıştır. Bu süre de Faik Bey, Tepeyran'a övgüler içeren bir mektup göndermiştir. Tepeyran'ın araştırmaları ile Faik Bey'in usulsüzlükleri ortaya çıkınca Kastamonu valisine açıklama yapmak durumunda kalmış ve vekil diye tecrübesiz birinin araştırmaları ile izahat vermesinin üzücü bir durum olduğunu yazmıştır. (Tepeyran, 1998, s. 101)

15 Kasım 1890'da Yahya Dede Paşa'nın Sinop mutasarrıflığına tayini ile daha önce vekâleten Sinop'ta bulunan Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın görevi sona ermişti fakat

Kastamonu valisi Tepeyran'ın bir süre daha Sinop'ta kalıp kendisine bilgi vermesini istemiştir. Tepeyran, Dede Paşa'nın oldukça yaşlı olduğunu aynı zamanda alkole de çok düşkün olduğunu söylemektedir. Sinop'un vilayet içerisinde alkol zehirlenmesinin en çok görüldüğü sancak olduğunu belirtmekte ve alkol düşkününü bir mutasarrıfın da bölgeye gelişinin mânîdar olduğunu düşünmektedir. (Tepeyran, 1998, s. 102-103; Kurt, 2018, s. 850-853)

2.2.25. Hacı Salih Faik Bey (1889-1890)

Hacı Salih Faik Bey, 1825'te Manastır'da doğmuştur. Babası Hacı Ahmed Bey'dir Arapça ve Farsça eğitimi alan Faik Bey, 1849'da İstanbul'a gitmiştir. Önemli bir divân şairi olan Faik Bey, Encümen-i Şuarâ topluluğundandır ve Hazîne-i Fünûn Dergisi'nde şiirleri yayınlanmıştır. İstanbul'da memurluk hayatına başlamış olan Faik Bey, 1852'de Siverek kaymakamlığı, İstanbul Emtia Gümrük memurluğu, Bosna Gümrük Nazırlığı, Ereğli mutasarrıflığı, 1868'de Selanik mutasarrıflığı, 1869'da Adana mutasarrıflığı, 1870'te Varna mutasarrıflığı, 1875'te Kudüs mutasarrıflığı ve Burdur mutasarrıflığı görevlerinde bulunmuştur. 1887'de Gümüşhane mutasarrıflığına atandıktan kısa süre sonra rahatsızlanmış ve görevinden istifa etmiştir. İstifasının üzerine 30 Nisan 1889'da 5.000 kuruş maaşla Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. Sinop'ta iken hastalığından dolayı İstanbul'a gitmek için izin istemiş ve 22 Ekim 1890'da hastalığından dolayı vazifesini artık yapamayacağı belirlenip bu talebi kabul edilmiştir. İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Faik Bey'in hastalığı haricinde de bulunduğu memurluklardan istifa ile ayrıldığını belirtip bu durumun garip karşıladığını ifade etmektedir. (BOA, DH.MKT., 1627/12; DH.MKT., 1709/28; DH.MKT., 1619/82; KVG, 1889, s. 1; İnal, 1969, s. 357-358; DİA, 1995, s. 180; Satış, 2016, s. 553)

Faik Bey'in Sinop mutasarrıflığından ayrılışı ile kendisine 2.500 kuruş mâzûliyet maaşı²⁷ bağlanmıştır. (BOA, İ.DH., 1253/98299) Başka bir göreve atanana kadar bu maaşı almaya devam etmiştir. Hastalığından olayı artık vazifede bulunamayacağı anlaşılınca da emekli olmuş ve kendisine 1 Ekim 1899'da 2.860 kuruş emekli maaşı bağlanmıştır. (BOA, İ.TKS., 9/30; DH.MKT., 2233/96; ŞD., 976/16)

²⁷ Osmanlı Devleti'nde idarî alanda görev yapan ve herhangi bir nedenden dolayı görevden ayrılıp açıkta kalan kişilere bu süre zarfında ödenen maaşdır. Bkz. Nursel Manav, "Mazuliyet Sandığı'nın Kuruluşu ve Kuruluşuna Yol Açan Sebepler", *Türkiyat Mecmuası*, C. 27, S. 1, 2017, s. 216-217.

Sinop mutasarrıflığı görevindeyken Gerze nahiyesine, Boyabat ve Ayancık kazalarına gidip gelmek ve kısa süre bölgelerde kalmak için aldığı yol ücreti olan toplam 4.050 kuruşun aşar nizamnâmesine uygun olmadığı, Gerze nahiyesine hubûbât aşarının ihalesi için Boyabat ve Ayancık kazalarına da aşar ihalesinden dolayı gittiği anlaşılmıştır. Bu usulsüzlükten dolayı verilen ücretin 8 Nisan 1896'da geri alınmasına karar verilmiştir. Ayrıca yol ücreti haricinde aldığı 1.800 kuruşun da geri ödenmesi istenmiştir. (BOA, DH.MKT., 2191/109; DH.MKT., 2175/103; DH.MKT., 1944/78; DH.MKT., 1812/96; ŞD., 331/10)

Faik Bey 1900'da İstinye'deki yalısında vefat etmiştir. Naaşı, Rumeli Hisar mezarlığına defnedilmiştir. Ölümünden sonra eşi Süheyl Saadet Hanım kendisine maaş bağlanmasını talep etmiştir. 13 Şubat 1900 tarihinden itibaren mülkiye kararname sinin 34., 35. ve 37. maddeleri gereğince Faik Bey'in emekli maaşının yarısı olan 965 kuruş maaşın yalnız eşine tahsis edilmesine karar verilmiştir. (BOA, ŞD., 980/60; ŞD., 3027/27; İnal, 1969, s. 358)

Bu dönemde yapılan kamusal yapı ise, Etnografya Müzesi (Aslan Torun Konağı)'dır. Kefevi Mahallesinde yer alan yapı 1890'da yaptırıldı. 1979'da Kültür Bakanlığı tarafından satın alınıp 1988 yılından itibaren Etnografya Müzesi olarak kullanılmaya başlandı. (*Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri*, 2013, s. 126) Ayrıca bu dönemde Camikebir Mahallesi, Alâeddin Cami'nin kuzey avlu girişinin karşısında bulunan Süleyman Pervane Medresesi 1889'da Faik Bey ve hayırsever kişilerin yardımıyla tamir edilmiştir. Günümüzde Sinop Valiliği'nin izniyle çarşı olarak kullanılmaktadır. (Ulus, 2014, s. 73)

2.2.26. Yahya Dede Paşa (1890-1891)

Ahıska atabeylerinden olan Yahya Dede Paşa, 1834'te Livane'de doğmuştur. Babası Arif Bey'dir. 93 Harbi zamanında Ardanuç (Artvin) kazası kaymakamı ve *Asakir-i Muavene* kumandanlığı yapmıştır. Teke (Antalya), Mardin, Maraş, Sinop, Urfa ve Hamidabad'da (Isparta) mutasarrıflık görevini yürütmüştür. 6 Ekim 1886'da Rumeli Beylerbeyliği payesini almış ve paşa olarak anılmaya başlamıştır. (BOA, DH.SAİDd., 3/552; Özder, 2017, s. 29-30) 9 Kasım 1890'da Faik Bey'in Sinop mutasarrıflığı görevini artık yapamayacağı anlaşıncı yerine 15 Kasım 1890'da Yahya Dede Paşa'nın atanmıştır. Atama kararından sonra 11 Aralık 1890 tarihinde Sinop'a gelip göreve

başlamıştır. (BOA, DH.MKT., 1779/146) 27 Nisan 1891’de Teke sancağı mutasarrıfı Mehmed Enis Paşa ile becayış talebinde bulunmuş ardından 30 Nisan 1891’de bu talep kabul edilmiş ve Sinop’tan ayrılmıştır. (BOA, İ.DH., 1224/95849; DH.MKT., 1830/55) 18 Mart 1895’te 1.500 kuruş maaşla emekli olan Yahya Dede Paşa, Urfa sancağında deneyimli mutasarrıf ihtiyaç olduğundan 22 Aralık 1895’te Urfa mutasarrıflığına tayin olmuştur. Sonraki yıllarda İstanbul’da iken 1900 yılında İşkodra valiliğine tayin edilmiş bu karar kendisine ulaştığı dönemde vefat etmiştir. Kabri İstanbul Fatih Türbesi mezarlığındadır. (BOA, DH.SAİDd., 3/552; Özder, 2017, s. 30; Yeşilyurt, 2017, s. 106)

Maraş mutasarrıflığından ayrıldıktan sonra bir süre açıkta kalan Yahya Dede Paşa bu sürede mâzûliyet maaşı almıştır. Sinop mutasarrıflığına tayine ile 15 Kasım 1890 tarihi itibarıyla aldığı maaşının kesildiği bildirilmiştir. (BOA, DH.MKT., 1789/106) Ayrıca Sinop mutasarrıfı olarak 5.000 kuruş maaş alacağı bu maaşın %5’inin ay ve ay emekli sandığına aktarılacağı, bir defaya mahsus ikinci aylığından %5’inin bağış komisyonuna verileceği ve Sinop’a gelebilmesi için 1.870 kuruş yol parası alacağı da kendisine tebliğ edilmiştir. (BOA, DH.MKT., 1789/60; Yeşilyurt, 2017, s. 106)

12 Mart 1891’de kendisine teslim edilen bin adet martini tüfeğinin asâkir-i mu‘aveneye teslim edilip binbaşılardan senetlerinin alındığı ardından Ordu-yu Hümâyunun deposuna teslim edildiğini raporlamıştır. (BOA, DH.MKT., 1819/28)

Yahya Dede Paşa’nın Teke sancağına tayininin çıkmasıyla Teke’ye gitmesi için yol parasının Sinop’tan verilmesi istenmiştir. (BOA, DH.MKT, 1833/9) 21 Mayıs 1891 tarihinde maaşından haremeyn ikrâmiyesi olarak 500 kuruş kesildiği kendisine bildirilmiştir. (BOA, DH.MKT., 1846/124) Ayrıca Yahya Dede Paşa’nın Ardanuç kaymakamlığı görevindeyken aldığı dördüncü rütbeden Mecidî nişanı, Sinop’taki başarılı memuriyetinden dolayı 12 Aralık 1890’da ikinci rütbe ile değiştirilmiştir. (BOA, İ.DH., 1204/94241)

2.2.27. Mehmed Enis Paşa (1891-1892)

Mehmed Enis Paşa, 1842’de İzmir’de doğmuştur. Aslen Giritli olup tüccar Giritli Rıdvan Abidin Efendi’nin oğludur. 1856/1857’de memurluk hayatına başlamıştır. İzmir’de Tahrîrât Odası ve Meclis-i Kebîr’de çalışmış, Suriye, Trabzon ve Erzurum’da çeşitli memurluklarda bulunmuştur. Ardından Denizli kazası kaymakamlığı

görevine getirilmiş ve Aydın mutasarrıflığı vekâletinde bulunmuştur. Sonraki yıllarda Menteşe, Niğde ve Teke sancağı mutasarrıflığını yapmıştır. (BOA, DH.SAİDd., 25/113; Anadolu, 2004, s. 108) Teke sancağı mutasarrıfı iken bölgeye gelen muhacirlerin iskânı ile ilgili sorunlar yaşanmıştı. Mehmed Enis Paşa görevini yerine getirmedeği için Konya vilayetinin 27 Nisan 1891 tarihli isteği ile iskân konusunda daha tecrübeli olan Dede Paşa ile becayişi istenmiştir. 30 Nisan 1891’de bu talep kabul olmuş ve Mehmed Enis Paşa Sinop mutasarrıflığına gelmiştir. (BOA, DH.MKT., 1830/55; İ.DH.,1224/95849) Mehmed Enis Paşa’ya göreve başlama tarihinden itibaren 5.000 kuruş maaş verilmesi ayrıca Sinop’a gitmek için 5.300 kuruş yol parası verilmesi kararlaştırılmıştır. (BOA, DH.MKT., 1843/46)

2 Ağustos 1892’de Topçu Ocağı Komutanı ve Mekâtib-i Askeriye-i Şahane Nâzırı olan Zeki Paşa kayınpederi olan Sinop mutasarrıfı Enis Paşa’nın tayinini mutasarrıf makamının boşta olan Ma‘mûretü’l-Azîz vilayetine istemiştir. 5 Ağustos 1892’de bu tayin isteği kabul edilmiştir. (BOA, İ.HUS., 1/58; BEO, 44/3293) Daha sonra yıllarda Şura-yı Devlet-i Mülkiye Dairesi azalığı, Kastamonu valiliği görevlerinde bulunmuştur. (Anadol, 2004, s. 109)

Sinop mutasarrıflığı görevindeyken 6 Haziran 1892’de Mehmed Enis Paşa, hakkına yapılan şikayetlerden dolayı Sinop Hapishanesi müdür muavini Mahmud Necib Efendi’nin mührüyle gönderilen dilekçenin incelenmesini istemiştir. (BOA, DH.MKT., 1957/90) Kastamonu valiliği görevindeyken de hakkında şikayetler devam etmiştir ve soruşturmadan dolayı görevinden azledilmiştir. Bu karardan sonra 23 Nisan 1906’da kendisine mazuliyet maaşı bağlanmıştır. (Anadol, 2004, s. 109)

Mehmed Enis Paşa, Rumeli Beylerbeyi pâyesi, ikinci rütbeden Osmanî ve Mecidî nişanlarına sahipti. 30 Aralık 1897’de ise birinci rütbeden Mecidî nişanı almıştır. Ayrıca İran Devleti’ne ait olan dördüncü rütbeden Şîr-i Hurşîd nişanı vardır. (BOA, DH.SAİDd., 25/113; Anadolu, 2004, s. 109)

2.2.28. Reşid Paşa (1892-1894)

Resid Paşa, Çerkes asıllı olup 1845’te Çerkezistan’da doğmuştur. Babası Bin Abdullah Efendi’dir. Türkçe, Arapça ve Fransızca bilmektedir. 1864’te memurluk hayatına başlamıştır. 1866/1867’de Bâbîâlî Tercüme Odası’na girmiş ve burada

Fransızca öğrenmiştir. Sonraki yıllarda sırasıyla Selanik Vilayet Mektûbî, Karahisâr-i Şarkî, Sivas ve Kırşehir mutasarrıflığı görevlerinde bulunmuştur. (Anadol, 2004, s. 84-85) 9 Ağustos 1892’de ise Kırşehir mutasarrıflığından Sinop mutasarrıflığına gelmiş, (BOA, BEO, 47/3467) ardından 7 Mayıs 1894 tarihinde Sinop’tan Sakız mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, İ.DH., 1312/57; DH.MKT., 921/4)

Reşid Paşa’nın Sinop’a tayini ile aylık 5.860 kuruş maaş alması ve maaşının %5’inin emekli sandığına aktarılmasına karar verilmiştir. (BOA, DH.MKT., 1989/57) Bu dönemde 1876-1914 yılları arasında Sinop’ta kolera vakası görülmektedir. Başlangıçta seyrek görülürken 1892-1893 yıllarında vaka sayısında artış meydana geldi. Reşid Paşa, kolera hastalığına karşı aldığı önlemler ile Sinop karantina yerinin inşası, Sinop hapishanesinde sağladığı düzen ve iyi idâresinden dolayı 22 Nisan 1893 tarihinde bulunduğu mîr-i mîrân rütbesinden bir derece terfi etmiş ve üçüncü rütbeden Osmanî nişanına sahip olmuştur. (BOA, DH.MKT., 16/40; Yaşayanlar, 2015, s. 79) Sonraki yıllarda da 11 Eylül 1894’te Rumeli Beylerbeyi Payesi, 19 Şubat 1896’da ikinci rütbeden Osmanî ve 10 Ocak 1898’de birinci rütbeden Mecidî nişanı almıştır. (Anadol, 2004, s. 85)

Ayrıca bu dönemde Reji İdaresi, Osmanlı genelinde ruhsatsız tütün ekimi ile ilgili önlemler almaya çalışmıştı. 1888 tarihli *Tütün Çiftçisine İhtar* adlı yazı Kastamonu Vilayet Gazetesi’nde yayınlanmıştır. Bu yazı ile Reji İdaresi’nin tütün satma hakkını aldığı ayrıca tütün ekiminin nizamnâme ile belirlendiği ifade edilmektedir. Denetlemelerini sürdüren Reji İdaresi Sinop’ta da durum ile ilgili çalışmalar yürütmüş ve zaman zaman yerel idâreden de yardım talep etmiştir. Ruhsat başvurusu yapan fakat sonuçlanmadan ruhsatsız tütün ekimi yapan Gâvizâde Nuri Bey için Reji İdaresi tütün fidanlarının sökülmesini talep etmiştir. Bu konu da Sinop İdare Meclisi ile Reji İdaresi karşı karşıya gelmiş meclisin fidanların sökülmemesi kararına Reji İdaresi itiraz edip durumu istinaf mahkemesine taşımıştır. Mahkeme fidanların sökülmesi kararlaştırılmıştır. Yaşanan durum Sinop mutasarrıflığına bildirilerek kararın uygulanması istenmiştir. Fakat Nuri Bey’in itirazları ile konu yeniden görüşülüp bu karardan vazgeçilmiştir. İleri de bu tarz şikayetlerin oluşmaması adına Reji İdaresi’nin ruhsatlar noktasından daha dikkatli davranması istenmiştir.

Mutasarrıflar da valiler de Reji İdaresi ile çiftçilerin yaşadığı sorunların farkındaydı. Yıllar içerisinde tütün üretiminin azalması ve kaçakçılığın artması ile

önlem alınması gerekmiştir. Sinop Kastamonu vilayetine bağlı bir sancak konumunda olsa da bu konu ile ilgili Samsun Reji İdaresi Müfettişliği olaya müdahalede bulunmuştur. Yine de uzun yıllar özellikle kaçakçılık durumuna bir çözüm bulunamamıştır ((Demir ve Yüksel, 2021, s. 478-484)

12 Şubat 1894 tarihinde Reşid Paşa tedavi için iki ay süreyle Dersaadet'e gitme talebinde bulunmuştur. Fakat valilerle mutasarrıfların görev yerinden ayrılmamaları gerekçesi ile bu talebi reddedilmiş ve Sinop'ta tedavi görmesi gerektiği bildirilmiştir. (BOA, DH.MKT., 205/37; BEO, 361/27035)

Bu dönemin kamusal yapıları ise; Sinop Tahaffuzhanesi (Karantinası) ve Karakum Çeşmesi'dir. Sinop Tahaffuzhanesi, 1892'de Sinop'ta yaşanan kolera salgını sırasında yapımına başlanmıştır ve 24 Ağustos 1892'de tamamlanmıştır. Kurulmasındaki ana amaç, Kafkaslarda görülen ve Anadolu'da da görülmesi muhtemel kolera salgınının deniz yolu ile İstanbul'a taşınmasını engellemektir. Yine bu amaç doğrultusunda Rusya'dan gelecek gemilerin Sinop'tan ileriye gitmemesi kararlaştırıldı. Sinop Ada Mahallesi'nde kurulan Tahaffuzhane, Sinop'a 7 kilometre uzaklıkta olduğundan haberleşme sorunu yaşanmaması için bir de yanına telgraf şubesi de kurulmuştur. Tahaffuzhane, başta 300 kişilik kurulsaydı da zamanla genişletilmiştir. (BOA, BEO, 30/2238; BEO, 114/8547; Karcı, 2014, s. 1880-1882) Karakum Çeşmesi ise Tahaffuzhanenin ve bölgeye gelen vapurların su ihtiyacını karşılamak için 1894'te Ada Mahallesinde yaptırılmıştır. (Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 54)

2.2.29. Fazlı Bey (1894-1896)

22 Mayıs 1894 tarihinde Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, DH.MKT., 239/59; BEO, 400/29928) Fazlı Paşa, 12 Nisan 1896'da Burdur'a tayin olmuş yerine Amasya mutasarrıfı Bekir Paşa gelmiştir. (BOA, İ.DH., 1333/24; BEO, 768/57576) Sinop'a tayini ile Fazlı Bey'e aylık 5.000 kuruş maaş ve yol ücreti olarak 3.100 kuruş verilmesi kararlaştırılmıştır. (BOA, DH.MKT., 239/59)

11 Ekim 1894'te Ayancık'ta bulunan Sinop mutasarrıfı ve tahrirat müdürü hakkında Yüzbaşı Süleyman Şükrü'nün imzası ile araştırmaya gönderilen telgrafların incelenmediği sorumlu müdürlerin olayın üstünü kapattığını 30 Ekim 1894'te Kastamonu vilayetine bildirilmiştir. Ayancık'ta yaşanan olaylardan dolayı Eşkiyâ Şaban

ve Mehdi'nin yaptıkları zulümden dolayı mutasarrıf Fazlı Paşa'nın bizzat isteği ile tahrirat müdürü, polis komiseri ve zabıt kâtibi gibi memurların içinde bulunduğu bir heyet oluşturulmuştur. Yaşanan olayların incelenmesi ve eşkiyâların yakalanması için Kastamonu vilayetinden izin istenmiştir. (BOA, DH.MKT., 294/3)

8 Ocak 1895'te Ayancıklı Efe Ali isimli bir kişi Sinop mutasarrıfı Fazlı Paşa'nın kendisini haksız yere zulmedip hapsedtiğini ve boynuna zincir taktırdığını, yapılacak inceleme ile mutasarrıfın suçunun anlaşılıp cezalandırılması gerektiğini belirten dilekçe yazmıştır. (BOA, Y.MTV., 112/89) 31 Ocak 1895'te ise Fazlı Paşa'nın araştırma için gitmiş olduğu Ayancık'ta Mehmed Tahir isimli kişiyi mahkeme kararı olmaksızın hapsedmek ve hapsedildiği yerde namaz kılarken boynuna zincir taktırmak gibi uygun olmayan bazı davranışları hakkında meydana gelen şikayetlerin araştırılmasını yasaklaması ile bahsedildiği kadar gibi ileri gidilmemiş ise de Ayancık'a daha önce gitmiş liva tahrirat müdürünü refakatinde götürmesi şikayetlere sebep olmuştur. (BOA, BEO, 604/45237; BEO, 566/42379) Ayrıca 10 Temmuz 1895 tarihinde Sinop Hapishanesi müdürü Tevfik Efendi, Kastamonu vilayetine yazdığı dilekçede mutasarrıfın kendisini haksız yere görevinden uzaklaştırdığını ve on aydır çalışmadığını söyleyip Fazlı Paşa'dan şikayetçi olmuştur. (BOA, DH.MKT., 395/53)

Fazlı Paşa'nın 20 Ekim 1895'te bölge halkı ile sorunları olduğu gerekçesiyle görevinden azledilmesi için Dâhiliye Nezâreti'ne dilekçe yazılmıştır. Bu konu Meclis-i Vükela'da görüşülüp Fazlı Paşa'nın azli için yeterli neden olmadığı ve görevine devam edeceği bildirilmiştir. (BOA, BEO, 696/52184; Y.PRK.A., 10/56; BEO, 750/56237)

2.2.30. Bekir Sıdkı Paşa (1896-1897/1906-1908)

Bekir Sıdkı Paşa, 1845'te Çerkezistan'da doğmuştur. Babası Hacı İlyas Bey'dir. Kırım Savaşı'ndan sonra İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da Mekteb-i İdadi'de eğitim almaya başlamış fakat eğitimini yarıda bırakmıştır. İdadi'den ayrıldıktan sonra Fatsa ve Kavak nahiyyelerinde memurluk yapmış ardından Çarşamba, Bafra, Lâdik ve Giresun kaymakamlığı görevlerinde bulunmuştur. Sonraki yıllarda ise Merzifon ve Amasya'da mutasarrıflık yapmıştır. (BOA, DH.SAİDd., 10/489; Anadol, 2004, s. 83-84) 12 Nisan 1896'da Amasya mutasarrıflığından Sinop mutasarrıflığına tayin olmuş, (BOA, İ.DH., 1333/24; BEO, 768/57576) 24 Mart 1897'de ise Sinop'tan Tokat mutasarrıflığına atanmıştır. (BOA, İ.DH., 1344/46) Ardından Malatya, Bolu, Menteşe mutasarrıflıkların

bulunmuş ve 30 Ocak 1906 tarihinde ikinci kez Sinop mutasarrıflığına gelmiştir. Sinop'tan sonra 31 Temmuz 1908'de Lazistan (Rize) mutasarrıflığı görevine tayin olmuş fakat bölgeye gidemeyeceğinin anlaşılmasıyla yerine başka biri tayin olmuştur. (BOA, DH.SAİDd., 80/301; BEO, 3368/252549; Anadol, 2004, s. 84)

Bekir Sıdkı Paşa ikinci kez Sinop mutasarrıflığı görevine geldiği dönemde Kastamonu valiliği ile Ahmed Kadri Bey'in soruşturmasını yürütmüştür. (BOA, BEO, 2819/211352; BEO, 2754/206529) Bekir Sıdkı Paşa, Ahmed Kadri Bey döneminde yaşanan ayaklanmada hayvan hırsızlığı, adam öldürme ve gasp konularından bahsedilip mutasarrıfı istemeyiz, can ve mal güvenliğimizden emin değiliz gibi şikayetlerin beş-on ahâli tarafından çıkartıldığını, bölge korumasında askerlerin görevini yerine getirdiğini ifade etmiştir. Yaşanan ayaklanmada Sancak Kumandanı Mirliwa Hüsnü Paşa'nın parmağı olduğu ve bu durumun incelenmesi gerektiğini bildirmiştir. Araştırmalar sonucunda Hüsnü Paşa'nın görevden alınmasını istemiştir. (BOA, Y.PRK.UM., 78/49)

Bekir Paşa döneminde yaşanan bir diğer sorun ise Karadeniz'de kaçak mallarla ilgili denetim sorunu yaşanmasıydı. Denetlemelerin yapılabilmesi için Sinop'ta Trabzon'dan gelme küçük bir vapur bulunuyordu. Bekir Paşa, bunun yeterli olmamasından dolayı Ereğli'den Samsun'a tüm bölgede denetim yapılabilmesi için 16 Mart 1906 da vapur talebinde bulunmuştur. (BOA, Y.PRK.UM., 78/57)

Bu dönemde Eski Nüfus Kâtib-i Rusûhî Efendi, Bekir Paşa hakkında yaptığı araştırmalarda Bekir Paşa'nın kalebent cezası almış kişiyi serbest gezmesine izin verdiği, İngiltere de çıkan bir gazeteyi istediği, idam cezası verilmiş kişileri beraat ettirmesi, hapishanede baskı ve zulüm uyguladığı ve zimmetine para geçirdiğini tespit etmiş. Rusûhî Efendi'nin araştırması sonucu Bekir Paşa'nın yargılanması gerektiği belirtilmektedir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda Rusûhî Efendi'nin yaptığı araştırmaların eksik olduğu gerçekleşen olaylar da kalebent cezası olan Raif isimli kişinin vapurlara gönderilmek suretiyle serbest bulunması, Hasan Tosun adındaki kişinin İngiltere de çıkarttığı Osmanlı gazetesini Rus postası ile getirttiği anlaşılmaktadır. Ayrıca hapishanede bulunan idam cezası alan kişilerden Kocabaş Ömer'in soruşturulmasının tekrardan yapılmasını sağlamış ve suçlarından beraat edip serbest bırakılmıştır. Mösyö Markoy isimli kişinin ise kızıl hastalığa yakalandığı tedavisi sürerken intihar ettiği öğrenilmiştir. Zimmetine para geçirme hususunda da bir yanılığ olduğu kendi şahsi eşyaları satıp para aldığı anlaşılmıştır. Raporu hazırlayan

Rusûhî Efendi ise Sinop nüfus kâtibi olduğu dönemde 4.631 kuruş zimmetine para geçirdiği tespit edilip yargılanmış, yargılama sonucunda Rusûhî Efendi'nin üç ay süreyle hapsine karar verilip zimmetine geçirdiği para tahsil edilmiştir. Rusûhî Efendi hapishanede çalışan Süleyman isimli kişi, hapishane müdürü ve kalebent cezası alan Raif isimli kişilerden duyduklarıyla bu raporu hazırlamıştır. Hapishanede gerçekleşen baskı ve zulüm konuları ile ilgili de gardiyanlarla görüşülmüş böyle bir olayın gerçekleşmediği anlaşılmıştır. Böylece Bekir Paşa, hakkında başlatılan soruşturmadan 5 Ağustos 1907'de beraat etmiştir. (BOA, Y.MTV., 300/135)

Ayrıca 13 Nisan 1909'da Düyûn-ı Umûmiye memurlarından Emin Vehbi Bey, bulunduğu kürek mevkiinden alıp yargılamadan zindana attırdığı gerekçesiyle Bekir Paşa'dan şikayetçi olmuştur. (BOA, DH.MKT., 2804/40) Bu şikayetin araştırılması için 17 Haziran 1909'da Kastamonu Vilayet Mektupçusu Ahmed Rıfat Bey'e 1.500 kuruş ve Bidayet mahkemesi hakim muavini Kemal Bey'e 1.000 kuruş ödeme yapılarak görevlendirilmişlerdir. (BOA, DH.MKT., 2854/56) İnceleme sonrası konunun kamu hukuku alanına girmediği bu yüzden iki tarafın dinlenerek karara bağlanması istenmiştir. (BOA, ŞD., 1683/25) Konu ile ilgili başka belge bulunamadığından sonucu bilinmemektedir.

Bekir Sıdkı Paşa, 24 Şubat 1906 tarihinde birinci rütbeden mecidiye nişanı verilmiştir. (BOA, İ.TAL., 386/27) Bekir Paşa, Sinop'taki sorunların halledilmesine karşı Faik Bey tarafından nişan ile müjdelenmesine teşekkürlerini belirtip 27 Mart 1907'de Sinop'tan başka bir valiliğe tayin talebin de bulunmuştur. (BOA, Y.PRK.UM., 79/80) Bunun üzerine Bekir Sıdkı Paşa'nın Lazistan'a tayin edilmiştir. Bu tayininin duyulmasıyla 9 Ağustos 1908'de Rize ahâlisi dilekçe yazmış ve Bekir Paşa'nın iyi yönetimden aciz olduğunu duyduklarını Rize gibi mühim ve iyi yönetime muhtaç bir livaya gönderilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. (BOA, DH.MKT., 2613/120)

Dönemin kamusal yapıları ise, Yeni Hükümet Konağı, Bekir Paşa Çeşmesi, Gâvizâde Hasan Çeşmesi ve Belediye Dairesi'dir. Hükümet Konağı, Meydankapı Mahallesi Sakarya Caddesinde yer alan konağın yapımına 1903'te Mutasarrıf Tevfik Paşa tarafından başlandı fakat yapımı bitirilememiştir. Kastamonu valisi Nazım Paşa, Ağustos 1906'da Sinop'a yaptığı seyahatte yarım kalan konağın tamamlanmasını istemiş, 1907 yılında Bekir Sıdkı Paşa döneminde hükümet konağı tamamlanmıştır. Yapı günümüzde Adliye binası olarak kullanılmaktadır. (Esemenli, 1990, s. 154; Eski,

2000, s. 64-65; Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 32) Bekir Paşa  e mesi, Kefevi Mahallesinde yer almaktadır. 1908 yılında Bekir Paşa tarafından yaptırılmıştır. (Esemenli, 1990, s. 145; Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 41) Gâvizâde Hasan  e mesi, 1907’de Bekir Paşa döneminde Gâvizâde Hasan Paşa tarafından yaptırılmıştır. (Esemenli, 1990, s. 145) Belediye Dairesi ise dönemin Belediye Başkanı olan Hüseyin Ramiz Efendi ve Bekir Paşa’nın gayretleriyle 1907/1908 yılında inşa edilmiştir. Sonraki yıllarda yıkılarak yerine günümüzdeki Belediye binası yapılmıştır. (Ulus, 2004, s. 199)

2.2.31. Emin Bey (1897-1897)

1897’de Sinop mutasarrıflığı görevine gelmiştir. Bu görevi kısa süre y r tm   ve 21 Ekim 1897’de Ankara vali muavinliğine atanmıştır. Bu atama ile ilgili elde edilen bilgilere göre Siroz mutasarrıflığında görev yapan Nuri Paşa, böbrek rahatsızlığı nedeni ile Ankara vali muavinliğine tayin olmuş fakat bu tayin sonrası 30 Eylül 1897’de Ankara’da rahatsızlığı daha da arttığı için sahile yakın bir sancak mutasarrıflığına tayin olmak istediğini Dâhiliye Nezâreti’ne bildirmiştir. Nuri Paşa’nın hastalığına Karadeniz sahilinin nemli ve soğuk havasının iyi gelmeyeceğı düşünülerek daha uygun bir mutasarrıflığa aktarılması gerektiğı bildirilse de boşta mutasarrıflık olmadığı için şimdilik azline karar verilmiştir. Nuri Paşa’nın kendi isteğı ile Ankara vali muavinliğinden ayrılması ile bo alan bu makama Emin Bey’in atandığı görülmektedir. (BOA, İ.DH., 1351/34)

2.2.32. Ömer  evki Bey (1897-1899)

20 Kasım 1897 tarihinde Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, İ.DH., 1351/34) 30 Nisan 1899’da yerine vilayet defterdarı Mehmed Ali Bey vekalet etmeye ba lamı tır. (BOA, Y.PRK.UM., 45/95; DH.MKT., 549/65) 1899 yılında Sinop mutasarrıfı olarak R   d  Paşa ismi de geçmektedir.²⁸

Ömer Bey’in Hristiyan bir kadınla gayrı meşru ilişki yaşadığı, genç ya lardaki muallime öğrencilerini g zlemlediğı ve kumar alışkanlığı bulunup İslam ve Hristiyan

²⁸ Faruk  oban, *H.1288 (M.1871) ve H.1317 (M.1899) Tarihli Kastamonu Vilayeti S ln meleri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2006, s. 433. Ancak ilgili s ln mede ve Osmanlı arşiv belgelerinde böyle bir isme rastlanılmamıştır.

ahâlinin nefretini kazandığından dolayı Sinop halkı Ömer Şevki Bey ile ilgili Kastamonu vilayetine şikayetlerde bulunmuştur. Kastamonu valisi Mehmed Enes bu şikayetlere karşı, Ömer Şevki Bey'in bekar olduğu bu yüzden evinde Hristiyan ahâlden Rum hizmetçilerin olduğunu böylece Hristiyan kadınlarla görüştüğünü ve muallime öğrencilerine ise kendi istekleriyle bazı eğitimler verdiği söylemiştir. Bu şikayetlerin daha önce de kendisine geldiğini belirtip halkın şikayetlerini değerlendirilip Ömer Şevki Bey'in halkın nefretini kazandığı için mutasarrıflık görevini yerine getiremeyeceği düşüncesiyle 30 Nisan 1899 tarihinde yerine vilayet defterdarı Mehmed Ali Bey'in tayin edilmesini talep etmiştir. Ama bu talep yerine getirilmemiştir. (BOA, Y.PRK.UM., 45/95; DH.MKT., 549/65)

Sinop Tahrirat müdürü Murat Efendi 25 Mayıs 1902 tarihinde Ömer Şevki Paşa ile ilgili bazı şikayetlerde bulunmuştur. (BOA, BEO, 1853/138949 Sultan Abdülhamid'in başkâtibi Tahsin Paşa, Ömer Şevki Bey hakkındaki su idâresi ve yolsuzluk şikayetleriyle alakalı verilecek kararın bu tarz konulara ibret olacak şekilde belirlenmesini istemiştir. (BOA, İ.HUS., 96/166) Vilayet mektupçusu Mehmed Ali Bey ve evrak müdürü Nuri Efendi yapılan şikayetleri incelemek için görevlendirilmiştir. (BOA, BEO, 1853/138949)

Ömer Şevki Bey hakkında inceleme yapan Mehmed Ali Bey'e 2.000, Nuri Efendi'ye 1.200 kuruş ücret ödemesi yapılması uygun görülmüştür. Yol ücreti gerekirse de mahallelerce bu ücretin verileceği kararlaştırılmıştır. (BOA, BEO, 1905/142817) Mutasarrıf hakkındaki araştırmalar sürerken kırk gündür hastalığı yüzünden evden çıkmadığı raporlanmıştır. 7 Haziran 1902'de Sinop sıhhiye doktoru İrfan Bey dört ay önce Ömer Bey'in kendisine muayene olduğu ve iltihaplı bronşiti ile kalp iltihabı tanılarının koyulduğunu söylemiştir. Bu süre zarfında mutasarrıfın tedavi süreci gerçekleştiği fakat hastalıklarının nüksetmesinden dolayı evden çıkamaz duruma geldiği ve durumunun ciddi olduğu belirtilmiştir. (BOA, DH.MKT., 545/26) Yapılan incelemelerde şüpheli telgraflar konusu ile ilgili telgraf ve posta müdürlüğünün bilgisine danışıldığı ve Ömer Bey'in kişisel sadece Dersaâdet'te bulunan çocukları ile iletişimde olduğu şüpheli herhangi bir durum bulunmadığı raporlanmıştır. Ayrıca Sinop'a giden telgrafların Kastamonu vasıtasıyla alındığı ve merkez vilayetin de şüpheye mahal verecek hiçbir duruma izin vermeyeceği belirtilmiştir. (BOA, DH.MKT., 545/26; BEO, 1853/138949)

10 Haziran 1902’de Ömer Şevki Bey vefat etmiştir. (BOA, DH.MKT., 549/65) Kastamonu valisi Mehmed Enis Paşa incelemelerin devam ettiği sürede şikâyetle bulunan Murat Bey’in iddialarıyla ilgili herhangi bir kanıtın bulunamadığı şikâyetlerin asılsız olduğu ve Ömer Şevki Bey’in vefatından dolayı herhangi bir muamelenin gereksiz olduğu bildirilmiştir. (BOA, DH.MKT., 545/26; BEO, 1853/138949) Ömer Şevki Paşa’nın mezarı²⁹ günümüzde Sinop Merkez Ada Mahallesi’nde yer alan Seyyid Bilal Türbesi Hazinesi’nde yer almaktadır. (Türker, 2011, s. 196-198) Ayrıca 10 Aralık 1900 tarihinde hizmetlerinden dolayı Ömer Şevki Paşa mîr-i mîrânîliğe terfî etmiştir. (BOA, İ.TAL., 239/7)

Dönemin kamusal faaliyetlerine baktığımızda ise Günümüzde Öğretmen Evi olarak kullanılan Mekteb-i İdâdî yaptırılmıştır. 1885 yılında ülke genelinde idâdîler kurulması için seferberlik başlatılmıştı. Mutasarrıf Veysel Paşa döneminde yapımına başlanan Mekteb-i İdâdî Ömer Şevki Bey döneminde tamamlandı. 1899’da ise eğitim öğretim faaliyetlerine başlamıştır. 2 Nisan 1893’ten itibaren öğretmenleri olarak kullanılmaktadır. (Sinop Tarihi ve Kültür Envanter, 2013, s. 38; Erdoğan, 2019, s. 157-158)

Ayrıca 1895’te Sinop’ta çıkan yangından dolayı Rumların yaşadığı Varoş Mahallesi’nde birçok yapı tahrip olmuştu. Yangında hasar gören yapılar arasında sıbyân, rüştiye ve inâs mektepleri de vardı. Rum ahâli bu mekteplerin yerine yenilerinin yapılmasını istiyordu. Eylül 1896’da bu istekleri için izin verildi. İki mektebin yapımı 1899’da tamamlandı. Günümüzde bu yapılar İstiklal İlköğretim Okulu yerleşkesindedir. Yerleşkede yer alan kitabeye göre Georgious I. Tzouvaltzis’in bağışları ile 1899’da kuruldu. (Demir, 2020, s. 2049-2050)

2.2.33. Mehmed Ali Aynî Bey (1899-1902)

Manastır’ın Serfiçe kasabasında doğan Mehmet Ali Aynî Bey Konya’dan Rumeli’ye yerleştirilen Türklerdendir. Memurluk hayatına Hâriciye Nezâreti Şehbenderlik Kalemi’nde başlamıştır. 8 yıl eğitim öğretim görevinde bulunan Mehmet Ali Aynî Bey, 1896’dan itibaren idarî görevlerde bulunmuştur. 1913 yılından emekli

²⁹ Vefat ettiğinde Mekteb-i İdâdî’nin karşısındaki mezarlığı defnedilmişti. Daha sonra defnedildiği mezarlık kaldırılırken Ömer Şevki Bey’in naaşı da Seyyid Bilal Türbesine taşınmıştır. Bkz. Ulus, *Açıklamalı Sinop Kitabeleri...*, s. 178.

oldu fakat daha sonra öğretmenlik hayatına geri dönmüştür. Felsefe, edebiyat, tasavvuf tarihi, siyasi tarih gibi alanlarda müderrislik yaptı. 1935'te tekrar emekliliğe ayrılmış, 30 Kasım 1945'te ise vefat etmiştir. (Arar, 1991, s. 273)

Ömer Şevki Bey'in yerine vekâleten 30 Nisan 1899 tarihinde Defterdar Mehmed Ali Aynî Bey, Sinop mutasarrıflığına tayin oldu. 9 Haziran 1902'de Mustafa Tevfik Paşa'nın Sinop mutasarrıflığına atanması ile Mehmed Ali Aynî Bey'in vekâleti de sona ermiştir. (BOA, Y.PRK.UM., 45/95; DH.MKT., 549/65)

Mutasarrıf vekâletinde bulunduğu sırada asayişî sağlamaya çalışmış ve kaçakçılıkla mücadele etmiştir. Canik mutasarrıflığından telgrafla Gürcü Süleyman adında birinin Sinoplu Seyyid Reis'in teknesi ile Niksar'a gönderilmek üzere Ünye ile Terme arasından 30 adet martini marka silah ihraç ettiği ve bölgeden tütün alıp Sinop'a gittiği bilgisine varılmıştır. Mehmed Bey Sinop'ta daha önce de emsal olaylar olduğunu fakat cüzi bir ceza ile kurtulduklarını belirtip cezanın caydırıcı olmayışı bu tarz kaçakçılığın tekrar yaşanmasına neden olduğunu söylemiştir. Yunanistan'dan bir iki liraya martinleri alıp sahillerimizde yedi sekiz liraya sattıklarını ve ciddi kâr elde ettiklerini belirtmiştir. Adliye görevlileri ile bu konunun görüşüldüğü, bahsi geçen suçla ilgili cezanın belirsiz olduğu bilgisini almış ve bu durumların önüne geçebilmek için mücadele edilmesini istemiştir. (BOA, Y.PRK.UM., 59/54)

Mehmet Ali Aynî Bey Sinop'a geldiğin de Sinop Hapishanesi'nin revir gibi işleyen bir hastanesi mevcuttu. Oldukça bakımsız olan bu hastanenin yenilenmesi gerekiyordu. Mehmed Bey müstakil bir hastane yapılması emrini vermiş ve tek katlı 20 yatak kapasiteli bir hastane inşa edilmiştir. Hastaneye hekim ataması uzun süre yapılmamış ve Sinop Gureba Hastanesi'nde görev yapan hekimin ara sıra askerî hastaneye de bakması kararlaştırılmıştır. (Yaşayanlar, 2015, s. 197-198)

2.2.34. Mustafa Tevfik Paşa (1902-1904)

Mustafa Tevfik Paşa, 1846'da Şam'da doğmuştur. Babası Ali Yaver Paşa'dır. Türkçe, Arapça ve Farsça bilmekteydi. 1865/1866'da Dîvân-ı Muhâsebat-ı Mâliye Mazbata Odası'nda çirak olarak memurluk hayatına başlamıştır. Daha sonra Muş Sancağı ve Hüdâvendigâr vilayetinin de çeşitli memurluklarda bulunmuştur. Daha sonra

Taiz sancağı, Akka, Adin, Reda ve Beytül-fakih³⁰ kazalarında kaymakamlık görevini yürütmüştür. Ardından Kütahya, Gümüşhane, Dersim ve Midilli mutasarrıflığı yapmıştır. Midilli mutasarrıflığındayken uygunsuz hareketleri ve sancakta oluşan malî karışıklıktan dolayı Ergiri (Arnavutluk) sancağı mutasarrıflığına gönderilmiştir. Ergiri'den de hastalık nedeniyle ayrılıp Bayezid mutasarrıflığına tayin olmuştur. 9 Haziran 1902 tarihine gelindiğinde ise Sinop mutasarrıflığına gelmiştir. (BOA, DH.SAİDd., 25/125; Anadol, 2004, s. 41-42) Daha önce Sinop mutasarrıflığında bulunan Ömer Şevki Bey'in vefatının ardından Sinop mutasarrıflığına vekâleten Mustafa Ali Aynî Bey gelmişti. Vekâleti sırasında Sinop mutasarrıflığına üç isim önerilmiştir. Bunlar; Ergani mutasarrıflığından ayrılmış Mustafa Nuri Paşa, Bayezid mutasarrıflığından ayrılan Mustafa Tevfik Paşa ve hali hazırda vekâleti yürüten Mehmed Ali Aynî Bey'di. (BOA, DH.MKT., 549/65) Mustafa Tevfik Paşa, Sinop mutasarrıflığına seçilmiş ve 9 Haziran 1902'de tayini gerçekleşmiştir. (BOA, DH.MKT., 549/65)

Mustafa Tevfik Paşa Sinop'a geldiğinde kendisine 4.500 kuruş maaş bağlanmış ve yol ücreti olarak 1.586 kuruş verilmiştir. (BOA, DH.MKT., 549/65) 30 Temmuz 1902'de Tevfik Paşa'ya altın liyakat madalyası³¹ ve hanımına ikinci rütbeden şefkat nişanı hümayûnu verilmiştir. (BOA, İ.TAL., 281/75) 8 Mart 1903'te iyi hizmetinden dolayı ikinci rütbeden Mecidî nişanından birinciye terfî isteğinde bulunmuştur. (BOA, DH.MKT., 664/48)

Tahrirat müdürü Murat Efendi mutasarrıfın yolsuzluk yaptığını belirten lâyiha sunmuş ve Mustafa Tevfik Paşa hakkında soruşturma açılmış ve Sinop mutasarrıflığı görevinden ayrıldıktan sonra da açılan soruşturma devam etmiştir. Soruşturmayı yürüten Namık Bey'dir. Bu soruşturma için yirmi sekiz gün Sinop'ta kalmıştır. Soruşturmada Sinop'ta yapılan ihalelere Belediye başkanının oğlu Hüseyin Efendi ile hile karıştırdığı, Sinop Mekteb-i İdadisi'nde çıkan yangında tulumbacıları yanlış

³⁰ Bahsi geçen Taiz sancağı, Akka, Reda, ve Beytül-fakih kazaları Yemen'e bağlı idarî birimlerdir.

³¹ Ülke yararına faaliyetler gösteren, görevlerini layıkıyla yapan ilmî, idarî ve askerî kişilere verilen madalyadır. II. Abdülhamit tarafından oluşturuldu. Altın ve gümüş olmak üzere iki çeşittir. Bir yüzünde saltanat arması diğer yüzünde ise “Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye uğrunda fevkalâde sadakat ve şecaat ibraz edenlere mahsus madalyadır” yazısı, kişinin isminin yazılı olduğu hilâl bulunmaktadır. Sadakat ve şecaat madalyası olarak da geçmektedir. Hizmete göre gümüş madalya verilen kişiye ikinci kez madalya verilmesi gerekirse altın madalya verilir. Hizmete göre direkt altın madalya da verilebilirdi. İdarî memurlar madalyalarını sadece resmi günlerde takardı. Bkz. Filiz Karaca, “İmtiyaz Madalyası”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul 2020, s. 240-241; Akın Kiren, “Osmanlı-Kaçar Münasebetlerine Nişanlar Üzerinden Bakmak: II. Abdülhamid Dönemine Dair Bir Deneme”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S. 45, 2019, s. 152.

yönlendirdiği ve tulumbanın kullanılmasına müsaade etmediği, kale bent cezasına çarptırılmış balıkhane kâtibi Abdurrahman oğlu Hasan ve gümrük idâresinden Ahmed Raif'in serbest bırakması ve eşkıyalardan Kürt Arslanoğlu Mustafa ve arkadaşı Çerkes Ömer'in yakalama kararları olmasına rağmen duruma müdahalede bulunup yakalanmalarına engel olması durumlarından bahsedilmiştir. Mustafa Tevfik Paşa hakkındaki soruşturmalar devam ederken 2 Ağustos 1904 tarihinde azledilmiştir. (BOA, BEO, 2382/178600) Soruşturmanın sonucunda Mustafa Tevfik Paşa suçlamalardan beraat etmiştir. (BOA, BEO 2428/182091; ŞD., 2764/11; DH.MKT., 909/65; DH.SAİDd., 25/125)

Mutasarrıf için açılan davalar sonuçlanınca açıkta kaldığı için mâzûliyet maaşı talebinde bulunmuş 3 Temmuz 1905 tarihinde de Tevfik Paşa'ya 2.250 kuruş mâzûliyet maaşı verilmesi kararlaştırılmıştır. (BOA, İ.TKS., 17/6; ŞD., 1113/25) Mustafa Tevfik Paşa, 4 Ağustos 1906'da vefat etmiştir. Ölümünün ardından 12 Aralık 1906'da ailesine 1.907 kuruş maaş bağlanmıştır. (BOA, ŞD., 1053/15)

Dönemin kamusal yapıları ise Okulaltı Çeşmesi, Liman Başkanlığı (Tophane Kumandanlık Dairesi) ve Tersane (İskele-Hacı Ömer) Cami'dir. Okulaltı Çeşmesi, 1902 yılında Sinoplu Rumlar tarafından Yenimahalle Okulaltı sokağında yaptırılmıştır. Günümüzde Çeşme İstiklal İlköğretim Okulu'nun bahçe duvarı altındadır. (Esemenli, 1990, s. 147; Ulus, 2004, s.162) Liman Başkanlığı (Tophane Kumandanlık Dairesi), Meydankapı mahallesinde 1903 yılında Topçu Kumandanı Binbaşı Abdülaziz Bey tarafından inşa edilmiştir. (Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 15) Tersane (İskele-Hacı Ömer) Cami ise Meydankapı Mahallesi Tersane mevkiinde 1903 yılında Çerkes Hacı Ömer Efendi tarafından yaptırılmıştır.³²

2.2.35. Hacı Ahmed Kadri Bey (1904-1906)

Hacı Ahmed Kadri Bey, 5 Temmuz 1904 tarihinde Çankırı (Kengiri/Kângırı) mutasarrıflığından Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, İ.DH., 1425/13; DH.MKT., 921/4; BEO, 2382/178600) 30 Ocak 1906'da hakkındaki soruşturmalardan

³² Cami yapımı ile ilgili Karpuzcuoğlu Mehmet Ağa tarafından 1733'te yapıldığı görüşleri vardır. Daha sonra Çerkes Ömer Bey'in restore ettiği bu yüzden üstende Ömer Bey'in adının bulunduğu söylenmektedir. Hüseyin Hilmi Uluğ ise caminin yerinde İsmail Ağa Gümrük Cami'nin bulunduğunu 1903'te Hacı Ömer Bey'in camiye baştan inşa ettirdiğini söylemektedir. Bkz. *Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri...*, s. 13; H.Hilmi, *Sinop Kitabeleri...*, s. 27.

dolayı görevden alınmıştır. (BOA, BEO, 2754/206529) Sinop mutasarrıflığına tayini ile Kadri Bey'e aylık 4.500 kuruş maaş bağlanmıştır. (BOA, DH.MKT., 873/71)

Kadri Bey döneminde Sinop sancağı kumandanı Mirliya Hüsnü Paşa ve Kastamonu kumandanı Ferik Rıza Paşa'nın gönderdikleri telgraflarda anlaşıldığı üzere 9 Aralık 1905 tarihinde Sinop'ta Müslüman ve Hristiyan köy ve kasaba ahâlilerinden iki binden fazla kişi hükümet binası önünde toplanarak mutasarrıf Kadri Bey ve yanında bulunan altı kişiden şikayetçi olmuşlardır. Sancak telgrafhanesine gidip şikayetlerini Dersaâdet'e bildirmek istemişler ve netice alınmadan kimsenin telgrafhaneden çıkmasına izin vermeyeceklerini söylemişlerdir. Oluşan ortamda halk sakinleştirilmeye çalışılmış ve birkaçının uyumlu davranmasıyla taşkınlık büyümeden kişiler dağıtılmıştır. Yaşanan bu durumdan dolayı Kadri Bey geçici olarak görevden alınmış ve Dersaâdet'e çağırılmıştır. Kadri Bey yerine vekâleten Sinop kumandanı Hüsnü Paşa atanmıştır. 30 Ocak 1906 tarihinde Kadri Bey ile ilgili soruşturmalar yapıldığı Sinop mutasarrıflığına Bekir Paşa'nın tayin edildiği ve bu soruşturmanın daha detaylı bir şekilde mutasarrıfla birlikte yapılacağı Kastamonu vilayetince beyan edilmiştir. Soruşturma devam ederken Kastamonu da vali vekâletine Rıza Paşa getirilmiş soruşturulma da Rıza Paşa'ya aktarılmıştır. 11 Şubat 1906'da ise soruşturmanın Kastamonu vilayetine atanacak yeni valinin sürdüreceği bu yüzden başka bir memurun atanmasına gerek olmadığı bildirilmiştir. (BOA, Y.MTV., 281/86; Y.A.HUS., 496/83; BEO, 2760/206995; BEO, 2758/206847; BEO, 2858/214329; BEO, 2811/210809; BEO, 2754/206529; İ.DH., 1443/40; DH.ŞFR., 357/133; İ.HUS., 136/20)

3 Temmuz 1906'da Kastamonu valisi Mustafa Bey'in yazdığı telgrafta Kadri Bey'in soruşturması için İnebolu kaymakamı Cemal Bey'in görevlendirildiği ve soruşturması sonucunda mutasarrıf hakkında kanunlara aykırı bir durumun olmadığı şikâyet edilen durumların lüzumundan fazla büyütüldüğünü söylemiştir. (BOA, BEO, 2819/211352) 23 Temmuz 1906 tarihinde ise hakkında köy ve kasabalarda gerçekleşen hayvan hırsızlığının önünün alınamaması, köylerden zorla odun ve kömür toplanması, Kıyıcızâde Hüsnü Efendi adında bir kişinin dükkanında fişek barut gibi malzemelerin bulunduğu halde hakkında soruşturma başlatılmaması, bazı rüşvet olayları ve haydutluk eden Kel Hasan ve arkadaşları hakkında bir çare aranmaması şekilde şikayetlerin olduğu Kadri Bey bu şikayetlerden aklanmıştır. Şikâyet dilekçesinde imzası bulunanlardan bir kısmı şikayetlerden haberdar olmadığı bir kısmının şikayetlerin hangi

makama ne için yazıldığını bilmemesi ve bazılarının da zorla mühür bastığı söylemesi etkili olmuştur. (BOA, BEO, 2877/215768)

Sinop mutasarrıflığından ayrıldıktan sonra 21 Şubat 1910 tarihinde Ahmed Kadri Bey'e 2.250 kuruş mâzûliyet maaşı tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. (BOA, BEO, 2999/224917; İ.TKS., 18/47; ŞD., 1114/21) Bir süre sonra ise Kadri Bey 4.000 kuruş maaş ile vilayet evkaf idâreleri müfettişliğine tayin olmuştur. (BOA, İ.HUS., 151/112; BEO, 3013/225951)

2.3. Değerlendirme

Tanzimat Fermanı'nın sancaklarda uygulanması hususunda mutasarrıfların farklı görüşlerde olduğu dikkat çekmektedir. Çalışmada bahsedildiği üzere Gâvizâde Hüseyin Bey fermanın yürürlükten kalkacağı düşüncesine sahiptir. Mustafa Refik Bey ise aksine fermanın gerekliliklerini uygulamaya çalışmıştır. Ayrıca bahsi geçen Gâvizâde Hüseyin Bey Rus konsolosluğu ile Mustafa Refik Bey de İngiliz konsolosluğu ile yakın ilişkiler içerisinde. Sancaktaki konsolosların birbirlerine karşı olan tutumlarından da bu devletlerin ilişkileri ve Osmanlı üzerindeki etkileri daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki bölgelerde uyguladığı politikalar ve Osmanlı Devleti ile ilişkileri Osmanlı taşra yönetimini oldukça etkilemişti. Osmanlı XVII. yüzyılın sonlarından itibaren başlangıçta Balkanlardan göçler almaya başlamıştı. Ardından Rusya ile olan mücadelelerden sonra Müslüman toprakların Osmanlı'nın elinden çıkmasıyla bölgede yaşayan Müslümanlar Osmanlı'nın çeşitli vilayet ve sancaklarına göç etmeye başlamıştır. Gelen bu göçler vali ve mutasarrıflar tarafından denetlenmeye çalışılmış ve göçmenlerin uygun bölgelere yerleştirilmesi sağlanmıştır. Sinop özelinde bu göçler değerlendirildiğinde Sinop liman şehri özelliğiyle göçmenlerin uğrak noktalarından biri olmuştur. Başlangıçta bölgede görev yapan Rus konsolosluğu göç hareketlerini takip etmeye çalışmış ve Rusya'nın iç meselesi olduğunu söyleyerek göçmenlerin teslim edilmesini istemiştir. Bu durum Rus konsolosluğu ile mutasarrıf arasında çekişmeye neden olmuştur. Olayların büyümesi ile mutasarrıfın görevden alındığı görülmektedir. Bu olaydan sonra diğer mutasarrıflar da bölgeye gelen göçmenler de Rus konsolosluğu hususunda dikkat etmeye çalışmıştır. Sonraki yıllarda ise Rusya ile Osmanlı arasındaki gerilimin artması ve yaşanan göçlerdeki artışla Sinop'un demografik yapısında da değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle Çerkes

nüfusunun bölgede arttığı görülmektedir. XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Sinop'un önemli sorunlarından biri de Çerkes çeteleri olmuştur. Mutasarrıflar bu çetelerin faaliyetlerine karşı önlemler almış, sosyal düzeni korumak ve çetelerin yakalanması için mücadele etmişlerdir.

Sinop kent tarihi açısından 1853-1856 Osmanlı Rus Savaşı da oldukça önemlidir. Yaşanan Sinop Baskını sonraki şehir adeta harabeye dönmüş, idarî ve sosyal sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Bölgede görevlendirilen mutasarrıflarda baskın sonrası hem şehrin onarımı için çalışmalar yürütmüş hem de 1856'ya kadar süren savaşın diğer cephelerine gerekli malzemelerin taşınması hususunda faaliyetlerde bulunmuşlardır. Baskın sonrası özellikle İngilizlerin Sinop'a gelip inceleme yaptığı görülmektedir. Osmanlı'nın diğer devletlerle kurduğu yakın ilişkiler zaman zaman bu devletlerden kişilerin de bölgeye gelmelerini sağlamıştır. Örneğin 1876 sonrası Almanya ile Osmanlı ilişkilerinin hız kazanmasıyla Alman tebaasından olan kişiler Sinop'a gelip Vezirköprü-Boyabat-Sinop yolu üzerinde inceleme yapmak istemişlerdir. Dönemin mutasarrıfı Veysel Paşa ise bu durumu müsaade etmemiştir. Bu durum mutasarrıfların yetki alanı hususunda da bizi aydınlatmaktadır.

II. Abdülhamit döneminde uygulanan politikalar mutasarrıfların yetkilerinde bazı değişikliklere neden olmuştur. Bu döneme kadar doğrudan merkez ile yazışamayan mutasarrıflar İstanbul ile yazışmaya başlamıştır. Sinop mutasarrıflarının da kendi tayinleri için teşekkür maiyetinde ya da idarî makamlara gelen kişileri tebrik etmek maksadıyla İstanbul'a telgraf gönderdikleri görülmektedir. Ayrıca II. Abdülhamit döneminde uygulanan bazı yasaklarla ilgili Sinop mutasarrıfları hakkında da şikâyetler vardır. Bekir Sıtkı Paşa'nın ikinci mutasarrıflık döneminde eski Nüfus Kâtib-i Rusûhî Efendi, İngiltere'den gazete getirdiği iddiasıyla mutasarrıf hakkında şikâyetle bulunmuştu. Bu durum basın yasağı hakkında oluşan şikâyetlere önemli bir örnektir.

Çalışmada Sinop mutasarrıfları incelenirken Osmanlı'nın diğer devletler ile kurduğu ilişkilerin vilayet ve sancakları sosyal, kültürel, idarî gibi alanlarda nasıl etkilediği, mülkî amirlerin görev ve sorumluluklarının kapsamını, devlet içerisinde bulunan konsoloslukların devletlerarası ilişkileri nasıl etkilediği de görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET'TEN SİNOP'UN VİLAYET OLUŞUNA KADAR SİNOP SANCAĞI MUTASARRIFLARI (1908-1924)

3.1. Ziya Paşa (1908-1908)

2 Eylül 1908 tarihinde Ziya Paşa, Drama mutasarrıflığından Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, İ.DH., 1469/44; BEO, 3387/253967) Ziya Paşa, Sinop mutasarrıflığı görevinden kendi isteğiyle ayrılmış ve bir süre sonra 24 Şubat 1909'da Aydın mutasarrıflığına gitmiştir. (BOA, BEO, 3498/262321; DH.MKT., 2751/9)

Sinop'un Kastamonu'ya haftada iki defa postası bulunduğu halde Sinop mutasarrıflığından Kastamonu vilayetine yazılan telgrafnamenin posta ile yazılmasına karşı posta ücreti olan 122 kuruş 30 paranın Sinop mutasarrıflığından alınacağı 30 Aralık 1908 tarihinde Posta ve Telgraf nazırı tarafından Sinop'a bildirilmiştir. (BOA, DH.MKT., 2706/72)

Ayrıca bu dönemde Reji Çeşmesi yaptırıldı. 1908 yılında Reji İdaresi'nin yanına yaptırılan çeşme Yenimahalle Varilci Sokakta yer almaktadır. Çeşme Sinoplu Rumların eseridir. (Esemenli, 1990, s. 147; Sinop Tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 54) Yapılış ayını bilmediğimiz için Ziya Paşa ya da Haydar Bey dönemlerine denk gelmektedir.

3.2. Haydar Bey (1908-1912)

20 Eylül 1908 tarihinde Çorum mutasarrıflığından Sinop mutasarrıflığına tayin edilmiştir. (BOA, BEO, 3399/254909) Hakkındaki soruşturmalardan dolayı Sinop mutasarrıflığından ayrıldıktan sonra 5 Eylül 1912'de Tokat mutasarrıflığına atanmıştır. (BOA., İ.DH., 1494/77)

Sinop'ta göreve başladığı tarih itibarıyla her ay 4.500 kuruş maaş alacaktır. Ayrıca yol ücreti olarak alacağı 1.058 kuruşun %5'i Bâbiâli Teshîlât Sandığı'na gönderecektir. (BOA, DH.MKT., 2618/32) Memurların tayinleri çıktığı zaman maaşlarının tam olarak işleyeceği ancak ayrıca yol parası alacaklarına dair bir kayıt bulunmadığından Haydar Bey'in Çorum mutasarrıfı iken kanuna aykırı olarak aldığı yol

parası olan 2.160 kuruşun 20 Aralık 1908 tarihinde Ankara vilayetine geri gönderilmesi istenmiştir. (BOA, DH.MKT., 2729/60; DH.MKT., 2713/13; DH.İD., 124/22)

Haydar Bey'in basur hastalığından mustarip olduğu bu yüzden iki ay süreyle İstanbul'a gidip ameliyat olması gerektiği hakkında hastane doktoru rapor vermiştir. Haydar Bey de bu raporla Dâhiliye Nezâreti'nden 3 Temmuz 1909'da izin istemiştir. (BOA, DH.MKT., 2883/79)

Osmanlı da petrol ürünleriyle ilgili çalışmalar yapılırken Karadeniz'de petrol varlığı söz konusu olmuş ve Sinop'ta da petrol arama çalışması yürütülmüştür. 15 Eylül 1909 tarihinde Altunoğlu İvan Efendi petrol, zift, nefit, katran madeni araştırma ruhsatı almış çalışmalara başlamıştır. Boyabat kazasının Ekinviran köyünde petrole rastlanılıp tahliller yaptırılmıştır. Bölge halkı ise sulama suyunun zarar görmesinden endişe edip çalışmalara karşı çıkmıştır. Sinop mutasarrıfı ise çalışmaları İvan Efendi'nin yürütmesi durumunda Rusların bölgeden menfaat sağlayabileceğini şayet bu maden işletilecek ise güvenli bir şirkete verilmesini istemiştir. Uyarılara rağmen bölge doksan dokuz yılına³³ İvan Efendi'ye verilmiştir. (Akpınar, 2018, s. 2368-2369)

Meclis-i Mebûsan'ın açılışı ile Sinop'ta kutlamalar yapılmış Sinop kalesinden toplar atılmıştır. Bu kutlamalar sırasında Haydar Bey ve arkadaşları muhasebeci, ceza reisi ve müddei umûmî muavini bu kutlamalara katılmamışlar. Bu yüzden haklarında on altı imza toplanıp Kastamonu vilayetine şikâyet dilekçesi yazılmıştır. Yapılan soruşturma ile şikâyetlerin yersiz olduğu kararına varılmıştır. (BOA, DH.MKT., 2707/22; DH.MKT., 2690/51)

İttihâd ve Terakkî Cemiyeti'nin aleyhinde yayın yapan Hasan Fehmi'nin öldürülmesinden sonra meşrutiyete karşı olanların galeyana getirilip İttihâd ve Terakkî karşıtı faaliyetler düzenleyeceklerini, II. ve III. Ordu ile İstanbul'a hareket edeceklerini söyleyip halkı isyana teşvik ettikleri bildirilmiştir. Sancaklardan da meydana gelebilecek isyanlara karşı önlem alınması istenmiştir. Bu istek üzerine Haydar Bey, 18 Nisan 1909'da Sinop'ta herhangi bir sorun olmadığını isyanlara da izin verilmeyeceğini bildirmiştir.

³³ Yapılan antlaşma cumhuriyetin ilk yıllarında 15 Haziran 1924'te feshedilmiştir. Bunun nedeni nizamnâmenin altmışıncı maddesi gereği altı ay içinde üretime geçilmemesidir. Bkz. Deniz Akpınar, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Van'da ve Sinop'ta Petrol Çalışmaları (1876-1950)", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, C. 7, S. 4, 2018, s. 2371.

24 Ağustos 1909'da Haydar Bey'in yeniliklere karşıt olan davranışlarından dolayı sorguya çekilme kararı ile İstanbul'a gönderileceği Kastamonu vilayetine bildirilmiş olup Sinop'tan hareket edecek olan vapura tutuklu olarak bindirilerek İstanbul'a ulaştığında da gözetim altında tutulacağı ifade edilmiştir. Kastamonu valisi Hüsnü Bey, 12 Eylül 1909'da Sinop mutasarrıf vekâletine İnebolu kaymakamı Midhat Bey'in gönderildiği ve Haydar Bey'in firarına meydan vermemek için jandarma zabiti veya polis memuru ile İstanbul'a gönderilmesi istedi. Ardından Haydar Bey'in jandarma yüz başı Osman Efendi'ye teslim edilip 18 Eylül 1909'da Gürcü kumpanyasının Odessa isimli vapuru ile Sinop'tan hareket ettiğini bildirmiştir. Haydar Bey İstanbul'a gittikten sonra kefaletle serbest bırakılmıştır. Haydar Bey'in meşrutiyet aleyhine davranışlarda bulunduğu, baskıcı yönetime meyilli olduğu anlaşıp meşrutiyet yönetiminde istihdamının doğru olmayacağı Divân-ı Harb-i Örfî Reisi Miralay Ferid Bey tarafından 5 Eylül 1909 tarihinde Dâhiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir. (BOA, DH.MUİ., 4/61; DH.EUM.THR., 6/7)

31 Mart Vakası'nın yaşanmasına ön ayak olanların yakalama kararlarının hala geçerli olduğu fakat bu kişiler dışında 31 Mart Vakası'ndan dolayı kimsenin yargılanmayacağı padişah emriyle tebliğ olunmuştur. Bu karardan dolayı Haydar Bey sorgulanmasında tereddüt olmakla fikirlerinden dolayı istihdamının doğru olmayacağı kararı verilmiştir. (BOA, DH.MUİ., 3/12)

3.3. Abdullah Hilmi (Okyay) Bey (1909-1911)

Abdullah Hilmi Bey, 1869'da İstanbul'da doğmuştur. Babası Hacı Yahyazade İsmail Hakkı Bey annesi Fatma Misal Hanım'dır. Mülkiye Mektebi'nde eğitim görmüştür. Ayrıca Fransızca ile Arapça bilmekteydi. Memurluk hayatına 1889'da Trabzon İdâdisinde başlamıştır. Trabzon'da önce İdarî Kanunlar ve Cebir derslerinde öğretmenlik yapmış ardından 1893'te terfi ederek aynı idâdide müdür olmuştur. 1894'te Selanik İdâdisine tayin olmuş ve burada Trigonometri ve Fizik derslerinin yanında müdürlük vazifesini de sürdürmüştür. 1899'da Kosova Milli Maârif müdürlüğü ve 1904'te Selanik Maârif Vekâleti müdürlüğü görevlerinde bulunan Abdullah Hilmi Bey, II. Meşrutiyet'ten sonra mülkî amir olarak 1908'de Serez, 1909'da Sinop ve 1911'de Malatya mutasarrıflıklarında bulunmuştur. 1914'te ise Maârif Vekâleti Müsteşarlığı görevine gelmiş 1 Kasım 1922'de Saltanatın Kaldırılmasına kadar bu vazifesini

sürdürmüştür. Daha sonra Aralık 1922’de Yüksek Ticaret Mektebi Emtia-i Umûmiyye’de öğretim görevlisi olarak bulundu. Ayrıca 15 Ağustos 1923 seçimlerinde 516 oy alarak II. Dönem Trabzon Mebusu seçilmiş, III. Dönem Trabzon mebusluğundan sonra da 1927’de emekliye ayrılmıştır. Emekli olduktan sonra da çeşitli görevlerde bulunmuştur. Evli ve 4 çocuk babası olan Abdullah Hilmi Bey 15 Nisan 1960’ta vefat etmiştir. (TBMM Albümü 1920-2010, 2010, s. 120; Karnap, 2004, s. 171; Çankaya, 1968-1969, s. 310)

Haydar Bey’in ileriki süreçte başka bir yere tayin kararıyla azledilince yerine 28 Eylül 1909’da üçte iki maaşla Abdullah Hilmi Bey tayin edilmişti. (BOA, DH.MUİ., 15/47; DH.MUİ., 17/25; BEO, 3643/273163) 6 Ekim 1911’de ise Sinop’tan Malatya mutasarrıflığına gitmiştir. (BOA, BEO, 3944/295735)

Bu dönemde kamusal yapısı İttihad Mektebi’dir. 1911’de İdâdî Mektebi’nin batısına inşa edilmiştir. Cephesinde *İttihad-i Terakki İptidaiyesi* levhası vardır.³⁴ 1967 yılına kadar Erkek Sanat Okulu olarak kullanılan yapıda 1967’de bir yangın çıkmış ve bina kullanılamaz hale gelmiştir. Bir süre sonra yapı tamamen yıkılmış ve yerine Gazi Mustafa Kemal İlkokulu yapılmıştır. (Ulus, 2004, s. 193)

3.4. Edhem Fehmi (Arslanlı) Bey (1911-1912)

Edhem Fehmi Bey, 1867’de Girit Resmo’da doğmuştur. Babası Mahmut Derviş Bey annesi Nazife Hanım’dır. Mülkiye Mektebi’nde eğitim gördükten sonra 21 Şubat 1891’de İzmir Vilayet Maiyyet memurluğunda kaymakamlık stajına başlamış ardından İzmir Vilayeti Sıhhiye Komisyonu ve Mesâlih-i Ecnebiyye Kalemi Başkatipliği görevine gelmiştir. Mülkî amir olarak 1896 ve 1898’de iki dönem Garzan (Siirt), 1897’de Hizan (Bitlis), 1902’de Tiran (Arnavutluk), 1904’te Kozina, 1906’da Sömberki (Rodos), 1909’da Ba’lebek (Lübnan), 1909’da İskenderun kazalarında kaymakamlıklarında bulunmuştur. Ardından terfi alarak 1910’da Ergani, 1911’de İlbasan,³⁵ 6 Ekim 1911 ‘de ise Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (Çankaya, 1968-1969, s. 427; BOA, BEO, 3944/295735) Sinop’ta hakkında olan şikayetlerden dolayı 4

³⁴ Elde edilen bilgilerde 1911’de Müştak Lütfü Bey tarafından inşa edildiği belirtilse de 1911’de mutasarrıf olarak 6 Ekim 1911’e kadar Abdullah Bey sonra Edhem Fehmi Bey görülmektedir. Bkz. Esemeli, *Sinop İli...*, s. 188-189; BEO, 3944/295735, H. 12.10.1329/M. 06.10.1911.

³⁵ Arnavutluk’ta yer alan şehir, 1466’da II. Mehmed tarafından bölgeyi kontrol etmek için kuruldu. Kuruluşundan 1912’ye kadar Osmanlı hakimiyetinde kaldı. Bkz. Machiel Kiel, “İlbasan”, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul 2000, s. 79.

Şubat 1912’de ileride başka bir mutasarrıflığa atanmak üzere açığa alınmıştır. (BOA, İ.DH., 1491/52) Daha sonra 1913’te Siverek mutasarrıflığına gitmiş fakat bu görevinden de 1914’te azledilmiştir. 1919’a kadar açıkta kalmış ve mâzûliyet maaşı almıştır. 1919’da Canik mutasarrıflığı görevine gelmiş Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkışından bir hafta sonra da bu görevden azledilmiş ve Menteşe mutasarrıflığına atanmıştır. BMM kurulduğunda Menteşe mebusu olarak meclise girmiş, 10 Ağustos 1923’te mebusluğu sona ermiştir. 1924’te Bakırköy Belediye Şubesi müdürlüğü, 1925’te Mülkiye müfettişliğine tayin olmuştur. 14 Ekim 1928’de ise emekli olmuştur. Fransızca, Arapça, Farsça ve Rumca bilmekteydi. Evli ve 7 çocuk babası olan Edhem Fehmi Bey 8 Haziran 1947’de vefat etmiştir. (Çankaya, 1968-1969, s. 427; TBMM Albümü 1920-2010, 2010, s. 50)

28 Aralık 1911’de Sinop mutasarrıflığından Kastamonu vilayetine giden telgrafta Edhem Fehmi Bey’in Sinop’a gideli kırk beş gün olduğunu bu süre içerisinde sadece bir inek ve bir öküzün çalındığı bilgisi aldığı, Gerze, Ayancık ve Boyabat’ta hayvan hırsızlığı davalarının olup bu konulara jandarma mülâzımı Ahmed Efendi kumandasında bir müfreze sevk olduğunu ve gelişinden birkaç ay evvel Sinop Hapishanesi’nden Kastamonu’ya sevk edilirken firar eden Çerkes Latif³⁶ ve yataklık eden iki şahsın yakalanıp adliyeye sevk edildiğini bildirmiştir. (BOA, DH.MUİ., 157/5)

II. Meşrutiyet Dönemi’nde 1909’da Kanun-i Esasi’de değişikliğe gidildikten sonra 1911’de ara seçim yapılmıştır. Bu seçimde Dr. Rıza Nur Bey³⁷, Sinop mebusluğuna aday oldu. Rıza Nur Bey’in hatıralarından³⁸ edindiğimiz bilgilere göre, kendisi seçim çalışmaları için Sinop’a gitmişti. Sinop, Gerze ve Ayancık’ta kazanacağını düşünüyordu fakat Boyabat için umudu yoktu. Sinop’ta seçim çalışmaları

³⁶ Çerkes Latif’in ölü ele geçirildiği bilgisi de mevcuttur. Bkz. BOA, DH.EUM.EMN, 3/57, H. 17.02.1330/M. 06.02.1912.

³⁷ Doktor Rıza Nur Bey, 1878 yılında Sinop’ta doğdu. Eğitim hayatının ilk dönemlerini Sinop’ta geçirdi sonra İstanbul’a gitti. İttihâd ve Terakkî Fırkasına üye olan Rıza Nur Bey 1909 seçimlerinde Sinop mebusu olarak Osmanlı Mebûsan Meclisi’ne girdi. Sonraki yıllarda önce Ahrar Fırkasını destekledi sonra Hürriyet ve İtilâf Fırkası kurucuları arasında yer aldı. Bir süre yurt dışında bulunan Rıza Nur Bey Son Osmanlı Mebûsan Meclisinde Sinop Mebusu olarak bulundu. Meclisin dağıtılması üzerine Ankara’ya gitti. Bkz. Melek Ulusoy, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci ve İkinci Dönem Sinop Milletvekilleri”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 33, 2014, s. 129; Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, C. 1, Altındağ Yayınevi, İstanbul 1967, s. 54-63.

³⁸ Zakir Avşar’a göre Dr. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıralarım* adlı eserini yazarken psikolojik olarak iyi olmadığı, ülkesinden ayrı ve yalnız olduğu, bu yüzden de eserin objektif olmadığı belirtilmektedir. Dr. Rıza Nur’un bu eserin ilk iki cildi yayımlandıktan sonra “İstanbul Sulh Ceza Mahkemesi’nin 1968/36 sayılı kararı ve 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Kanunu” gereğince toplatılmıştır. Diğer iki cildi de daha sonra toplatılmıştır. Bkz. Zakir Avşar, “Dr. Rıza Nur and Tanrıdağ Magazine”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, C. 3, S. 1, 2018, s. 51.

yapmaya başladı. Kendisine rakip olarak İttihâd ve Terakkî Fırkası'ndan Hakkı adında birinin aday olduğunu ve bu kişinin Mahmud Şevket Paşa'nın yaveri olduğunu söylemektedir. Bu dönemde Sinop'ta hastane müdürü olarak ittihatçı olarak bahsettiği Doktor Hikmet Süreyya gönderilmiş ve doktorla mutasarrıfın birlikte hareket edip seçim çalışmalarına müdahalelerde bulunduğunu söylemektedir. Vesikalardan edindiğimiz bilgilere göre de Rıza Nur Bey, seçim çalışmaları kapsamında halka hitap edeceği bir konferans düzenlemiştir. Edhem Fehmi Bey, Rıza Nur Bey'in konferansı konusunda konferanstan halkla beraber haberi olduğunu bu yüzden polis komiserine hakikati anlamak için danıştığını söylemiştir. Bu tarz konferanslarda önceden haberinin olması gerektiği için de belediye başkanından açıklama istemiştir. Gerçekleşen konferansın ne maksat ile yapılacağını anlamak ve bir sorun olmaması için komiseri görevlendirmiştir. Daha sonra Edhem Fehmi Bey, konferansın hükümet ve İttihâd ve Terakkî Cemiyeti aleyhine yönelik olduğu söylemiştir. Adı geçen mebusun bu yolda hak ve hakikate karşı girişimleri hükümeti ziyaret etmemesi ile anlaşıldığını vurgulamıştır. (BOA, DH.MUİ., 157/5; Rıza Nur, 1967, s. 363-364)

Edhem Fehmi Bey'in bu açıklamaları üzerine Rıza Nur Bey, olaylarla ilgili Sinop'ta bir ay içerisinde bin kadar hayvanın çalındığını eşkıyaların her tarafı tuttuğunu fakat hiçbir önlem alınmadığını söyledi. Mutasarrıfın bu tarz işler ile uğraşması gerekirken parti işleri ile uğraştığını kendisinin belediye dairesinde verdiği konferansı engellemeye çalıştığını belirtti. Konferansı engelleme çalışmasından dolayı Dâhiliye Nâzırlığı tarafından durumun soruşturulmasını istedi. (BOA, DH.MUİ., 157/5) Böyle bir soruşturmanın açılıp açılmadığıyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

3.5. Zekeriya Bey (1912-1912/1913)

Zekeriya Bey, 4 Şubat 1912 tarihinde Manastır Vilayeti Maârif Müdürlüğü'nden Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, İ.DH., 1491/52; MF.MKT., 1178/30) Zekeriya Bey mutasarrıflık görevinden azledilmiştir. (BOA, DH.MUİ., 165/63) 18 Şubat 1913'ten kısa önce bu azlin gerçekleştiği bilinmektedir fakat tam tarihe ulaşamamıştır.

8 Ekim 1912'de başlayan I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı ülke genelinde seferberlik ilan etti. Seferberlik ile Karadeniz'de ne kadar gemi olduğuyla alakalı rapor istedi ve bu gemilerin direkt İstanbul'a gitmelerini söyleyen telgraflar gönderdi.

Kastamonu vilayetinden de redif taburları İstanbul'a gitmek için hazırlandı. Kastamonu içerisinde hazır olan bu redif taburlarına Sinop'ta görev yapan doktorlar da katıldı. Bu dönem de Sinop'ta hastane doktoru ile mutasarrıf arasında da bazı sorunlar yaşanmaktaydı. Bu sorunlardan dolayı Sinop'ta görev yapan bir doktorun istifa ettiği görülmektedir. Hem savaştan dolayı doktorların seferberliğe katılması hem de Sinop'ta yaşanan sorunlarla istifanın gerçekleşmesiyle Sinop'ta aksaklıklar yaşanmaya başladı. Bunların üstüne doktorlarla ilgili kararlara müdahale edilmemesi Kastamonu ve Bolu heyeti sıhhiye seyyâre ve hastaneler müfettiş amirliğinden gönderilen telgrafla idarî yönetimlere bildirildi. (BOA, DH.İD., 48/61; Er, 2014, s.172-173)

3.6. Nahid Bey (1912/1913-1913)

Zekeriya Bey azledilince yerine Nahid Bey tayin olmuştur. (BOA, DH.MUİ., 165/63) Nahid Bey'in Sinop'a geliş tarihi ve Sinop'tan ayrılış tarihi tespit edilememiştir.

Sinop halkı Nahid Bey'in tayini ile ilgili şikayetlerde bulunmuştur. Zekeriya Bey'in haksız yere azledildiğini, Nahid Bey'in de yeteneksiz olduğunu söylediler. Nahid Bey'in Berat mutasarrıfıyken Maraş mutasarrıflığına nakil olduğu zaman iki taraftan da maaş aldığı gerekçesiyle hakkında soruşturma başlatılmıştır. (BOA, ŞD., 3110/37) 18 Şubat 1913'te bu şikayetlere karşı telgraflarla kendini izah etmiştir. (BOA, DH.MUİ., 165/63) Soruşturma sonucunda Harcırâh kararnâmesinin 5. Maddesi ve Tekâüd kanununun 29. Maddesinin 2. Fırkasına dayanarak Nahid Bey, aldığı ücreti Şûrâ-yı Devlet, Mâliye, Nâfia ve Maârif dairesine ödemesi kararlaştırıldı. (BOA, ŞD., 3110/37)

3.7. Müştak Lütfi Bey (1913-1914)

Müştak Lütfi Bey, 19 Haziran 1913'te Edirne maârif müfettişliğinden Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, İ.DH., 1499/48; BEO, 4184/313767) 23 Temmuz 1914'te Van, Bitlis, Diyarbakır ve Ma'mûretü'l-Azîz vilâyetleri maârif müfettişliğine atanmış fakat 31 Temmuz da maârif müfettişliği tayininden affı istemiş ve Menteşe mutasarrıflığına gitmiştir. (BOA, BEO, 4301/322560; DH.ŞFR., 434/126; MF.MKT., 1200/44; DH.ŞFR., 440/117)

Bu dönemde 6 Ekim 1913'te kabul edilen Tedrîsât-ı İbtidâiye Kanunu'nun³⁹ 17. maddesine göre köy mekteplerinin inşası için gerekli kerestenin mîrî ormanlardan alınabilmesine müsaade edilmiştir. Bu maddeye dayanarak nahiye, kaza, liva ve vilâyet mekteplerini inşası için gerekli kerestenin alınmasına müsaade edilmiyordu. Müştak Lütfî Bey, kasaba mekteplerini inşası için gerekli malzemelerin tedarikin çok zor olduğunu, köy mektepleri için geçerli olan maddenin vilayetteki diğer mektepler içinde geçerli olmasını ve gerekli olan taş, kireç gibi malzemelerinde vergisinin alınmamasını talep etmiştir. Okulların yapılması amaçlansa da bu okulların masraflarının karşılanması hususunda birçok sorun çıktı. Hali hazırda Balkan Savaşları sürerken maddi olarak zaten zor durumda olan ahâliye bir de eğitim masrafları yüklendi. Vergi olarak ahâleden alınan ücret bölgelere göre farklılık göstermiştir. Örneğin, Antalya mutasarrıflığına bağlı Elmalı'da halk, fazla ücret alındığı ve zor durumda olduklarından vergi muafiyeti istemişlerdir. Fakat Dâhiliye Nezâreti zorunlu vergi uygulaması olarak bu durumu kabul etmemiş sadece miktarın düşürülebileceğini söylemiştir. (BOA, MF.İBT., 508/73; Engin, 1977, s. 1408-1415; Çakal, 2002, s. 88-89)

Ayrıca Müştak Lütfî Bey döneminde İstanbul'da Babıali baskını gerçekleşmişti. Yaşanan bu olay sonrası birçok kişi sürgüne gönderilmişti. Sürgün yeri olarak Sinop'a gelenlerin sayısı oldukça fazladır. Bu dönemde Sinop'taki hapishanede yer kalmadığı da belirtilmiştir. Sürgüne gönderilen kişilere yevmiye verilmesi ayrıca maddi durumu olmayanların ailelerine de yardımlar yapılması istenmiştir. Sinop'ta sürgünde olan kişilerden 54'ünün 20 Mart 1914'te geri dönmesine müsaade edilmiştir. Sonraki yıllarda birçok kişi serbest kalmıştır. (BOA, DH.EUM.MH., 167/111; MV., 180/13)

3.8. Kemal Bey (1914-1915)

27 Temmuz 1914 tarihli karar ile Antalya mutasarrıfı Kemal Bey üçüncü sınıf maaşla Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, BEO, 4302/322626; İ.DH., 1509/75) 14 Kasım 1915'te ise Sinop'tan Canik mutasarrıflığına atanmıştır. (BOA, İ.DH., 1518/21; BEO, 4419/331423)

³⁹ Tedrîsât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkati ile ilköğretimde eğitim süresi ve verilecek dersler gibi düzenlemeler yapıldı. İlköğretim zorunlu ve parasız hale getirildi. Ayrıca eğitimde millileşmeye gidildi. Kanun 1961'e kadar yürürlükte kalmıştır. Bkz. Lütfî Budak, Çiğdem Budak, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne İlkokul Programları (1870-1936)", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 3, 2014, s. 382-384.

Kemal Bey, Birinci Dünya Savaşı sırasında Sinop'a gelmişti. Osmanlı henüz savaşa dâhil olmasa da 3 Ağustos 1914'te ülke genelinde seferberlik ilan edilmişti. Sinop'ta erkeklerin silah altına alınması ile arkalarında kalacak ailelerinin geçimlerini sağlayamayacakları için Kemal Bey yardıma muhtaç ailelere maaş bağlanması konusunu Kastamonu valisi Reşid Paşa'ya iletmişti. Rum ailelerden de silah altına alınan kişilerin eşleri 6 Eylül 1914'te hükümet binasına gelerek kendilerine de maaş bağlanmasını istediler. Kemal Bey bu konunun değerlendirilip halledileceğini belirtse de ertesi gün yeniden hükümet binasına toplanan Rum ahâli jandarma ve kolluk kuvvetleri tarafından dağıtıldı. Yaşanan bu olayda Rusya'nın Sinop Konsolosu olaya dâhil olup Hristiyan halklarını koruyacaklarını belirtmişti. Konsolosun bu söylemi üzerine Kemal Bey, ailelerin Osmanlı vatandaşı olup Rusya'nın ailelere müdahale de bulunamayacağını bildirmiştir. (Demir, 2019, s. 448)

3.9. İbrahim Hakkı (Aktan) Bey (1915-1916)

İbrahim Hakkı Bey, 1878'de Yanya'da doğmuştur. Babası Mehmed Emin Efendi annesi Zehra Hanım'dır. 1903'te Mülkiye Mektebi'nden mezun olmuş ve Teke Sancağı Maiyyet Memurluğuna gönderilmiştir. Ardında 1907'de Kirmastı, 1908'de Edremit, 1909'da Ayvalık, 1912'de Bartın ve 1914'te Zonguldak kaymakamlık (Çankaya, 1968-1969, s. 996) görevlerini ifâ ettikten sonra 14 Kasım 1915'te terfi ederek Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, BEO, 4384/328792) 23 Haziran 1916'da ise Sinop'tan Gelibolu mutasarrıflığına atanmıştır. (BOA, BEO, 4419/331423; İ.DH., 1518/21) Sonraki yıllarda 1917'de Balıkesir mutasarrıflığı, 1918'de Kastamonu valiliği görevlerinde bulunmuştur. Mondros Mütarekesi'nden sonra İttihatçı olduğu gerekçesiyle azledilip tutuklanmıştır. Bir süre tutuklu kaldıktan sonra kaçmayı başarmış ve Zonguldak'a yerleşmiştir. 1924'te kendi isteği ile emekli olduktan sonra uzun süre ticarete uğraşmış 1936'da ise Etibank İdâre Meclis-i Azalığına getirilmiş bu görevdeyken de 26 Aralık 1938'de geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir. (Çankaya, 1968-1969, s. 996)

1911'de Trablusgarp Savaşı ile başlayan ardından Balkan Savaşları ile devam eden süreçte Osmanlı'nın uzun yıllar savaşa olmasıyla halk maddi olarak oldukça zor durumda kalmıştı. I. Dünya Savaşı'na girilmeden seferberlik ilanı ile erkeklerin askerde oluşu ve üretimin kadınlara kalmasıyla üretimde ciddi bir düşüş yaşandı. Ülkede kıtlık

baş göstermeye başladı. Bu duruma bağlı olarak hırsızlık, eşkıyalık, karaborsa gibi sorunlar da yaşanmaya başladı. Kıtlığın bir diğer nedeni de 1915'te yaşanan şiddetli bir çekirge istilasıydı. Daha önce 1909'da da çekirge istilasına uğranmıştı ve önlemler alınmaya çalışılmıştı fakat 1915'te yaşanan bu istila da savaş dönemi olduğundan ve daha şiddetli yaşandığından birçok zirai alanı mahvoldu. Bu istila yüzünden zarar gören bölgelere gıda sevkiyatı yapılması gerekirken ulaşım vasıtalarının askeriye de kullanılması durumu daha da zorlaştırdı. Bu dönemde Canik mutasarrıflığı bölge de ciddi bir kıtlık olduğu ve sadece 15 günlük unun kaldığını Dâhiliye Nezâreti'ne bildirdi. Ayrıca bölgeye unu sevk edebilecek yol olmadığından bir çözüm bulunmasını istedi. Sinop da bu istilaya direkt maruz kalmasa da diğer bölgelerden ürün almakta oldukça zorlanmıştır. 25 Nisan 1916'da İbrahim Hakkı Bey, Sinop'ta şeker kalmadığını ve acilen gönderilmesi gerektiğini telgrafla Dâhiliye Nezâreti'ne bildirdi. Ulaşımda yaşanan sorunlardan dolayı talep edilen yirmi çuval şekerin Zonguldak'a gelmesi halinde oradan rahatlıkla alınacağını söyledi. Sinop, ileriki yıllarda da ihtiyacı olan ürünlerin teminin de sorunlar yaşamıştır. Mutasarrıflar bu sorunu halledebilmek için ciddi uğraşlar vermiştir. (BOA, DH.İ.UM.EK., 14/96; DH.İ.UM.EK., 27/35; Yıldırım, 2014, s. 1018-1020; Gözcü, 2016, s. 138-149)

Bu dönemde İbrahim Hakkı Bey ile alakalı bir tutanak tutulmuş ve tutanakta Ayancık kazası orman memurluğuna Arif Hikmet Efendi adında bir kişinin tayin olduğu ve bu tayinin vilayetçe Sinop mutasarrıflığına bildirilmiş olduğu halde İbrahim Bey'in tayin ile ilgili verilen emre itaat etmediği belirtilmiştir. İbrahim Bey, Kanun-ı cezanın 102. maddesi hükmüne göre suçlu bulunduğu lüzum-ı muhakemesine karar verilmiştir. Daha sonra Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne mensup memurların tayin ve azillerine dair olan nizamnâmenin 3. maddesi gereğince bahsi geçen orman memuru atamasında vilayetin memur ihtiyacı olup olmadığına açıklık getirilmemesi ve vilayetin kararından dolayı lüzum-ı muhakeme kararının feshi ile 8 Ağustos 1916'da men-i muhakemesine karar verildi. (BOA, ŞD., 1698/8)

3.10. Musa Hilmi Bey (1916-1917)

Musa Hilmi Bey, 1865'te Yanya'da doğmuştur. Babası Margılıç Kazası kaymakam vekili Mehmet Demo Ağa annesi Firdevs Hanım'dır. Mülkiye Mektebi'nde eğitim gördükten sonra 1890 ve 1895'te iki dönem Canik, 1894'te Derbe'de Tahrirat

müdürlüğünde çalışmıştır. 1896'da Elbak (Hakkari), 1898'de Himara, 1900'da Tikveş (Makedonya), 1905'te Kozana (Yunanistan), 1905'te Mutki (Bitlis), 1905'te Rakalar (Arnavutluk), 1906'da Kesendre (Selanik) ve 1909'da Pirlepe (Makedonya) kazalarında kaymakamlık yapmıştır. Ardından terfi alarak 1911'de Derbe, 1913'te Karahisar-ı Şarkî, 1915'te Kırşehir ve 23 Haziran 1916'da Sinop mutasarrıflığı görevlerini yürütmüştür. (Çankaya, 1968-1969, s. 429-430; BOA, İ.DUİT, 42/29; BEO, 4419/331423; DH.SAİD.d., 47/353; DH.SAİD.d., 150/381) 10 Kasım 1917'de III. Ordu kumandanlığının telgrafı ile Sinop mutasarrıflığı görevinden alınmış daha sonra 1 Mayıs 1918'de Kırkkilise (Kırklareli) mutasarrıflığına atanmıştır. (BOA, DH.ŞFR., 571/23; DH.ŞFR. 569/51; BEO, 4514/338489) Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler tarafından tutuklanmış ve Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. 1921'de İstanbul'a gelen Musa Hilmi Bey, 1922'de emekliye ayrılmıştır. 1928'de felç geçirmiş ve 30 Mart 1929'da vefat etmiştir. Günümüzde naaşı Ankara Cebeci Asrî Mezarlığındaki Demokan'lar Aile Makberesi'ndedir. (Çankaya, 1968-1969, s. 430) Ayrıca Balkan Savaşlarından dolayı 29 Ağustos 1914'te Hilmi Bey'in Yunanistan'da arazisi olduğunun tescil edilerek beyanname verdiğine dair Kastamonu valiliği telgraf göndermiştir. (BOA, DH.ŞFR., 540/119)

Bu dönemde başlıca sorunlarından biri Sinop'un ihtiyacı olan ürünleri temin edememesidir. Hilmi Bey, tahıl stokunun azalması ile Kastamonu valiliğine telgraf çekti. Tahılın Ankara'dan alınabileceği söylendi. Daha sonra III. Ordu, mahalli aşar ambarlarından tahıl dağıtımının yapılabileceği hususunda mutasarrıfa telgraf çekti. Bu telgraf üzerine kısa süreli bir çözümde olsa Kastamonu ve civarında bulunan aşar ambarlarından İstanbul için alınan mısırdan Sinop'a verilmesi uygun görüldü. Tahıl sıkıntısı için askerî olmayan aşar ambarlarının kullanılması ön görülse de bu yeterli olmadı ve sorun uzun süre daha devam etmiştir. Bu sorunlar yaşanırken bir de Sinop'ta mülteciler vardı. Mültecilere geçimleri için yardımlar yapıyordu. Fakat Sinop'ta yaşanan gıda sorunundan dolayı mültecilerinde ihtiyaçlarının karşılanamaması durumu göz önünde bulundurularak mültecilerin başka yerlere nakledilmeleri uygun görüldü. Çevre vilayet ve sancaklara da Sinop'a mülteci gönderilmemesi için telgraflar yollandı. Ne kadar önlem alınmaya çalışılsa da özellikle deniz yoluyla mülteciler Sinop'a gitmeye devam etmiştir. Örneğin, 13 Mayıs 1917'de Samsun ve çevresinden kayıklarla mültecilerin Sinop'a gitmeye çalıştığı raporlanıp Kastamonu'ya durum bildirilmiştir (BOA, DH.İUM.EK, 27/42; DH.İUM.EK, 106/68; DH.ŞFR, 73/50; DH.İUM.EK,

107/14; DH.İ.UM.EK., 108/32; DH.İ.UM.EK., 108/12; DH.İ.UM.EK., 108/25; DH.ŞFR, 546/44; DH.ŞFR, 550/76; DH.ŞFR., 75/96; DH.ŞFR., 554/7)

27 Mayıs 1915'te çıkartılan Sevk ve İskân Kanunu'na binaen Sinop'ta bulunan önce Ermeniler ardından ise Rumlar göçe tabii tutulmuştur. Kanun gereği, 106 Ermeni Sinop'tan 192 Ermeni ise Boyabat'tan Kastamonu'ya sevk edilmiştir. 1916'da bölgede Ermeni ve Rum cemiyetlerinin olmadığı söylenmiştir. Fakat önceleri 6 cemiyetin faaliyet gösterdiği uzun süredir de toplanmadığı bilinmektedir. 1916'da Trabzon'un Ruslar tarafından işgal edilmesiyle Karadeniz'de Rum faaliyetleri arttı. Ruslarla iş birliği yapılmasına karşı Osmanlı bölgedeki denetimlerini arttırdı. Rumlar, 6 Temmuz 1917'de göçe tabi tutuldu. Rumların göç ettirilmesi kararı ile Sinop'taki Rumların bir kısmı kaçma girişiminde bulundu. Kastamonu valisi Atıf Bey'in gönderdiği telgrafta Rumların önce iç kesimlere sevk edildiği söylenmektedir. (BOA, DH.ŞFR., 80/20; DH.ŞFR., 558/93; DH.EUM.6.Şb., 7/9; Demir, 2019, s. 448-452)

1917'de Sinop'un yaşadığı sorunlardan biri de Varoş mahallesinde çıkan yangındır. Varoş mahallesi çoğunlukla gayrimüslimlerin yaşadığı bir yerken Sevk ve İskân Kanunu ile Ermeni ve Rumlar bölgeden çıkartılmıştı. Doğu Karadeniz'de yaşanan Rus işgaliyle bölgeden kaçıp batıya göç eden Müslüman halktan Sinop'a gelenlerin birçoğu tehcir sonrası boşaltılan Varoş mahallesine yerleştirildi. Böylece mahalle eskisi gibi gayrimüslim değil Müslüman mahallesi haline geldi. Yangın, 13 Eylül 1917'de bir mültecinin evinde başladı. Yangında 400 kadar ev, dükkânlar, karantina idâresi gibi birçok yapı yandı. Yangınzedelerin uygun mahallelere yerleştirilmesi gerektiğini mutasarrıf Kastamonu valiliğine bildirdi. Kastamonu valisi Atıf Bey, yangın sonrası bölge halkının yaralarının sarılması için Dâhiliye Nezâreti'nden bir miktar para gönderilmesini istedi. Bu istek üzerine 30.000 kuruşun gönderilmesine karar verilmiştir. Hilmi Bey bu yangından iki ay sonra görevden alınmıştır. Görevden alındıktan sonra bölgede 17 Aralık 1917'de ikinci bir yangın daha çıkmıştır. (BOA, DH.ŞFR., 565/87; DH.İ.UM.EK., 39/44; Demir, 2020, s. 2051-2052)

Hilmi Bey döneminde Sinop-Boyabat arasında muhafızları öldüren ve İngiliz esirleri kurtarıp 29 Mayıs 1917'de kayıklarla Rusya'ya kaçan Musa Ragıp çetesinin araştırılması konusunda Gerze kaymakamı ve Sinop mutasarrıfının yetersiz kaldığı, çetelerin ve yataklık edenlerin soruşturulmasının Divan-ı Harbe sevk edildiği bildirilmiştir. Daha sonra Musa Ragıp çetesinden Cafer ve Şuayb adında iki kişinin

Sinop'a döndüğü ve yakalandığı iletildi. (BOA, DH.ŞFR., 80/20; DH.EUM.6.Şb., 30/14) Ayrıca Hilmi Bey, Sinop mutasarrıflığından ayrıldıktan sonra hakkında başlatılan soruşturmalarla ilgili Kastamonu vilayetinin kararı ile 4 Mayıs 1918'de men-i muhakeme kararı verildi. (BOA, ŞD., 1699/15)

3.11. Mehmed Vehbi (Demirel) Bey (1917-1918)

Mehmed Vehbi Bey, 1882'de Kırçova'da (Makedonya) doğmuştur. Babası bölgenin ileri gelenlerinden Naşid Efendi annesi Dilber Hanım'dır. 1905'te memurluk hayatına başlayan Mehmed Vehbi Bey, 1909'da Osmancık, 1910'da Resne, 1912'de Ohri, 1913'te Balıkesir, 1915'te Haymana, 1916'da Burhaniye, 1917'de Ayvalık ve Adapazarı Kaymakamlıkları görevlerini yürütmüştür. (BOA, DH.SAİDd., 168/329; Türksözü Gazetesi, 04 Ocak 1942, s. 1; Çankaya, 1968-1969, s. 1057) Adapazarı kaymakamlığından sonra terfi alarak 10 Kasım 1917'de Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. Bu tayin kararı ile alakalı 16 Kasım 1917'de tayini ile ilgili III. Ordu Kumandanı Vehbi Paşa'ya telgraf çekmiştir. (BOA, İ.DUİT., 46/30; DH.ŞFR., 81/146; İ.DUİT., 42/86; BEO, 4515/338610) 13 Mayıs 1918 tarihinde ise Sinop'tan Kale-i Sultaniye (Çanakkale) mutasarrıflığına gitmiştir. (BOA, İ.DUİT., 42/86; BEO, 4515/338610) Sonraki yıllarda 1920'de Malatya, 1922'de Aydın, 1923'te İzmit mutasarrıflıkları görevini yürütmüş ve İzmit'in ilk valisi olmuştur. 1927'de Ankara, 1929'da Seyhan, 1932'de Konya valilikleri görevinden sonra 1933'te Dâhiliye Vekilliği Müsteşarlığı'na tayin olmuştu üç yıl bu görevi sürdürdükten sonra 1936'da CHP'nin idare heyetinde bulunmuştur. 1938'de yeniden Dâhiliye Vekilliği müsteşarlığına gelmiş, 1939'da Başvekâlet müsteşarlığına getirilmiştir. Karaciğer kanseri olan Vehbi Bey, 4 Ocak 1942'de İstanbul'da vefat etmiştir. Naaşı, Ankara getirilip Cebeci'deki Asri Mezarlığa defnedilmiştir. (Türksözü Gazetesi, 04 Ocak 1942, s. 1; Çankaya, 1968-1969, s. 1057)

3.12. Mehmed Necib Bey (1918-1919)

Mehmed Necib Bey, 1871'de İstanbul'da doğmuştur. Babası Cürcüzade Bağdat Alaybeyi Ahmed Rüşdü Bey annesi Münevver Hanım'dır. Mülkiye Mektebi'nde eğitim görmüş 1895'te Ankara Vilayet Maiyyet memurluğunda staj yapmıştır. Kısa süre Bala

kazası kaymakam vekilliğinde bulunmuş ardından 1898'de Geyve (Sakarya), 1900'da Zir (Ankara), 1903'te Mihaliç (Eskişehir), 1904'te Aziziye, 1905'te Bandırma, 1906'da Kartal, 1907'de Ba'lebek, 1908'de Sömbeki, 1909'da Pirlepe, 1910'da Avlonya (Arnavutluk), 1911'de Kesendire (Selanik), 1913'te Adana, 1911'de Haçin, 1914'te Karacabey, 1914'te Mudanya, 1915'te Karamürsel, 1916'da Kirmastı (Bursa) ve 1917'de Soma kazalarında kaymakamlık görevlerini yürütmüştür. Daha sonra terfi alan Mehmed Necib Bey, 1917'de Ergani mutasarrıflığı (BOA, DH.SAİD.d, 150/283; DH.SAİD.d, 66/397; Çankaya, 1968-1969, s. 585) 13 Mayıs 1918'de ise Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, İ.DUİT., 42/86; BEO, 4515/338610) 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra 4 Mart 1919'da Damat Ferit Paşa hükümetinin kurulmuştu. Hürriyet ve İtilâf Fırkası hakimiyeti başlayınca ve İttihâd ve Terakkî yanlılarını devlet görevlerinden alma yoluna gittiler. Bu sebeple Sinop'ta mutasarrıf değişikliğine gidilmiş ve Mehmed Necib Bey, 26 Nisan 1919 Sinop'tan Kırşehir mutasarrıflığına tayin ettirmiştir. (BOA, İ.DUİT., 43/1; BEO, 4570/342702; Tırıl, 2010, s. 28-31) Sonraki yıllarda 1919'da Yozgat mutasarrıflığı, 1922 ve 1930'da 2. Sınıf Mülkiye Müfettişliği, 1928'de İskân Umum Müdür Muâvinliği görevlerinde bulunmuştur. Fransızca ve Arapça bilmekteydi. (Çankaya, 1968-1969, s. 585)

Bu dönemin en önemli sorunu 1908'den itibaren iyice hissedilen Pontus meselesidir. Başlangıçta Yunanistan'ın bağımsızlığı için mücadele eden Filiki Eterya Cemiyeti, 28 Nisan 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla yerini Etniki Eterya cemiyetine bıraktı. Cemiyetin amacı Anadolu'ya yayılmak ve Büyük Yunan Krallığı'nı kurmak yani Megali İdea'lini gerçekleştirmekti. 1910'da Yunanistan'da iktidar olan Venizelos, Fener Rum Patrikhanesi ile yakın ilişkiler kurdu ve Osmanlı'daki Rum ahâliyi tek bayrak altına toplamak için çalışmalar yürütmeye başladı. Bu doğrultuda Anadolu da 9 farklı cemiyet görmekteyiz. Bu cemiyetlerden Pontus Rum Cemiyeti Karadeniz bölgesinde aktif faaliyet yürütmüştür.

30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması ile İtilaf Devletleri'nin donanmaları Karadeniz'e açılarak bazı limanları işgal etmeye başladı. Sinop limanı da bu dönemde abluka altına alındı. Ateşkesten sonra daha önce göçe tabii tutulan Rumlar eski yerleşim yerlerine geri dönmeye başladı. Bu süreçte Pontus Rum Cemiyeti, Samsun merkezli bir devlet yapılanması oluşturma çabasında idi. Pontus Cumhuriyeti adıyla kurulması hedeflenen devletin sınırları Rize'den Sinop'a kadar

uzanıyordu. Bu amaç doğrultusunda cemiyet Sinop'a da teftişe geliyordu. Mehmed Necib Bey dönemi ve sonrasında bu ziyaretler sıklaşmıştı. Pontus Devleti kurabilmek, iddialarını bölgede sürdürebilmek için Karadeniz'deki Rum nüfusunu da arttırma çalışmaları yürütmüşlerdir. Bolşeviklerin de güneye inmeleri ile önlerinde olan Rumlar, Karadeniz bölgesine yerleşmeye başladı. Sohum (Abhazya) ve Kars bölgelerinden 200.000 Rum Karadeniz'in kendi yurtları olduğunu iddia ederek yerleşmek istediler. Muhacir statüsüyle bölgeye gelen Rumlar aslında Yunan Kızılhaç'ı adına çalışmalar yapıyordu. Yunan Kızılhaç'ı Batı Anadolu ve Trakya bölgesinde faaliyet yürütürken Karadeniz'de de Pontus Rum Devlet'i kurma çalışmalarında Pontus Rum Cemiyetine yardım etti. Amaç, Pontus Rum Devleti kurulduktan sonra bu devletle birleşmekti. Rumların faaliyetleriyle Karadeniz'de Rum çetelerinin sayısı da giderek arttı. Bu çeteler Türk köylerini basıyordu. MİLLÎ Mücadele'nin kazanılmasına kadar bu çete faaliyetleri devam etmiştir. Rumlar hariç İtilaf devletleri de Sinop'a gelip bölgedeki Rumlarla temas kuruyorlardı. 1919'da İngiltere Sinop'a silah, cephane getirerek Rum çetelerine yardımda bulunuyordu. Mehmed Necib Bey'de bu faaliyetleri raporlayıp Dâhiliye Nezâreti'ne bildirmişti. Bu raporundan kısa zaman sonra da görevden alınmıştır. (BOA, DH.ŞFR., 615/60; Tırıl, 2010, s. 28-31; Küçükler, 2020, s. 249; Kılıç, 1993, s. 28-30; Bostancı, 2021, s. 180; Topcuoğlu, 2021, s. 18-27; Metintaş, ve Kayıran, 2014, s. 197-198)

3.13. Mazhar Tefik Bey (1919-1919)

26 Nisan 1919'da eski Üsküdar Polis Müdürü Mazhar Tefik Bey, Sinop mutasarrıflığına gelmiştir. (BOA, İ.DUİT., 43/1; BEO, 4570/342702) 22 Ekim 1919'da ise Mazhar Bey azledilip yerine Mahmud Celaleddin Bey tayin olmuştur. (BOA, BEO, 4597/344731)

Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensubu olan Mazhar Tefik Bey, terfi alıp Sinop mutasarrıflığına tayin olunca bölgeye gelebilmek için vasıta aramaya başlamıştır. İtilaf Devletleri'nin Osmanlıdaki hakimiyet alanı oluşturma çabaları ve Mondros Mütarekesi sonrası ulaşım araçlarının İtilaf kontrolüne geçmesi ile Sinop'a sürekli sefer olmamakla İtalyan bayraklı bir vapurun Sinop limanına uğradığı bilinmektedir. Mazhar Bey arayışları sonrası Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gideceğini öğrenmiş ve kendisi de Bandırma vapuru ile bölgeye geçmiştir. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları ile geçirdiği

bu yolculuk Mazhar Bey'in fikirlerinin değişmesine neden olmuş ve Millî M¼cadele'yi desteklemeye başlamıştır. Mustafa Kemal, Paşa Mazhar Bey'e daha sonra g¼r¼řebilmek i¼in şifre anahtarı vermiştir. Bandırma vapurunun Sinop'a uğradığı sıra da Mustafa Kemal Paşa'nın Sinop'a uğrayıp uğramadığı konusunda fikir ayrılığı vardır. Celal Bayar konu ile ilgili Sinop'a geldiklerin de Mustafa Kemal'in şehri gezdiğini karadan Samsun'a gitmek i¼in yol aradığını fakat bulamayınca vapur ile devam ettiklerinden bahsetmiştir. H¼srev Gerede de anılarında Sinop limanına uğradıklarını belirtmiştir. Fakat Mazhar Bey'in karaya ¼ıkınca Mustafa Kemal ve arkadaşlarını şehre davet ettiği fakat vapurun sallanmasından rahatsız olan Mustafa Kemal'in davete icabet edemediği i¼in ¼¼z¼rlerini sunduğundan da bahsedilmektedir. (Efe, 2004, s. 28-29; Tırıl, 2010, s. 31-34; S¼nmez, 2020, s. 99; Aksoy, 2020, s. 233; Topcuoğlu, 2021, s. 28-30)

Mazhar Tefvik Bey g¼reve başladığında H¼rriyet ve İtilâf Fırkasının isteği ile İttihâdçı memurları g¼revden almıştır. Aynı zaman da b¼lgede bulunan Rumlar İngiltere ve Yunanistan'ın desteğini alarak Trabzon'dan Kastamonu'ya ulaşan bir Pontus Rum Devleti kurma fikrindeydiler bu y¼zden b¼lge asayişi ekstra ¼nem taşıyordu. Mazhar Bey, Mustafa Kemal Paşa ile iletişimde olup b¼lge g¼venlięi i¼in bekçi teşkilatına ¼nem veriyordu. (Efe, 2004, s. 36-37; Aksoy, 2020, s. 234)

7 Temmuz 1919'da Gerze kazası hâkim ve yargıcının, h¼k¼met dairesine davet edilerek Sinop mutasarrıfı, kaza kaymakam vekili, İngiltere temsilcisi bir kişi, yabancı subaylar, Rum ve Ermeni papazları ve M¼sl¼man ve gayrim¼slim mahallelerden birkaç kişi hazır oldukları halde haysiyet kırıcı muameleye maruz kaldıkları ve sorguya ¼ekildikleri i¼in şikayetçi olmuşlar. Bu incelemenin bir sureti Kastamonu istinaf mahkemesine g¼nderilmiřtir. 21 Temmuz 1919 da ise Sinop mutasarrıfı bu şikayetle ilgili bilgi talebinde bulunmuş fakat kanuna aykırı olduğu gerekçesi ile bu talebi reddedildiği adliye nazırı adına m¼steřar tarafından Dâhiliye Nezâreti'ne bildirilmiştir. (BOA, DH.İ.UM., 19/1) Gerze kazasının K¼re k¼y¼ muhtarı ¼avuşoęlu Mahmud ve arkadaşları tarafından ¼ekilen telgraf kopyasının incelemede olduğu ve Sinop asayişinin derhal sağlanması i¼in Mazhar Tefvik Bey'in 25 Temmuz 1919'da g¼revine g¼nderildięi bildirilmiştir. (BOA, DH.şFR., 631/70)

Mazhar Bey'in mutasarrıflığı d¼neminde İtilaf Devletleri'nin yoğun baskısına maruz kalmış, b¼lgedeki Rumlar sık sık isyan etmiştir. Samsun'daki İngiliz temsilcisi Y¼zbařı Solter ve Amerikalı Albay Boer Mazhar Bey'i ziyaret etmiş mutasarrıflık

üzerinde baskı kurmaya çalışmışlardır. Dönemin önemli olaylardan biri Rumların ve Samsun İngiliz Mümessil Vekili Yüzbaşı Perring'in isteği ile Samsun eski mebusu Osman Bey'in⁴⁰ tutuklanıp Malta'ya sürgüne gönderilmeye çalışılmasıdır. Osman Bey'in yola çıkarıldığı Amasya vapurunun fırtınaya yakalanması sonucunda Sinop limanına geri dönmüşlerdi.⁴¹ Bu sırada Osman Bey durumu fırsat bilip Mazhar Bey'i ziyarete gitmiş kendisinden yardım istemiştir. Mazhar Bey durumu Hürriyet ve İtilâf Fırkası Başkanı, Ticaret Odası Başkanı, Belediye Reisi Rasim Bey ve Askerlik Şubesi Başkanı'na anlatmıştır. Kendi aralarında yaptıkları istişâreler sonrası Osman Bey'in geri verilmemesi konusunda anlaşmışlardır. Mazhar Bey, Sinop'ta yaşanan bu durumu Mustafa Kemal Paşa, Dâhiliye Nezâreti'ne ve Kastamonu valiliğine telgrafla bildirildi. Tepki çekmemek için de Osman Bey Dersaadet'e sağlık durumunun iyi olmadığıyla alakalı bir telgraf göndermiştir. Mazhar Bey'in Dâhiliye Nezâreti'ne çektiği telgraftan sonra gelen cevap Osman Bey'in bir an önce Dersaadet'e gönderilmesi şeklindedir. Bu cevaptan sonra Mazhar Bey en kısa sürede gönderileceğine dair cevap vermiştir fakat bu aslında zaman kazanmak için verdiği bir cevaptır. Osman Bey'in sevki için yanında bulunan polis memuruna da sağlık durumu düzeldikten sonra gitmesinin uygun olacağını söylemiştir. Polis memuru bu durumu Samsun'a bildirmiş ve olay Yüzbaşı Perring ve Samsun mutasarrıfı Hamit Bey'e aktarılmıştır. Olayı takip eden İngiliz Temsilcisi Yüzbaşı Solter bizzat Sinop'a gelmiş Osman Bey'in bir an önce gönderilmesini istemiştir. (Efe, 2004, s. 36-37; Tırıl, 2010, s. 35-36; Aksoy, 2020, s. 234-238)

Bu olaylar yaşanırken Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Bey'e Osman Bey'in durumu ile alakalı şifreli bir telgraf göndermiştir. Telgrafta şu şekildedir: (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, 2006, s. 61)

“Sinop Mutasarrıflığına

Cevap: 4 Ağustos 1919 ve no: 2

⁴⁰ Osman Bey, 1882'de Bafra'da doğmuştur. Babası Hacı Hüseyin Efendi annesi Müslimah Hanım'dır. Kafkaslar'dan Bafra'ya gelen bir aileye mensuptur. Canik mutasarrıflığı görevini sürdüren Osman Bey, III. Dönem Osmanlı Mebûsan Meclisi'nde Canik mebusluğu yapmıştır. Mondros Mütarekesi'nden sonra Samsun'da tutuklanmıştır. Mazhar Tevfik Bey'in de yardımlarıyla Anadolu'ya kaçan Osman Bey sonraki yıllarda Amasya mutasarrıflığı ve TBMM'de II. Dönem Amasya mebusu seçilmiştir. Bkz. Aksoy, “Karadeniz'de Milli Mücadele...”, s. 234.

⁴¹ Osman Bey'in Sinop'a geldiği tarih hususunda farklı bilgiler mevcuttur. Aksoy makalesinde bu konu hakkında birçok kaynakta 4 Ağustos 1919 tarihi görülürken Osman Bey'in İstanbul'a kendi durumunu anlattığı yazının 31 Temmuz 1919 tarihli olmasından ötürü Sinop'a daha önce gelmiş olması gerektiğini belirtmiş ve 29 Temmuz 1919 tarihine dikkat çekmiştir. Bkz. Aksoy, “Karadeniz'de Milli Mücadele...”, s. 234-235.

Osman Bey hakkındaki mufasssal telgrafnameniz 9 günde buraya vasil oldu. Hâbit Beyin 8 Ağustos 1919 tarihli cevabî şifresi burada hiç hallolunamadı, İsmail Hakkı Beyin buna münasip hareketi hakkında icap eden muamele yapılmak üzere 3. Kolordu Kumandanı ile Samsun mutasarrıfı Hamit Bey'e Kâzım Paşa Hazretleri tarafından ehemmiyete yazılmıştır. Heralde macera mucib-i eseftir. İzhar buyurduğumuz hamaset-i milliye Bilhassa mucib-i takdir ve şükrandır. Osman Beyin İstanbul'a gitmesi kat'iyen caiz değildir. Kendileri âcizlerime mülâki olmak üzere hemen Sivas'a hareket eylemelidir. Biz de birkaç güne kadar oraya hareket edeceğiz. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri ile daima temasta bulunması ve müşarinüleyhin talimatına tevfik-i hareket buyrulması rica olunur. Mevki tezelzülû vatanperveran için mevzubahs olamaz. Her ne zaman zaruret karşısında kalınırsa kalınsın milletin sinisi fedakâr evlâtlarına açıktır. Derhal iş'ar-ı keyfiyet buyrulmasını arz ve temenn-i muvaffakiyet efendim. Bu telgraflın iş'ar-ı vusulünü rica ederim.

Mustafa Kemal''

Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafı üzerine Osman Bey'i Dersaadet'e gönderiliyormuş gibi gösterilip Sivas'a gitmesi sağlanmıştır. Durum Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'da Sinop mutasarrıflığına tebriklerini sunan bir telgraf daha göndermiştir. (Topcuoğlu, 2021, s. 38-40)

Yaşanan olaylarla Yüzbaşı Solter, 7 Eylül 1919 tarihinde Mazhar Bey'i tutuklamak için üç asker ile önce evine gitmiş bulamayınca hükümet dairesine geçip İngiltere bayrağını çekmiştir. Yüzbaşı Solter'in bu girişimi halkın tepkisine neden olmuş ve istediğini elde edememiştir. Yaşanan bu hadiseler üstüne Solter, mutasarrıfın kendisinden özür dilemesini istemişse de Mazhar Bey, "*Hakkında mugayir-ı nezaket, münafi-i ihtiram harekâtta bulunmayıp bilakis kendisi hükûmeti temsil eden bir mutasarrıfa su-i muamelede bulunmuştur. Hükûmet dairesinde İngiliz bandırası asmak suretiyle haysiyet ve şeref-i hükûmeti ihlâl ve izzet-i nefsi milliye rencide etmiştir. Onun tarziye vermesi lazım gelir.*" demiştir. Bu durum üzerine İngiltere Mazhar Bey'in görevden alınması için baskı kurmuştur. Kastamonu vali vekili Nuri Osman Bey Mazhar Bey'i geçici olarak görevden almış yerine vekâleten Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı Remzi Bey'i⁴² görevlendirmiştir (Efe, 2004, s. 36-37; Tırıl, 2010, s. 35-36; Aksoy, 2020, s. 234-238)

Mazhar Bey'in Sinop'tan ayrılmasına halk tepki göstermiştir. Kastamonu valiliğine Mazhar Bey'in geri dönmesi için telgraflar çekildi. Özellikle Belediye Reisi

⁴² Soyadı Kanunu ile Berkman soyadını alan Remzi Bey, 1946 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden Sinop veya Zonguldak milletvekili seçilmek için aday olmuştur. CHP Genel Merkezi'ne gönderdiği kısa hal tercümesinde 29 Temmuz 1919'da Jandarma Tabur Kumandanı olarak Sinop'a atandığını, görevi sırasında mutasarrıflık vekilliğine getirildiğinden bahsetmektedir. BCA, 490/1, 320/1316/1, M. 24.06.1946 Ayrıca Remzi Bey'in vekâleten mutasarrıflık görevini icra ettiği, Gazi Mustafa Kemal tarafından Nutuk'ta belirtilmiştir. Bkz. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, Kaynak Yayınları, Ankara 2015, s. 143.

Rasim Bey ve yedi arkadaşı mutasarrıfın tekrar vazifesine dönmesi için talepte bulundu. Bu talepler Kastamonu valisi tarafından ciddiye alınmadı. Bunun üzerine Sinop Belediye Reisi Rasim Bey de istifa etti. Sinop'ta idarî alında bir kriz yaşanmaya başlandı. Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın aktif olduğu Kastamonu da olaylar değişmeye başladı. Albay Osman Bey ve Yüzbaşı Şevket Bey'in girişimleriyle Kastamonu vilayeti Millî Mücadele tarafına çekildi. Hürriyet ve İtilâf Fırkası mensupları görevden alındı. Kastamonu'daki bu değişimle Mazhar Tevfik Paşa, 20 Eylül 1919'da Sinop mutasarrıflığı görevine geri döndü. Dönüşünün ardından Millî Mücadele için daha çok gayret vermiş ve azınlıklarla ilgili beyanname yayınlamıştır. Mazhar Bey, İstanbul'da toplanan Osmanlı Mebûsan Meclisi seçimlerinden sonra ise görevinden azledildi. (Efe, 2004, s. 38-47; BOA, DH.KMS., 55/30; Topcuoğlu, 2021, s. 42-43)

3.14. Mahmud Celaleddin Bey (1919-1920)

Karahisar-ı Sahib mutasarrıflığından ayrılan Mahmud Celaleddin Bey⁴³ 22 Ekim 1919'da üçüncü sınıf maaşla Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BOA, BEO, 4570/342702) 6 Mart 1920'de Mahmud Bey'in Kırşehir'e tayini için özel kalem tarafından Kastamonu valiliğine telgraf çekilmiştir. (BOA, BEO, 4621/346514) 1 Mayıs 1920'de Sinop'tan ayrılmıştır. (BOA, İ.DUİT., 43/52)

Mahmud Bey'in Sinop'a tayini ile bölgeye gelene kadar yerine vekâleten Gerze Kaymakamı Sabri Bey bakmıştır. Sabri Bey'e Ahz-ı Asker Şube Reisi Binbaşı Şevket Bey yardımcı olmuştur. Mahmud Bey, Sinop'a geldikten sonra Sabri Bey Gerze'ye dönüp oradaki görevine devam etmiştir. (Efe, 2004, s. 43; Tırıl, 2010, s. 36)

Mahmud Bey, Sinop'a doğrudan vapur olmamasından dolayı daha önce Mazhar Tevfik Bey'in yaşadığı gibi sorunlar yaşamıştır. Sinop'a gitmek için bindiği vapurda Zonguldak açıklarında yangın çıktığını ve Şam vapurundan gönderilen cankurtaran filikalarla kurtarıldığını ancak Şam vapuru iştirak etmeyip başka bir gece vapuruna da geçmelerine süvari Hikmet Kaptan'ın müsaade etmediğini bildirmiştir. Bu yüzden gündüz vapurunu beklemek zorunda kalmış ve Hikmet Kaptan'dan şikayetçi olmuştur. 10 Aralık 1919 tarihinde yapılan tahkikatla Fransız askeriyesi kumandanlığının hariçten

⁴³ Babanzade Mahmud Bey olarak da geçmektedir. Bkz. İsmail Efe, *Millî Mücadele Yıllarında Sinop*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2004, s. 43.

kimsenin vapura alınmayacağı emri yüzünden Hikmet Kaptan'ın Mahmud Bey'i vapura almadığı anlaşılmıştır. (BOA, DH.İ.UM., 19/1) Bu olayla Mahmud Bey'in Aralık 1919'da Sinop'a gittiği tahmin edilmektedir.

Dönemin önemli sorunlarından biri bölgede faaliyet yürüten çetelerdir. Mazhar Tevfik Bey döneminde de aktif faaliyetler yürüten bu çetelerle mücadele edilmiştir. Bölgedeki en büyük çete yapılanması Çerkes Şuayip adında bir kişinin liderliğindedir. Çerkeslerin yanında Gürcü ve Laz çeteleri de görülmektedir. Cemal Bey'in Kastamonu valiliğine atanmasıyla Kastamonu Sinop arasındaki bu çetelerle ilgili çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmalar yürütülürken Mahmud Bey göreve başlamıştır. Göreve geldiği tarihten itibaren Millî Mücadele çalışmalarına katıldı ve bölgede Müdafaa-i Hukuk Cemiyet'i oluşturuldu. Cemiyete seçilen temsilciler⁴⁴ ile faaliyetlere başladı. Temsil Heyeti ile irtibat halinde olup Alâeddin Cami'de toplantılar yapıldı işgallere mitingler düzenlendi ve işgal kuvvetlerine protesto telgrafları çekildi. (Tırıl, 2010, s. 36-37; Topcuoğlu, 2021, s. 51-52)

Mahmud Bey ile Kastamonu valiliği arasında bazı problemler çıkmaya başlamıştı. İngilizlerin Preveze Gambotunun Sinop'ta olup olmadığı konusunda Mahmud Bey'e çektikleri telgrafa Sinop'ta olduğunu belirten cevabın verilmesi Kastamonu valisini sinirlendirmiş ve mutasarrıfla aralarında sert bir diyalog geçmiştir. Bahsi geçen bu Preveze Gambotu kömür sıkıntısı nedeniyle İstanbul'a dönememiş uzun süre Sinop'ta kalmıştır. Sonraki yıllarda milli donanmaya katılmış ve cephane sevkiyatında kullanılmıştır. Bu olaydan kısa zaman sonra da sanatkâr Hafız Hakkı Bey'in Sinop'ta düzenleyeceği konserde Rumları tahrik edecek bestelerin oluşu iddia edilerek karışıklık çıkarabileceğinden mutasarrıf programa müdahale etti. Bu müdahaleden hoşlanmayan Kastamonu valisi ile Mahmud Bey'in araları açılmıştır. Bu olaydan sonra Mahmud Bey, Kırşehir'e tayin olurken Ahz-ı Asker Şube Reisi Binbaşı Şevket Bey de Sinop'tan gönderildi. Şevket Bey'in yerine de Binbaşı Cemal Bey atandı. (Efe, 2004, s. 43-45; Topcuoğlu, 2021, s 60-80)

⁴⁴ İlk temsilciler; Mütakait Jandarma Kumandanı Binbaşı Rıza Vâmık, Müftü Salih, Belediye Reisi Rasim, Hacı Ömer, Hacı Hasanzade Şükrü, Parmaksızade İsmail ve Hüseyin Hilmi'dir. Bkz. Topcuoğlu, *Millî Mücadelede Sinop...*, s. 52.

3.15. Mustafa Reşad (Mimaroglu) Bey (1920-1920)

Mustafa Reşad Bey, 1878'de İstanbul'da doğmuştur. Babası İbrahim Lütfü Bey annesi Saliha Zekiye Hanımdır. Mülkiye Mektebinde eğitim gören Mustafa Reşad Bey Fransızca ve Arapça bilmekteydi. Hazîne-i Hâssa Emlâk-ı Hümâyûn İdâresi 1. Şube Kâtipliği, Emlâk Kalemi Kâtipliği, Kaman (Kırşehir), Karakilise ve Antakya Kaymakamlığı, Erzincan muhabeteciliği, Darüşşafaka Lisesi'nde Osmanlıca ve Coğrafya Öğretmenliği İstanbul Polis Müdüriyeti Kısmı Siyasi 2. Şube memurluğu ve müdürlüğü, Aydın, Bolu Tokat mutasarrıflıkları görevlerinde bulunmuştur. 18 Mart 1920'de Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştu Sinop'a gitmek için yola çıkacağı zaman Damat Ferid Paşa Hükümeti'nce "İttihâdçı"dır" gerekçesiyle tutuklanmıştır. İki ay kadar tutuklu kaldıktan sonra Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulunca serbest bırakılmıştı fakat Ali Rıza Paşa Hükümeti dağılınca tekrar tutuklanmış ve 37 gün Arabyan Hanı'nda tutulmuştur. Daha sonra İngilizlere teslim edilmiş ve diğer İttihatçılarla birlikte Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Kasım 1921'de esaretten kurtulmuş ve Ankara'ya gelmiştir. Sonraki yıllarda 1922'de Tokat mutasarrıflığı, 1923'te 1. Sınıf Mülkiye Müfettişliği, 1925'te Zonguldak 1926'da Adana valilikleri, 1927'te Devlet Şurası Tanzimat Dairesi Reisliği, 1934'te Şuray-ı Devlet 1. Reisliği görevlerinde bulunmuştur. 1938'de ise emekli olmuştur. Emeklilikten sonra 1939'da İzmir Mebusu olarak meclise girmiştir. 1943'te bu görevi sona erince iki yıl CHP İstanbul İl Başkanı olmuş 1950'de ise tamamen memuriyetten ayrılmıştır. Mustafa Reşad Bey, 4 Ağustos 1953'te vefat etmiştir. Naaşı, Ankara Cebeci'deki Asri Mezarlığına defnedilmiştir. Ayrıca Arapça, Fransızca, Farsça ve Ermenice bilmekteydi. (Çankaya, 1968-1969, s. 965-966; TBMM Albümü 1920-2010, 2010, s. 267)

3.16. Zeki Zekeriya Bey (1920-1920)

Eski Sinop mebusu Zeki Zekeriya Bey, 16 Mayıs 1920 tarihinde Sinop mutasarrıfı ve kumandanlığına tayin olmuştur. (BOA, İ.DUİT., 43/56; BEO, 4633/347459) Vesikalarda bu tayinin gerçekleştiği bilgisine ulaşılsa da diğer kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda Zeki Bey'in Sinop'a gitmediği, tayin kararından kısa zaman sonra Zihni Bey'in Sinop mutasarrıflığına atandığı anlaşılmaktadır.

Sinop, cephane ve subay sevkiyatı için Millî Mücadele’de önemli bir noktaydı. Burayı elinde tutmak isteyen İstanbul Hükümeti kendi tarafında olacak birini bölgeye göndermek istemişti. Bu yüzden Vahdettin’in yaveri ve kayınbiraderi olan Zeki Bey atanmıştı. Zeki Bey Çerkesdi ve bölgede ciddi bir Çerkes çetesi sorunu vardı. Zeki Bey’in Sinop’a gelmesiyle daha da ayaklanabilirdi. Bu durumdan dolayı yeni bir tayin yapıldı ve Zihni Bey Sinop’a geldi. Zihni Bey’in mutasarrıf olmasından sonra Zeki Bey’in hala Sinop’a gitme gayesinde olduğu görülmektedir. Zihni Bey, Zeki Zekeriya Bey’e Sinop’a gelmemesi için bir mektup yazmıştır. (Tırıl, 2010, s.37; Topcuoğlu, 2021, s. 60-63)

3.17. Zihni (Orhon) Bey (1920-1922)

Erzurum mebusu Zihni Bey, 1920’de Sinop mutasarrıflığına tayin olmuş, daha sonra Sinop mutasarrıflığı görevinden istifa edip, Ocak 1922’de Bitlis valiliğine gitmiştir. (Tırıl, 2010, s. 37)

Zihni Bey, temiz kalpli, cesur, yiğit, mütevazı ve vatanperver bir kişiliğe sahipti. Sinop’a geldiğinde bölge incelemelerini yapıp kısa sürede göreve başlamıştır. Halkçı bir düşüncede olan Zihni Bey, mutasarrıflık makamına gelen herkesle görüşüp kimin ne derdi varsa çözmeye çalışırdı. Perşembe günleri köylerin ileri gelen ihtiyarlarını çağırıp onlarla istişâre ederdi. Millî Mücadele yıllarında Sinop’a ve Sinoplulara büyük hizmetlerde bulunmuş önemli bir Türk evladıdır. (Altınok, 2014, s. 28-29)

Zihni Bey’in Sinop’a gelişinden kısa bir zaman sonra Çerkes Şevket ve adamlarının Sinop’a baskın yapacağı ve Millî Mücadele yanlısı herkesi öldüreceğiyle alakalı bir söylenti duyulmaya başlandı. Zihni Bey, bu söylentileri ciddiye almış ve her an tetikte beklemiştir. Yine bu dönemde Çerkeslerin Sinop’a saldıracığı bilgisi gelmiştir. Bu haberlere karşı Zihni Bey Sinop’a cephane sevk edilmesini istedi. Sadece Sinop değil Karadeniz’in birçok limanına böyle saldırılar gerçekleşeceği haberleri yayılmıştı fakat herhangi bir saldırı gerçekleşmemiştir. Bu haberler İstanbul Hükümeti’nin yaptığı bir yıldırma politikası olduğu bilinmektedir. (Topcuoğlu, 2021, s. 63-64)

İstanbul Hükümeti’nin yaydığı saldırı haberlerinin yanında İtilaf Devletlerinin İnebolu kıyılarını bombalaması Sinop’ta büyük bir telaş ortamı oluşturdu. Zihni Bey

aynı durum yaşanmasın diye Sinop limanının da tedbirler aldı. Sinop limanına yaklaşan Yunan gemilerinin limanda top olduğunu düşünmelerini sağladı. Ayrıca halkı ikna ederek Sinop'u terk etmelerini engelledi. Fakat bu önlemler yeterli olmadı ve Yunan donanması 21 Temmuz 1921'de Sinop gözetleme istasyonunu bombaladı. Fevzi Paşa, 23 Temmuz 1921'de durumu meclise aktardı. 26 Temmuz'da yine Yunan Donanmasına ait Kılık Zırhlısı, gözetleme istasyonunu bombalayıp kullanılamaz hale getirdi. Yunanistan, Sinop limanından yapılacak sevkiyatı önlemek amacıyla şehri ablukaya aldı. Yunanistan'ın bu faaliyetine rağmen sevkiyat devam etmiştir. Sevkiyatın devam etmesi Yunanistan'ın saldırılarını da arttırdı ve 17 Ağustos'ta Gerze 19 Ağustos'ta Sinop limanlarını bombalamıştır. (Topcuoğlu, 2021, s. 85-87)

1920 yılında Sinop, Kastamonu'dan ayrılmış ve bağımsız bir sancak olmuştur. Mülkî ve askerî hizmetlerin birbirlerinden ayrılmasıyla Zihni Bey mebusluk görevi istemiştir. Mustafa Kemal Paşa, Dâhiliye vekili Adnan Bey ve Doktor Rıza Nur Bey Zihni Bey'e telgraflar yollamış ve mutasarrıflık görevine devam etmesini istemişlerdir. Böylelikle mutasarrıflıkta kalan Zihni Bey Sinop'u bölge çetelerden temizlemek için mücadeleler vermiştir. Çerkes Ethem isyanı duyulduğu sıra da Sinop'ta bulunan Çerkes Uzun Musa gibi baş kaldıran çetelerle görüşmeler yapıp onlara göz dağı vermiş ve çalışmalarını engellemiştir. Bölge de faaliyet yürüten Çerkes Şuayip'i kontrol altında tutmaya çalışmış Trabzonlu Jandarma Teğmen Galip Bey ile iş birliği yapıp Boyabat civarında Çerkes Şuayip'i yakalamışlardır. Sinop'ta güven ortamı sağlamak için verdiği mücadele halk tarafından da desteklenmiştir. (Efe, 2004, s. 45-54; Tırlı, 2010, s. 37)

Sinop'ta Rumların faaliyetleri her geçen gün daha da artmaktaydı. Bölge güvenliğinin sağlanması III. Kolordu'ya bırakılmıştı. Bu ordu 9 Aralık 1920'de dağıtılınca yerine Merkez Ordusu geçti. III. Kolordu bölge güvenliğinin sağlanmasında yetersiz kalmıştı. Pontus Rum çeteleri özellikle Gerze'de aktif faaliyet yürütmekteydi. Zihni Bey dönemin Giresun Belediye başkanı olan Topal Osman Pontus Rum faaliyetlerine karşı mücadele ederken Gerze'ye gelip Pontus çetelerinin başında olan Kırıyota adında bir kişiyi öldürmüştür. Sinop'a doğru yola çıktığında Gerze kaymakamı Esad Bey, Zihni Bey'i arayıp durumu anlattı. Topal Osman'ı Sinop'ta Zihni Bey karşıladı. Her ne kadar Topal Osman da Millî Mücadele yanlısı olsa da usulsüzce bölgeye gelip adam öldürmesi hoş karşılanmamış ve Zihni Bey sert bir dille kendisini uyarmıştır. Topal Osman'ın bu faaliyeti Mustafa Kemal Paşa'ya da bildirildi. Merkez Ordusu'nun oluşturulmasından sonra Karadeniz'deki Pontus çeteleri kontrol altına

alınabildi. Lozan Barış Antlaşması sonrası gerçekleştirilen mübadele ile sorun tamamen ortadan kalktı. (Efe, 2004, s. 59-62; Topcuoğlu, 2021, s. 100-104)

Bu dönem de İtilaf devletleri sık sık Sinop'u ziyaret ediyordu. İngiliz, Amerikan ve Fransız gemileri limana gelip bölgeye asker çıkartıyordu. Sinop'a gelme nedenlerinin başında Rumlarla iş birliği yapıp Pontus isyanının devamlılığını sağlama vardı. Bir yandan Sinop limanından Ankara Hükümeti'ne yapılan silah ve subay sevkiyatını önleyecekler bir yandan da Pontus İsyanı ile Millî Mücadele'nin gücünü kıracaklardı. Ankara'nın gücünü kırmak için maddi gelişimine de engel olma amacındaydılar. Bu yüzden Osmanlı Bankasının İnebolu, Kastamonu, Çankırı, Zonguldak ve Sinop şubelerini hedef alıp para ve altınları topluyor Fransız vapurlarıyla İstanbul'a gönderiyorlardı.

Millî Mücadele'yi yıpratmak için kullandıkları yöntemlerden biri halkın dini duygularını sömürmekti. İstanbul Hükümeti ile iş birliği halinde yayınlattıkları fetvalara, Ankara'nın karşı fetva yayınlattığı olayı zararsız atlatmasıyla istekleri suya düşmüştü. Bu sefer de Ankara'nın Sovyet yakınlığını hedef alıp halka Anadolu'nun Sovyet Rusya etkisine girdiğini göstermeyi hedeflemişlerdir. Bu amaçla Sovyetleşme tehdidini anlatan, Azerbaycan'ı örnek gösteren bildiriler uçaklarla şehirlere atılıyordu. 25 Ağustos 1920'de bir İngiliz uçağı Sinop'a bu bildirileri dağıttı. Fransız uçakları da aynı faaliyeti gerçekleştirmiştir. 19 Temmuz 1920'de Sinop'a gelen bir İngiltere gemisinin amirali mutasarrıf ile görüştü. Görüşme sonrası Zihni Bey, Ankara Hükümeti'ne durumu bildirdi. Zihni Bey, Amiralin görüşmede işgal bölgeleri ile ilgili bilgiler verip dostmuş gibi yaklaştığını söylemektedir.

İngilizlerin bir diğer faaliyeti de muhbirlerini Ankara'ya göndermeye çalışmaktı. Bunun için Sinop limanını kullanmışlardır. Mustafa Kemal'in süt kardeşi olduğunu söyleyen İngiliz istihbaratından Yusuf Nejat adında bir muhbir Ankara'ya gitmek istedi. Zihni Bey, şüphelenerek durumu Ankara'ya bildirdi. Durum anlaşıncı Yusuf Nejat Sinop'ta tutuklandı. Mustafa Kemal Paşa yaşanan bu olayı BMM'de bahsederken Zihni Bey ile ilgili "*En büyük kabiliyet gösteren idare adamımız*" ifadesini kullanmıştır. (Topcuoğlu, 2021, s. 73-75; Altınok, 2014, s. 29)

İtilafların bu çalışmalarına karşı Ankara Hükümeti de Kastamonu Mıntıka Kumandanı Albay Osman Bey'in emri ile asayişi sağlamak için 48 kişilik bir grup askerî Kastamonu'dan Sinop'a göndermiştir. Bu askerler Sinop'ta Zihni Bey'in emrine

girmiştir. Ankara'nın Karadeniz bölgesi ile haberleşmesi adına her limana bir telsiz istasyonu kurulması hedeflendi. Bu yüzden Asker ve askerî malzemenin yanında özellikle haberleşme alanında araçlar da Sinop'a gönderildi. Sinop'un coğrafi şartlarından dolayı birçok limanı ve koyu olması bölgeye girişi kolaylaştırdığından denetlemede sorunlar yaşanıyordu. Bunu giderilebilmesi için Sinop'a gözetleme istasyonu kurulması kararlaştırıldı. Böylece koyalara limanlara gelen şüpheli kişiler hemen raporlanabilecekti. Sinop'un savunulması ve cephane sevki için bu önlemler kısmen fayda sağlamış diyebiliriz. Cephane sevkiyatında Sinop ön plana çıkmıştır. Doğu cephesinin kazanılmasıyla Ermenilerden elde edilen cephanenin de Sinop'tan Batı cephesine sevk edildiği görülmektedir. (Topcuoğlu, 2021, s. 75-81)

Zihni Bey, Sinop şehitleri adına bir anıt yapmak istedi. Anıt için halktan para topladı fakat görev değişikliği nedeniyle bu isteğini gerçekleştirememiştir. (Özcan, 1990, s. 188; Esemeli, 1990, s. 190) Bu dönemde Sinop'un Kastamonu'dan ayrılması ile daha önce kapatılan Darülmualimîn mektebinin tekrar açılması için 1920'de Sinop Genel Meclisi'ni topladı ve idâdî mektebinin ibtidaî kısmı ve ittihat mektebinin ibtidaîsi ile birleştirildi. Dört sınıflı Darülmualimîn mektebi tekrardan açılması ile 1923 yılında bu okul beş mezun vermiş 1924'te ise kapatıldı. (Erdoğan, 2019, s. 172)

Zihni Bey himayesinde 1922 yılında Sinop'ta ilk matbaa kuruldu. İstanbul'dan satın alınan matbaanın parçaları Sinop'ta Makinist Hırsto Fûrus tarafından bir araya getirildi. Matbaa için İstanbul'dan kâğıt talebinde bulunulmuş ve bu kâğıtlar için gümrük vergisi alınmaması kararlaştırılmıştır. 12 Haziran 1922'de Sinop Gazetesi ilk sayısını çıkarttı. Bu gazete başlangıçta pazartesi günleri basılırken, 7 Haziran 1923'ten sonra haftada iki kez pazartesi-perşembe çıkartılmaya başlandı. Gazete 1990'lara kadar yayın hayatına devam etmiştir. (BCA, 30.18.1.1/04.40.17, 07.12.1921; Çevik, 2020, s. 43-44; Kanbur, 2012, s. 4-5)

Ayrıca bu dönemde Postane yapılmıştır. Yapının Zihni Bey döneminde yaptırıldığı bilgisine ulaşılmıştır fakat yılı hususunda elde edilen bilgiler uyuşmamaktadır. Yapı 1988'de postane misafırhanesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. (Esemeli, 1990, s. 156)

3.18. Süleyman Necmi (Selmen) Bey (1922-1922)

Süleyman Necmi Bey, 1871'de Bafra'da doğmuştur. Babası bölgede çiftçilik yapan Hasan Hüseyin Bey, annesi Müslimah Hanım'dır. 1911'de Fatma Yakut ile evlenmiş ve iki çocuğu olmuştur. Çocukları Fatma Münire ve Mehmet Münir'dir. Eğitim hayatına Bafra'da başlayan Süleyman Necmi Bey, 1893'te Mülkiye Mektebi'nden mezun olmuş aynı yıl Sivas Maiyyet Memurluğunda göreve başlamıştır. 1897'de Divriği (Sivas), 1903'te Zile (Tokat), 1905'te Karakilise (Ağrı) ve 1907'de Merzifon (Amasya) kaymakamlıklarını yürütmüştür. Ardından 1908'de Çorum ve 1909'da Yozgat'ta mutasarrıflık görevinde bulunmuştur. 1910 seçimleri ile Canik Mebusu olarak Meclis-i Mebûsan'da bulunan Süleyman Necmi Bey, 7 Nisan 1915'te Canik mutasarrıflığı, 25 Mayıs 1915'te Ankara, Ekim 1916'da ise Diyarbakır vali vekilliğine atanmıştır. Daha sonra 1918'de Sivas, 1919'da Trabzon valiliği görevlerinde bulunmuş, 20 Ocak 1922'de ise Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BCA, 30.18.1.1/04.45.01; Arslan, 2018, s. 221-222) Tayini gerçekleştiğinde Malta'dan yeni gelmişti. Sinop'tan sonra Kastamonu valiliğine tayin olmuş ve 1 Ağustos 1922'de Kastamonu da göreve başlamıştır. (BCA, 30.18.1.1/05.23.04; Efe, 2004, s. 47; Eski, 2000, s.117) Bu tayini ile ilgili Sinop Vilayet gazetesinde yer alan 14 Ağustos 1922 tarihli haberde kısa dönem kalmasına rağmen Sinop'ta yaptığı çalışmalardan dolayı kendisine teşekkür edilmiş, yeni görevinde başarılar dilenmiştir. (Kanbur, 2012, s. 24) Süleyman Necmi Bey, Trabzon valiliğinde bulunduğu sırada Ankara Hükümeti ile hareket etmeye başlamış ve 294 oy olarak II. TBMM'de Canik Mebusu olmuştur. VI. ve VII. TBMM'de de Samsun mebusu olan Süleyman Bey 15 Mayıs 1943'te vefat etmiştir. Naaşı, İstanbul Şişli'de bulunan Feriköy Mezarlığı'na defnedilmiştir. (Arslan, 2018, s. 222)

Süleyman Bey, Sinop'a geldiğinde Yunan ordusu savunmaya geçmişti. Merkez Ordusu bölgeyi kontrol altında tutuyor ve Karadeniz'deki Rum faaliyetleri de buna bağlı olarak azalmıştı. Şubat ve mart aylarında tekrar Sinop'a aktif olmaya çalışsalar da girişimleri başarısız olmuş ve Karadeniz'deki Yunan gemileri Türk donanması tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Nisan 1922'de Karadeniz'de yakalanan bir Yunan yelkenlisi Şile adı verilip Türk donanmasına katılmıştır. Yine Zonguldak'ta benzer bir olay yaşanmış ve iki Beyaz Rus motoru Türk hizmetine geçmiştir. Temmuz ayından sonra ise Yunan donanması Karadeniz'den çıkmaya başlamıştır. (Topcuoğlu, 2021, s.108-110)

Geleneksel olarak dini bayramlarda düzenlenen pehlivan grei 1922 yılında Süleyman Bey'in isteği ile kurulan bir komisyon tarafından idare edilmiştir. Komisyon bu etkinlikten elde edilecek gelirin yarısını ciddi bir kıtlık yaşayan Kırım'a yardım maksadıyla gönderecek diğer yarısını ise Sinop'ta tamir edilmesi gereken su yolları için harcayacaktır. Tüm masraflardan sonra elde net 5.127 kuru kalmıştır. Bu paranın yarısı Hilal-i Ahmer cemiyetine teslim edilip Kırım'a gönderilmesi hedeflenmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile mutasarrıflık arasında yardım hususundaki i birliği Hüsnü Bey döneminde de devam etmiştir. (Kanbur, 2012, s. 287-290)

3.19. Hüsnü Bey (1922-1923)

Eski Saruhan mutasarrıfı Hüsnü Bey, 3 Ağustos 1922'de Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın akrabasıdır. (BCA, 30.18.1.1/05.23.12, M. 03.08.1922; Efe, 2004, s. 47) 19 Eylül 1923'te Sinop'tan Aydın mutasarrıflığına atanmıştır. (BCA, 30.10.0.0./64.431.4., M. 08.08.1922)

8 Ağustos 1922'de İcra Vekilleri Heyeti bu tayin kararını onaylamıştır. (BCA, 30.10.0.0./64.431.4., M. 08.08.1922) Tayinin onaylanmasından sonra 6 Eylül 1922'de Sinop'a gelerek göreve balamıtır. (Kanbur, 2012, s. 44) Göreve balayan Hüsnü Bey, göreve geldikten hemen sonra yayınlanan Mükellefiyet-i Nakliye-i Askeriye Kanunu'nun 9 ve 10. Maddeleri gereği halkta bulunan araçların askerî nakliyatıta kullanılmasına yönelik emiri Sinop uygulamaya baladı. Bu emir ile Türk taarruzunun yakında balayacağı da anlaılmaktaydı. (Topcuoğlu, 2021, s. 111) 26 Ağustos 1922 tarihinde de Büyük Taarruz'un baladığı tüm yurda haber verilmiştir. (BCA, 30.10.0.0/54.355.1., M. 26.08.1922) Taarruz baladıktan iki gün sonra daha önce Sinop'ta kurulup Yunan tarafından bombalanan ve tekrar oluşturulan telsiz istasyonuna ait yapının Maârif Vekâletine verildiği bildirildi. Bu olaydan anlaşılacağı üzere bu taarruzun başarılı olacağına inanılmı ve savaşın Karadeniz bölgesini artık etkilemeyeceğinin dnlmtir. (Topcuoğlu, 2021, s. 111) Bundan sonraki süreçte Sinop'tan İç Anadolu'ya sevkıyatların devam ettiği görülmektedir.

Büyük Taarruzun zaferle sonuçlanmasıyla Sinop Müdafaa Hukuk Heyeti, kentte bir davet verip kutlama düzenlemiştir. Sinop idarecileri ve yerel halkın katıldığı kutlamada önce milli marlar eşliğinde Müdafaa Hukuk Dairesine ardından Askeriye ve Hkmet Binasına ziyaretlerde bulundular. Daha sonra Mft eşliğinde kurtuluş için

dualar edildi. Büyük Taarruzdan sonra İzmir'in kurtuluş haberiyle de bu coşku ortamı Sinop'ta devam etmiştir. (Kanbur, 2012, s. 59-61)

Osmanlı'da uzun yıllardır alınan Millî Mücadele döneminde de alınmaya devam edilen yol vergisi uygulaması için halka iki yol sunulmuştu bunlar nakdi ya da yol yapımında bedenen çalışmaktı. 1922 yılında yol vergisi miktarı 150 kuruş olup mayıs ayının ikinci yarısından eylül ayına kadar iki taksitle ödenmesi istenmiştir. Sinop'ta bu verginin toplanması konusunda sıkıntılar yaşanınca Hüsnü Bey, muhtarlıklara ve ihtiyar heyetlerine bir yazı gönderip bir an önce vergilerin toplanmasını istemiştir. Vergisini vermeyenler hakkında da yakalama kararı çıkartılmıştır. (Özdemir, 2013, s. 215-217; Kanbur, 2012, s. 126-127)

Bu dönemin sosyal meselelerinden biri de sağlık alanıyla ilgiliydi. Evlenecek olan kişilerin sağlık muayenelerinde karışıklıklar yaşanmaktaydı. İsmi verilen kişiler yerine farklı kişilerin geldiği tespit edilmiş ve mutasarrıflık makamının aldığı kararla köylerden sağlık muayenesine gelecek kişilerin isimleri mühürlü olarak muhtarlıklar tarafından gönderileceği belirtilmiştir. Ayrıca reçete ile alınması gereken bazı ilaçların usulsüz bir şekilde tuhafiye ve aktarlarda satıldığı öğrenilmiştir. Bu durumun önüne geçebilmek için cezalandırma yoluna gidileceği ve *Attar ve Kökçüler Tüzüğü'na* binaen ilaçların toplatılmasına karar verilmiştir. (Kanbur, 2012, s. 140)

Hüsnü Bey döneminde 1853 Sinop Baskını sonrası şehit olan askerler için bir anıt yaptırılmak istendi. Yapılan Deniz Şehitleri Anıtı'nın olduğu mevkiî şehitlerin topluca gömüldüğü yerdin ve 1857'de Kaptan-ı Derya Mehmed Ali Paşa tarafında bu alanı duvarla çevrilmişti. 1923 yılına gelindiğinde ise Mutasarrıf Hüsnü Bey tarafından bir anıt yapılmasına karar verildi. Bu kararın ardından mutasarrıflık makamının girişimleri neticesinde bugün Sinop'un Meydankapı Mahallesi'nde yer alan Sinop İtfaiye Müdürlüğü'nün karşısındaki şehitliğin içerisine, düzenlenen törenle anıtın temelleri atıldı. Ayrıca Hüsnü Bey zamanında, Sinop'ta Türk Ocağı'nın resmî açılışı da yapılmış, (Sinop tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 69; Kanbur, 2012, s. 63-64) yine Meydankapı Mahallesi'ndeki İnas Mektebi'nin (Kız Okulu) inşasına başlanılmıştır. (Sinop tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s.33) Bu bina günümüzde Cumhuriyet İlkokulu adıyla eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Hüsnü Bey döneminde yapılan bir başka kamusal yapı ise 1922-1923 yıllarında Jandarma Binbaşı Nurettin Akbal tarafından

yaptırılan İl Jandarma Alay Komutanlığı binasıdır. (Sinop tarihi ve Kültür Envanteri, 2013, s. 31)

3.20. Hasan Nizameddin (Ataker) Bey (1923-1924)

Hasan Nizameddin, 1883'te Yanya'da doğmuştur. Babası Adliye müfettişliği yapan Ahmet Asım Bey'dir. 1906'da Mülkiye Mektebi'ni 1910'da Hukuk Mektebi'ni bitirmiştir. 9 Ocak 1909'da Selanik Maiyet Memuru olarak göreve başlamıştır. Silivri, Sındırgı ve Çarşamba'da kaymakamlık görevini yürüttükten sonra 1912'de Pirlepe kaymakamlığına atansa da Balkan Savaşı nedeniyle bu göreve başlayamamıştır. Ardından sırasıyla Ayvalık, Bandırma, Ünye ve Giresun kaymakamlıklarında bulunmuştur. Giresun'da iken Kuvâ-yı Milliye'ye destek olduğu gerekçesiyle Damat Ferid Paşa Hükümeti tarafından görevinden azledilmiştir. Bu durum üzerine Mustafa Kemal Paşa ile haberleşerek Erzurum'a gitmiş ve Temsil Heyeti'nin muhasebe ve iâşe işlerini yürütmeye başlamıştır. TBMM açıldıktan sonra Genç Sancağı mutasarrıflığı görevine atanmıştır. 3 Temmuz 1920'de Emniyet-i Umumiye Seyr-i Sefer Müdüriyetine gitmiş, 29 Temmuz 1920'de ise İkinci Sınıf Mülkiye Müfettişliği görevine başlamıştır. 20 Şubat 1922'de tekrar Giresun'a tayin olan Hasan Nizameddin Bey, bölgeye mutasarrıf olarak gelmiştir. (Çelik, 2022, s. 75-77; Aksoy, 2020 s. 239; Çankaya, 1968-1969, s. 1098) Daha sonra 29 Eylül 1923 tarihinde 5.000 kuruş maaşla Sinop mutasarrıflığına tayin olmuştur. (BCA, 30.18.1.1/07.34.19; Kanbur, 2012, s. 48) 1926 yılına kadar Sinop'ta önce mutasarrıf sonra vali olarak görev yapmıştır. Sonraki yıllarda 1926'da Van, 1927'de Diyarbakır, 1931'de Elazığ ve Çanakkale'de valilik görevini yürütmüş, 1936'da 3. Genel Müfettişlik Baş müşavirliği, 1939'da Konya ve 1943'te Hatay valiliğinde bulunmuş 1947'de ise 5. Genel Müfettiş (BCA, 30.18.1.2/114.46.11) olmuştur. Son olarak 1948'de ikinci kez Diyarbakır valiliğini görevine gelmiş ve burada 1948'de emekliye ayrılmıştır. Hasan Nizameddin Bey 12 Nisan 1962'de vefat etmiştir. Ayrıca Fransızca, Farsça, Arapça, Arnavutça ve Rumca bilmekteydi. (Çelik, 2022, s. 75-77; Aksoy, 2020 s. 239; Çankaya, 1968-1969, s. 1098-1099)

29 Eylül 1923 tarihinde Sinop'a tayin kararından sonra 24 Ekim 1923'te Sinop'a gelip göreve başlamıştır. (Kanbur, 2012, s. 49) 11 Ekim 1923 tarihli Sinop Vilayet Gazetesi'nde *Sinop'umuz da Vilayet Oldu* adlı haberde Teşkilatı Esasiye'nin 10.ncu maddesi gereği idarî taksimatta Sancak yapılanması ve mutasarrıf unvanlarının

kaldırıldığıının Dâhiliye Nezâreti tarafından bildirildiği belirtilmektedir. (Kanbur, 2012, s. 24) Sancak sisteminin kaldırılması ile 1924'te⁴⁵ Hasan Nizameddin Ataker, Sinop'un ilk valisi olmuştur. (Tırıl, 2010, s. 44)

Millî Mücadelenin zaferle sonuçlanmasından sonra 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in İlanı Sinop'ta yapılan bir merasimle halka duyuruldu. Kalabalık bir ahâli ile gerçekleşen merasimde önce bayramlaşma faslı gerçekleşti ardından Dr. Rıza Nur Bey Cumhuriyet yönetimini halka anlattı. Bu yeni yönetim biçimi halk tarafından sevinçle karşılandı. (Kanbur, 2012, s. 67)

Süleyman Necmi Bey döneminde Sinop'a elektrik getirilmesi hususun da İstanbul'dan mühendis getirtilmiş ve projesi hazırlanmıştı. Fakat ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü durumdan dolayı bu girişim başarılı olamamıştı. 12 Kasım 1923'te ise projenin gerçekleşmesi için bir 8.000 liralık bir bütçe ayrılıp anonim bir şirket kuruldu. Ahâli ise Savaş'tan dolayı evlerinin harap halde olduğunu belirtip elektrikten önce şehrin onarılması gerektiği fikrindeydi. (Kanbur, 2012, s. 39-40) Buna karşılık 9 Mart 1934 tarihli Akşam gazetesi de yayınlanan *Sinop Elektriğe Kavuşuyor* başlıklı haberden anlaşıldığı üzere Sinop Belediyesi ancak 1934 senesinde şehrin elektrikle aydınlatılması için yıllık faaliyet planına dahil edilebilmiştir. (*Akşam*, 9 Mart 1934, s. 6.)

3.21. Değerlendirme

II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde halkın beklentisi ekonominin düzelmesi, vergilerin azalması ve daha refah bir ortamının oluşmasıydı. Meşrutiyet'in getirdiği siyasi düzeni henüz tam olarak kavrayamayan halkın ekonomik beklentileri karşılanmayınca İttihâd ve Terakkî Cemiyeti'ne karşı bir muhalefet oluşmaya başlamıştı. Bu durum karşısında İttihâd ve Terakkî Cemiyeti de daha sert bir politika izlemiştir. II. Abdülhamit döneminde olduğu gibi baskıcı bir yönetim oluşmaya başlayınca özellikle basın alanında muhalif gazeteler çıkmaya başlamıştı. Bu gazetelerden biri olan Serbesti gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi Bey'de İttihâd ve Terakkî yönetimini sert bir dille eleştirmiştir. Hasan Fehmi Bey, 6 Nisan 1909'da öldürülmüştür. Bu olaydan sonra meşrutiyet karşıtlarının isyan edeceği yönündeki

⁴⁵ Sinop'un vilayet olması ile ilgili kaynaklarda farklı tarihler mevcuttur. Bkz. Tırıl, *Cumhuriyet Döneminde Sinop...*, s. 44; Özcan, *Tanzimat Döneminde...*, s. 73.

düşüncelerden dolayı vilayet ve sancaklara önlem alınması için uyarılar gitmişti. Kısa bir zaman sonra ise 31 Mart Olayı yaşanmıştır. Bu dönemde Sinop mutasarrıfı olan Haydar Bey'in de meşrutiyet karşıtı olduğu gerekçesiyle hakkında soruşturma açıldığı görülmektedir. Ayrıca İttihâd ve Terakkî Fırkasında ayrılıklar yaşanmış ve yeni fırkalar kurulmuştu. 31 Mart Olayı'ndan sonra Kanun-i Esasi'de değişiklikler yapılmış ve 1911'de bir ara seçime gidilmiştir. İttihâd ve Terakkî'den ayrılan isimlerden biri olan Rıza Nur Bey Sinop'a gelip seçim çalışması yürütmüştür. Dönemin Sinop mutasarrıfı Edhem Fehmi Bey ile aralarında görüş ayrılıkları da yaşanmıştır. Bu dönemde ülkenin birçok yerinde idarî ve siyasi çekişmelerin yaşandığı da görülmektedir.

II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı Devleti yıkılışına kadar sürecek olan bir savaş dönemine girmişti. Yaşanan toprak kayıpları, seferberlik ile erkeklerin askerde olmasından kaynaklı üretimde düşüş, kıtlık, eşkıyalığın artması gibi durumlar yüzünden halk oldukça zor durumda kalmıştır. Özellikle kıtlık yaşanması idarî yönetimlerin en önemli meselesi haline gelmişti. Ürünlerin temini için kullanılan araçların askeri hizmette oluşu durumu daha da zorlaştırmıştır. Birçok sancağın konu ile ilgili İstanbul'a telgraf çektiği görülmektedir. Bu durum karşısında bölgelere göre farklı önlemler alınmıştı. Örneğin Sinop'ta eksikliği yaşanan tahıl hususunda aşar ambarlarından halka tahıl dağıtıldığı görülmektedir. Kıtlık hususunda Kurtuluş mücadelesi döneminde de 5 Ağustos 1921'de Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlık yetkisini almış ve bu yetki ile 7-8 Ağustos 1921'de Tekâlifî Millîye Emirleri yayınlamıştı. Bu emirler ile yurt genelinde Tekâlifî Millîye Komisyonları oluşturulmaya başlandı. Sinop'ta oluşturulan komisyonun başkanı Cemal Bey oldu. Sinop halkı emirlere uyup gerekli olan ürünleri komisyona teslim etmiştir. Gerze'de yıl içerisinde alınan tüm hasadın komisyona teslim edilmesiyle açlık yaşanmaya başladığını görüyoruz. Aynı durum diğer yerlerde de başlayınca Millî Müdafaa Vekâleti Müsteşar Muavini Şerif Bey, kıtlığı önlemek amacıyla ihtiyaç fazlası ürünleri halkı dağıtmasını istemiştir. (Topcuoğlu, 2021 s. 94-98)

Bu dönemin önemli bir diğer meselesi Pontus sorunudur. 1908'den itibaren faaliyetlerini arttıran Pontus cemiyetleri ve Yunanistan'ın uyguladığı politikalar ile Rumlar ayaklanmaya başlamıştı. Mondros Mütarekesi sonrası önce İzmir'in işgali ardından Karadeniz limanlarının işgali ile devam eden süreçte Rumlar Anadolu'nun farklı yerlerinde aktif faaliyet yürütmüşlerdir. Rumların Karadeniz bölgesinde Rize'den Sinop'a uzanan Samsun merkezli Pontus Cumhuriyeti adını verdikleri bir devlet kurma

çabaları görülmektedir. Bu doğrultuda bölgede nüfuslarını arttırmak için daha önce Sevk ve İskân Kanunu ile göç ettirilen Rumlar ve Bolşeviklerden kaçan Rumlar Karadeniz bölgesine yerleşmeye başlamıştır. Nüfuslarını arttırmak için uyguladıkları bir diğer politika ise Türk köylerini basarak Türkleri öldürmek veya göç etmelerini sağlamaktır. Rumları İtilaf devletlerinden destek alarak gerçekleştirdikleri faaliyetlerine karşı bölge yöneticileri çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. Sinop'ta Mazhar Tevfik dönemine kadar yaşanan olayların İstanbul'a rapor edildiği görülürken Millî Mücadele'nin başlaması ile bölge mutasarrıflarının Mustafa Kemal Paşa ile iletişimde olduğu görülmektedir. Rumların bu faaliyetleri de Millî Mücadele'nin kazanılmasına kadar da devam etmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde İttihâd ve Terakkî Fırkasına karşı kurulan muhalefet partilerden biri Hürriyet ve İtilâf Fırkasıydı. I. Dünya Savaşı'ndan Osmanlı'nın yenilgi ile ayrılmasından sonra İttihâd ve Terakkî iktidarı sona ermişti. Bâbîâlî Baskını sonrası dağıtılan Hürriyet ve İtilâf Fırkası da yeniden bir oluşum içerisine girdi. Bu dönemde özellikle Anadolu'da idarî kadrolarda değişimler yaşandığı görülmektedir. Hürriyet ve İtilâf taraftarları idarî makamlara getirilirken İttihâd ve Terakkî yanlıları ise görevden alınmaya başladı. Bu hususta Mazhar Tevfik Bey'in Sinop mutasarrıflığına geldiğinde Hürriyet ve İtilâf Fırkasının isteği ile İttihâdçı memurları görevden aldığı görülmektedir fakat kısa süre sonra Mustafa Kemal Paşa ile irtibat halinde hareket etmiştir.

Millî Mücadele döneminde halkın bir bütün olarak hareket ettiğini ve idarî yöneticilerinde Millî Mücadele yanlısı bir tavır sergilediği görülmektedir. Birçok bölge gerek erzak gerek askeri teçhizat temini ve taşımacılığında orduya yardım etmiştir. İtilaf devletleri ile siyasi ilişkilerin artması ve özellikle batı cephesinde askeri mücadelenin kazanılmasıyla yeni devlet düzenini kurma girişimleri görülmektedir. Bu hususta vilayet ve sancak düzenlemelerinde değişikliğe gidilmiş ve 25 Kasım 1923'te TBMM'de alınan karar ile sancak oluşumları ortadan kalkarak iller oluşmuştur. Bu karar 1924'ten itibaren tüm yurttan uygulanmış ve mutasarrıflık makamı da ortadan kalkarak yerine valiler atanmıştır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren merkeziyetçi bir yapıda taşra yönetimini oluşturmaya çalıştı. XVI. yüzyılın sonlarına doğru ise çeşitli nedenlerle taşra yönetiminin bozulmaya başladığını, merkezî otoritenin zayıflayarak sistemin yarı feodal bir yapıya dönüştüğünü ve taşra idârecilerinin yerini ayânların aldığını görmekteyiz. Merkezi otoritenin taşrada sekteye uğraması ile Osmanlı'nın dağılması hızlandı. Taşra yönetiminde iki idâreci ataması yapılıyordu. Bu idârecilerin biri askerî sınıftan olan bey diğeri ise ilmiye sınıfından olan kadıydı. III. Selim döneminde ise Vüzerâ Kânunnâmesi ile valiler ve mutasarrıflarla ilgili çalışmalar yürütüldü. Kalıcı olmasa dahi önemli bir adım atıldı. Sonraki süreçlerde taşrada merkeziyetçiliği sağlamak adına çalışmalar yapıldığını görmekteyiz. Tanzimat Dönemi'ne gelindiğinde merkeziyetçiliği sağlamak için taşra yönetiminde önemli değişiklikler yapıldı. Bu çalışmalar ile sancak yönetimine mutasarrıf adı verilen yöneticiler atandı.

Çalışmamızda Sinop sancağına idarî yönetici olarak atanan mutasarrıfları inceledik. Elde edilen bilgiler ile 1839-1924 yılları arasında Sinop'ta toplam 55 mutasarrıfın görev yaptığına ulaşılmıştır. İlk mutasarrıf 1839'da Gâvizâde Hüseyin Bey, son mutasarrıf ise Hasan Nizamettin (Ataker) Bey'dir. Mutasarrıflar ortalama 3 yıl Sinop'ta görev yapmıştır. Tespit edilen en uzun süre 9 yıl, en kısa süre ise 5 aydır. Maaşları 4.500 kuruş ile 10.000 kuruş arasındadır. Görevden ayrıldıktan sonra da gerekli görülürse mâzûliyet maaşı verilmiştir. Belirtilen yıllar arasında ulaşılan toplam kamusal yapı ise 33 tanedir.

Sinop'un idarî teşkilattaki yeri incelenirken 1842-1846 yılları arasında Bolu mutasarrıflığına bağlandığı diğer yıllarda ise Kastamonu'ya bağlı bir sancak olduğu anlaşılmaktadır. 1920'de ise Kastamonu vilayetinden ayrılıp müstakil bir olmuştur. 1924 itibariyle de vilayet olarak karşımıza çıkmaktadır. Kastamonu vilayetine bağlı olduğu sürede Reji İdâresi hususunda Samsun'la birlikte hareket etmektedir. Bu yüzden tezin kapsamı hususunda Bolu, Kastamonu ve Samsun vilayetleri de incelenmiştir.

Sinop kent tarihi Osmanlı-Rus ilişkilerinden oldukça etkilenmişti. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonrası Rus hakimiyetinde kalan topluluklardan Osmanlı'ya göç hareketleri başlamıştı. Bu göçlerin uğrak noktalarından biri de Sinop olmuştur. Mutasarrıflar bu göçmenlerin farklı bölgelere transferinde ve Sinop içi yerleştirilmelerinde faaliyetler gösterdi. Rusya'nın Sinop üzerinde etkilerinden biri de

bölgeye gönderdiği konsoloslardı. Sinop'a gelen Rus konsolosları ve çalışmaları da incelenmiştir. Sinop'ta Rus konsolosları hariç İtalya ve İngiliz konsolosları da bulunmuştur. Çalışmamızda bu konsolosların Sinop'taki faaliyetleri, idarî yönetime etkileri ve bu etkilerin Osmanlı'nın diğer devletlerle arasındaki ilişkileri nasıl etkilediğine değinmeye çalıştık.

Birinci Dünya Savaşı'nda bölgede Çerkes ve Rum çetelerinin aktif faaliyet yürüttüğü ve bölgenin en önemli sorunu haline geldiği görülmektedir. Birçok mutasarrıf bu çetelerde mücadele etmişti. Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası ise Rum faaliyetleri giderek artmış ve Sinop'ta yaşayan yerli Rumlar da İtilaflarla iş birliği yapmıştı. Rumların Karadeniz'de kurmayı hedefledikleri Pontus Devleti için çalışmaları Millî Mücadele'nin kazanılmasına kadar sürdü. Çalışmamızda bu faaliyetler incelenirken mutasarrıfların bu çetelere karşı mücadeleleri ve bölge savunmasında gösterdikleri başarılar ortaya koyuldu. Millî Mücadele yıllarında en dikkat çeken unsurlardan biri mutasarrıfların İstanbul Hükümeti ile iletişim kurmamalarıdır. Mutasarrıflar Sinop'ta yaşanan olayları Ankara'ya aktararak Mustafa Kemal Paşa'nın yönlendirmeleriyle hareket etmişlerdir.

Bu çalışma, Tanzimat sonrası Sinop tarihini bölgede görev yapmış mutasarrıflar üzerinden anlatıp, mutasarrıflık makamının şehirler üzerinde ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

Arşivler

*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Milli Savunma Bakanlığı
Askeri Tarih Arşivi Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE)*

110.9.1.2, 13/0/148

110.9.1.2., 5/0/73

*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
(BCA)*

30.10.0.0./64.431.4, 30.10.0.0/54.355.1.

30.18.1.1/04.40.17, 30.18.1.1/04.45.01, 30.18.1.1/04.45.01, 30.18.1.1/05.23.04,
30.18.1.1/05.23.12, 30.18.1.1/07.34.07, 30.18.1.1/07.34.19.

30.18.1.2/114.46.11

*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
(BOA)*

A.AMD.: 6/44, 37/5, 42/100, 17/46, 57/71, 74/50.

A.DVN.: 19/73, 19/73, 38/44, 179/22.

A.DVN.MHM.: 17/45.

A.MKT.: 20/56, 39/5, 24/48, 39/6, 41/8, 90/80, 111/35, 117/2, 148/50, 156/40,
159/58, 160/61, 121/60.

A.MKT.MHM.: 45/93, 45/90, 46/51, 54/41, 7/31, 56/10, 68/24, 68/15, 67/10, 91/19,
115/96, 175/64, 245/52, 247/68, 290/25, 290/37, 270/69, 380/57, 401/52, 431/6, 404/26,
404/48, 177/89, 178/6, 291/19, 266/56, 297/53, 286/88.

A.MKT.MVL.: 01/46, 78/64, 145/68.

A.MKT.NZD.: 53/25, 75/58, 55/10, 187/64, 329/63, 236/4, 197/26, 300/10.

A.MKT.UM.: 25/69, 25/4, 183/52, 233/31, 146/8, 261/29, 290/62, 317/96,
571/95.

A.TŞF.: 3/98, 11/46, 15/33, 5/80.

BEO: 44/3293, 47/3467, 361/27035, 30/2238, 114/8547, 400/29928, 768/57576, 604/45237, 566/42379, 696/52184, 750/56237, 768/57576, 1853/138949, 1905/142817, 2382/178600, 2428/182091, 2754/206529, 2760/206995, 2758/206847, 2858/214329, 2811/210809, 2819/211352, 2877/215768, 2999/224917, 3013/225951, 3368/252549, 3387/253967, 3498/262321, 3399/254909, 3643/273163, 3944/295735, 4184/313767, 4301/322560, 4302/322626, 4419/331423, 4384/328792, 4419/331423, 4514/338489, 4515/338610, 4570/342702, 4597/344731, 4621/346514, 4633/347459.

C.AS.: 1076/47430.

C.DH.: 121/6032, 128/6352.

C.HR.: 55/2711, 111/5549, 168/8375.

DH.EUM.EMN.: 3/57.

DH.EUM.MH.: 167/111.

DH.EUM.THR.: 6/7.

DH.EUM.6.Şb.: 7/9, 30/14.

DH.İD.: 124/22, 48/61.

DH.İ.UM.: 19/1.

DH.İ.UM.EK.: 14/96, 27/35, 27/42, 106/68, 107/14, 108/12, 108/25, 108/32, 39/44.

DH.KMS.: 55/30.

DH.MKT.: 1619/95, 1332/8, 1397/43, 1503/35, 1420/45, 1499/59, 1627/12, 1709/28, 1619/82, 1779/146, 2233/96, 2191/109, 2175/103, 1944/78, 1812/96, 1830/55, 1789/106, 1789/60, 1819/28, 1833/9, 1846/124, 1843/46, 1957/90, 921/4, 1989/57, 16/40, 205/37, 239/59, 294/3, 395/53, 549/65, 545/26, 664/48, 909/65, 921/4, 873/71, 2613/120, 2804/40, 2854/56, 2751/9, 2706/72, 2618/32, 2729/60, 2713/13, 2883/79, 2707/22, 2690/51.

DH.MUİ.: 4/61, 3/12, 15/47, 17/25, 157/5, 165/63.

DH.SAİDd.: 3/552, 80/301, 10/489, 25/125, 3/586, 25/113, 168/329, 47/353, 150/381, 150/283, 66/397.

DH.ŞFR.: 357/133, 434/126, 440/117, 571/23, 569/51, 73/50, 546/44, 550/76, 75/96, 554/7, 80/20, 558/93, 565/87, 81/146, 615/60, 631/70.

HAT: 1246/48334, 1659/1.

HR.MKT.: 31/45, 79/77, 149/88, 205/77, 276/47, 276/87, 445/13, 677/35, 678/55, 472/100, 448/14.

HR.SFR.3.: 15/16.

HR.SFR.4.: 9/15, 9/17, 9/18.

HR.SYS.: 1334/37, 1346/76, 2935/21.

HR.TO.: 286/3, 207/10.

İ.DH.: 50/2495, 96/4828, 181/9934, 326/21255, 355/23396, 383/25310, 550/38276, 598/41685, 702/49116, 717/50115, 1295/101949, 1086/85204, 1198/93778, 1253/98299, 1224/95849, 1204/94241, 1312/57, 1333/24, 1344/46, 1351/34, 1425/13, 1443/40, 1469/44, 1494/77, 1491/52, 1499/48, 1509/75, 1518/21.

İ.DUİT.: 42/29, 46/30, 42/86, 43/1, 43/46, 43/52, 43/56.

İ.HR.: 41/1930, 138/7186.

İ.HUS.: 1/58, 96/166, 136/20, 151/112.

İ.MVL: 586/26338, 315/13219, 295/11928, 585/26289, 511/23083, 520/23391.

İ.TAL.: 239/7, 281/75, 386/27.

İ.TKS.: 9/30, 17/6, 18/47.

MB.İ.: 7/131, 13/107.

MF.İBT.: 508/73.

MF.MKT.: 1178/30, 1200/44.

ML.MSF.d.: 7740, 7745, 10878.

ML.VRD.d.: 3578.

ML.VRD.TMT.d.: 4648.

MV.: 180/13.

MVL,: 16/42, 21/53, 27/44, 256/64, 85/9, 809/68, 653/77, 674/30 711/19, 711/20, 738/68, 734/82, 685/3.

ŞD.: 976/16, 331/10, 980/60, 3027/27, 2764/11, 1113/25, 1053/15, 1114/21, 1683/25, 3110/37, 1698/8, 1699/15, 1641/13, 1638/42, 1644/27, 1283/42, 281/33, 2429/21.

Y.A.HUS.: 496/83.

Y.MTV.: 26/32, 112/89, 281/86, 300/135.

Y.PRK.A.: 10/56.

Y.PRK.UM.: 14/68, 45/95, 45/95, 59/54, 78/49, 79/80, 78/57.

Sürelî Yayınlar

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Kastamonu Vilayet Gazetesi

Kastamonu Vilayet Salnamesi

Türksözü Gazetesi

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Akay, Tolga, (2011), “XIX. yüzyılda Kafkasya’dan Osmanlı Devleti’ne Yönelik Göç Hareketlerinde Sinop’un Yeri”, *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi (06 Eylül 2011) Bildiri Kitabı*, Karabük Üniversitesi Yayınları, Sinop, s. 3-13.

Akpınar, Deniz, (2018), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Van’da ve Sinop’ta Petrol Çalışmaları (1876-1950)”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, C.7, S. 4, s. 2358-2377.

Aksoy, Volkan, (2020), “Karadeniz’de Milli Mücadele Yanlısı Mülki Amirler: Mazhar Tevfik ve Nizamettin Beyler”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 10, s. 231-244.

Akyıldız, Ali, (2011), "Tanzimat", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul, s. 1-10.

- _____, (2003), “Mâbeyn-i Hümayun”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 27, Ankara, s. 283-286.
- Altuntaş, Murat, (2020), “Anadolu Selçukluların Denizcilik Faaliyetleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 2, s. 262-285.
- Arabacı, H. Murat, (2018), “Rus Tarih Yazımında Sinop Muharebesi ve Bazı Hususların Mukayesesi”, *Osmanlı Mirası Araştırma Dergisi*, C. 5, S. 11, s. 193-202.
- Arar, İsmail, (1991), “Ayni, Mehmet Ali”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul, s. 273-275.
- Artuk, İbrahim, (2007), “Nişan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul, s. 154-156.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri-IV*, (2006), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Avşar, Zakir, (2018), “Dr. Rıza Nur and Tanrıdağ Magazine”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, C. 3, S. 1, s. 45-77.
- Ayni, M. Ali, (1997), *Ulusçuluk*, Der. Nezi H. Neyzi, Peva Yayıncılık, İstanbul.
- Bay, Abdullah, (2018), “Güney Karadeniz’de Yeni Rus Politikası: Sinop’ta Rus Konsoloslğunun Açılması”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu (5-7- Ekim 2018) Bildiriler Kitabı*, C. 1 Sinop, s. 47-60.
- Bekadze, Iasha, (2017), “Osmanlıda Kullanılan Vilayet Tabiri Üzerine”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, S. 36, s. 240-268.
- Berkes, Niyazi, (2003), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları İstanbul.
- Bostan, İdris, (2008), “Riyâle”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 35, İstanbul, s. 141-142.
- Bostancı, Emir, (2021), “Yunan Kızılhaç Cemiyeti’nin Anadolu ve Trakya’daki Faaliyetleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 42, s. 153-203.
- Boyraz, E. Zahid, (2021), Sinop Rüştîye School: The Graduation Ceremony of 1882 as Reflected in the Press, *Turkish History Education Journal*, C. 10, S. 1, s. 55-71.

- Boztepe, Mehmet, (2013), “Osmanlı Devleti’nin Taşra Yönetimini Şekillendiren” Merkeziyetçilik” Yaklaşımı ve Günümüze Etkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 36, Kütahya, s. 1-14.
- Budak, Lütfi, Budak, Çiğdem, (2014), “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne İlkokul Programları (1870-1936)”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 3, s. 377-393.
- Ceylan, Ayhan, (2016), “Osmanlı Klasik Dönemi’nde Balkanlar’da Bir Eyâlet-i Mümtâze Örneği Olarak Cezâyir-i Seb’a-i Müctemia Cumhuru”, *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, C. 1, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Çadircı, Musa, (2013), *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara.
- _____, (2011), *Tanzimat Sürecinde Türkiye Anadolu Kentleri*, DER. Tülay Ercoşkun, İmge Kitapevi, Ankara.
- Çağlayan, K. Tuncer, (2015), “İngiliz Konsolosluk Belgelerinde Sinop (1841-1842)”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 9, S 18, s. 49-60.
- Çakal, Işıl, (2002), “Cumhuriyet Döneminde İlköğretimin Finansman Sorunu ve Mektep Vergisi Uygulaması”, *Yakın Dönem Türk Araştırmaları*, S. 2, , s. 85-127.
- Çankaya, Mücellidoğlu Ali, (1968-1969), *Yeni Mülkiye Târihi ve Mülkiyeliler*, Mars Matbaası, C. 3, Ankara.
- Çelik, Şemsettin, (2022), “CHP Hatay Bölgesi Müfettişlerinin Faaliyetleri ve Beşinci Genel Müfettişlik”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 55, s. 59-83.
- Çevik, Umut, (2020), “Sinop Gazetesi’ne Göre Sinop’ta Mübadele (1923-1927)”, *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, 2020, s. 43-56.
- Demir, Cenk, (2021), “Anıtsal bir Hayrat: Sinop Şehitler Çeşmesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 21, S. 43, s. 465-504.

- _____, (2019), “Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Yıllarında Sinop Rumları: Tehcir ve Mübadele”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 34, S. 2, s. 443-476.
- _____, (2019), “Sinop Rum Cemaati’nin 19. Yüzyıldaki Sosyal Yapısı”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 14, S. 27, s. 120.
- _____, (2020), “19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Sinop Varoş Mahallesi Yangınları ve Yapılan Sosyal Yardımlar”, *Belgi Dergisi*, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, C. 2, S. 19, s. 2038-2067.
- Demir, Cenk; Sönmez, Yüksel, (2021), “Tütün tarımının Sinop Sancağı’ndaki Sosyo – Ekonomik Yansımaları (1839-1923)”, *History Studies*, C. 13, S. 2, s. 471-495.
- DİA, (1995), “Encümen-i Şuarâ”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 11, İstanbul, s. 179-181.
- Efe, Ayla, (2010), “Osmanlı Devleti’nde Mali Sistem Arayışının Getirdiği Yerel Yönetim Uygulamaları: Muhassıllık Örneği”, *Tarih Dergisi*, S. 49, İstanbul, s. 59-89.
- Efe, İsmail, (2018), *Sinop Tarihi Türk Hakimiyetine Girişten Cumhuriyet’in İlanına 1214-1923*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.
- Ekinci, İlhan, (2018), “Sinop’ta Bir Ayan Ailesi, Kavizadeler Hakkında Bazı Bilgiler”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop’ta Türk- İslam Kültürü Sempozyumu (5-7 Ekim 2018) Bildiriler Kitabı*, C. 2, Sinop s. 609-625.
- Engin, Osman, (1977), *Türkiye Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, C. 3-4, İstanbul.
- Er, Serkan, (2014), “Balkan Harbi’nde Osmanlı Ordusunun Seferberlik Planı”, *Tarih Dergisi*, S. 59, İstanbul, s. 137-188.
- Eryiğit, B. Hamza; Kalafat, Cansu, (2019), “Osmanlı Devleti’nde 1840-1858 Yılları Arasında Taşra Yönetimini Düzenleyen Nizamnameler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Strategic Public Management Journal*, C. 5, S. 10, s. 54-62.
- Eski, Mustafa, (2000), *Kastamonu Valileri 1838-2000*, Önder Matbaa, Ankara.

- Evcı, Tevfik, (2021), Osmanlı Taşra İdaresinde Reform: Kastamonu Örneğinde Eyaletten Vilayete Geçiş ve Vilayet Umûm Meclisler, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 7, S. 2, s. 923-946.
- Ezici, Erhan, (2020), “Tanzimat Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Değişen Yönetim Anlayışı”, *Belgi Dergisi*, C. 2, S. 20, s. 2801-2821.
- Gazi Mustafa Kemal, (2015), Nutuk, Kaynak Yayınları, Ankara.
- Gençoğlu, Mustafa, (2011), “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, s. 29-50.
- Gök, Nurşen, (2007), “Ebubekir Hazım Tepeyran’ın Memleket İdaresine Dair Önerileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 26, S. 42, s. 201-215.
- Gözcü, Alev, (2016), I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti’nin Gündelik Hayatından Kesitler, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S.32, s. 133-167.
- Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, Sinop Matbaası.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, (1969), *Son Asır Türk Şairleri*, Milli Eğitim Basımevi, C. 1, İstanbul.
- İnalcık, Halil, (1964), “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-i Hümayunu”, *Belleten*, C. XXVIII/109-112, Ankara, s. 605-690.
- İpsirli, Mehmet, (1992), “Beylerbeyi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, s. 69-74.
- _____, (1993), “Dâhiliye Nezâreti”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, s. 414-416.
- _____, (2011), “Tekâüd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul, s. 340-341.
- Kanbur, Ercan, (2012), *Sinop’tan Haberler*, Şimal Ajans Matbaacılık, Sinop.
- Karaca, Filiz, (2000), “İmtiyaz Madalyası”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul, s. 240-241.

- Karacagil, Ö. Kürsad, (2014), “II. Wilhelm’in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmet Şakir Paşa’nın Günlüğü (1898)”, *Türk Mecmuası*, C. 24, S. 2, s. 73-97.
- Karal, Enver Ziya, (2003), *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, C. 7, TTK Yayınları, Ankara.
- Karcı, Erol, (2019), “Sinop Frengi ve Gureba Hastanesi’ne Dair Bazı Tespitler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIX/39, s. 461-483.
- _____, (2014), “Kolera ile Mücadelede Örnek Bir Sağlık Müessesesi: Sinop Tahaffuzhanesi ve Faaliyetleri (1892-1908)”, *XVII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, C. 4, s. 1871-1893.
- Kartal, Nazım, (2014), “İl Sistemine Geçiş Sorunsalı: Türkiye’de 1864 Vilayet Nizamnamesi ile İl Sistemine Geçilmiş Midir?”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, C. 10, S. 23, s. 279-294.
- _____, (2013), “Tanzimat’tan Cumhuriyete Osmanlı’da Mülki İdare”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, C. 4, S. 1, s. 1-24.
- Kaştan, Yüksel, (2016), “Osmanlı Devleti’nde “1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-i Muvakkati” ile Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırma Dergisi*, C. 2, S. 2, s. 78-98.
- Kenanoğlu, M. Macit, (2005), *Osmanlı Kanunnameleri Neşriyatı Üzerine Bir Tahlil*, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, s. 174.
- Kılıç, Orhan, (2007), “Osmanlı Dönemi İdarî Uygulamalar Bağlamında Şehzadelerden Mutasarrıf Paşalara Amasya Sancağı’nın Yönetimi”, *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, C.1, T.C. Amasya Valiliği, Amasya.
- _____, (2002), “Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilâtı: Beylerbeyliği/Eyalet, Kaptanlık, Voyvodalık, Meliklikler (1362-1799)”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 9, s. 887-898.
- Kılıç, Selda, (2005), “1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Mithat Paşa”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 24, s. 99-111.
- Kiel, Machiel, (2000), “İlbasan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul, s. 79-81.

- Kiren, Akın, (2019), “Osmanlı-Kaçar Münasebetlerine Nişânlar Üzerinden Bakmak: II. Abdülhamid Dönemine Dair Bir Deneme”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 45, s. 147-186.
- Köprülü, M. Fuad, (1986), *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötüken, 2. Basım, İstanbul.
- Kurt, Abdurrahman, (2018), “19. Yüzyılın Sonlarında Sosyo-Kültürel ve Dinî Açidan Sinop Şehri”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu (5-7 Ekim 2018) Bildiriler Kitabı*, C. 2, Sinop, s. 845-854.
- Kuzucu, Kemalettin, (2015), “19. Yüzyıl Ortalarında Kocaeli Sancağı ve Bir Tanzimat Bürokratinin Yolsuzluğu”, *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu (3-5 Nisan 2015)*, C. 1, s. 655-673.
- Küçüker, Yüksel, (2020), “Mondros Mütarekesi Sonrası Karanize Bölgesi'ndeki Durum ve Erzurum Kongresi”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S.10, s. 245-257.
- Maden, Fahri, (2012), “Batumlu Yesari Baba ve Sinop'ta Bektaşilik”, *Alevilik Araştırma Dergisi*, S. 3, Ankara, s.185-201.
- Manav, Nursel, (2017), “Mazuliyet Sandığı'nın Kuruluşu ve Kuruluşuna Yol Açan Sebepler”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 27, S. 1, s. 215-224.
- Metintaş, M. Yahya; Kayıran, Mehmet, (2014), “Pontus Sorunu ve Çözüm Çalışmaları”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 1, s. 195-217.
- Ortaylı, İlber, (2020), *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, 7. Baskı, Ankara.
- _____, (2020), *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, TTK Yayınları, 4. Baskı, Ankara.
- Örenç, A. Fuat, (2006), “Mutasarrıflık”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul, s. 377- 379.
- Özcan, Selim, (2015), *Tanzimat Döneminde Sinop Şehri*, Sinop Belediyesi Kültür Yayınları, S. 8, Sinop.

- Özdemir, Nuray, (2013), “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yol Vergisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 32, S. 53, s. 213-248.
- Özder, Mustafa Âdil, (2017), *Artvin ve Çevresi 1828-1921 Savaşları*, Yay. Haz., Sedat Bahadır, Yusufeli Belediyesi Yayınları Artvin.
- Özkaya, Yücel; Akyıldız, Ali, (2020), “Muhassıl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara 2020, s. 18-20.
- _____, (2022), “Kaymakam”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara, s. 84-85.
- Pakalın, M. Zeki, (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, MEB Yayınları, İstanbul.
- Peker, Nurettin, (1955), *İstiklâl Savaşı Resim ve Vesikalarla: İnebolu, Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı*, Gün Basımevi, İstanbul.
- Rıza Nur, (1967), *Hayat ve Hatıratım*, C. 1, Altındağ Yayınevi, İstanbul.
- _____, (1967), *Hayat ve Hatıratım*, C 2., Altındağ Yayınevi, İstanbul.
- Sarıyıldız, Gülden, (2009), “Sicill-i Ahvâl Defterleri”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul, s.134-136.
- Satış, İhsan, (2016), “Kudüs Mutasarrıfları (1841-1902)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 30, S. 2, s. 545-572.
- Sinop tarihi ve Kültür Envanteri*, (2013), Yay. Haz. Hikmet Tosun vd., T.C. Sinop Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Sinop.
- Süreyya, Mehmed, (1996), *Sicill-i Osmanî*, Yay. Haz. Nuri Akbayar, C. 5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Şahin, Mustafa; Altınkaynak, Serhat, (2020), “Sinop İli Ortaçağ Bibliyografya Denemesi”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2020, C. 14, S. 28, s. 587-616.
- Şakir Batmaz, (2007), “Osmanlı Devleti’nde Bir Merasim Kaidesi Olarak Topla Selâmlama (1800-1919)”, *Bilimname*, C., S. 1, s. 187-199.
- Tan, Hakan, (2021), “XIX. Yüzyılda Sinop’ta Rus Varlığı”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 15 S. 31, s. 189-218.
- TBMM Albümü 1920-2010*, (2010), Gökçe Ofset Matbaacılık, C. 1, 2. Baskı, Ankara.

- Tekin, K. Hakan, (2014), “Osmanlı Devleti’nde Gelenekten Yeniliğe Geçisin Anlamlı bir Sembolü: Mecidi Nisanları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 28, s. 393-411.
- Tepeyran, E. Hâzım, (1998), *Hatıralar*, Yay. Haz. Faruk İlkan, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş., 2. Baskı, İstanbul.
- Torun, S. Fatih, (2016), “Vilayet Kanunlarına Göre Sancak (Liva) İdare Meclisleri”, *Tarih Araştırma Dergisi*, C. 35, S. 60, s. 157-174.
- Tural, Erkan, (2005), “1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ve 1876 İdare-i Umumiye-i Vilayat Talimatnamesi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C. 14, S. 1, s. 71-91.
- Ulus, İsmail, (2014), *Açıklamalı Sinop Kitabeleri*, Sinop Belediyesi Kültür Yayınları-10, İstanbul.
- Ulusoy, Melek, (2014), “Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci ve İkinci Dönem Sinop Milletvekilleri”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 33, s. 123-135.
- Ünal, Feyzullah, (2011), “Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 30, Kütahya, s. 241-248.
- Ünal, M. Ali, (1997), *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Matbaası, Isparta.
- _____, (2014), *Osmanlı Devrinde Sinop*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Üstün Demirkaya, Fulya, Tuluk, Ö. İskender, (2012), “Eflatun’un “Kurbağa”sı Sinope’den Sinop’a: Kaynaklara Göre Sinop Kentinin Fiziksel Gelişimi”, *Metu Journal of the Faculty of Architecture*, C. 29, S. 1, s. 45-68.
- Yaşayanlar, İsmail, (2015), “Tanzimat Döneminde Sinop Limanını Hinterlanda Bağlayan Modern Yol Ağının Tesisi”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 12, s. 196-212.
- Yeşilyurt, Yahya, (2017), “Livaneli (Artvinli) Memurlar Bağlamında Osmanlı Devleti’nde Tercih ve Azil Sebepleri”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 12, S. 1, s.103-128.

Yıldırım, M. Ali, (2014), “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti’nin Beşinci Düşmanı: Çekirgeler”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 13, S. 4, s. 1017-1042.

Yılmaz, Cevdet, (2009), “Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 14, S. 22, s. 1-15.

Tezler

Akbey, Nazmiye, (2015), *XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Sinop Hapishanesi*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa.

Alamleh, Mohanad, (2019), *Osmanlı İdaresindeki Kudüs Mutasarrıflığı 1874-1914*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Altınok, Salih, (2014), *Atatürk Dönemi Sinop Valileri (1923-1938)*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Samsun.

Anadol, Filiz, (2004), *Kemâl Paşazâde Saîd Bey Terâcim-i Ahval-ı Muâsırîn*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Arslan, Kemal, (2018), *I. ve II. Dönem TBMM’de Samsun (Canık) Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1927)*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

Aydoğmuş, Hüseyin, (2016), *Türkiye’de Mülki Teşkilatlanma (1920-1924)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.

Çakır, Duygu, (2019), *Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Karadeniz’de Tuz Kaçakçılığı*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu.

Çambel Kalço, Şebnem, (2019), *Manastırlı Sâlih Fâik ve Dîvânı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

- Çil, Hikmet, (2017), *Tanzimat Dönemi'nde Türkiye'de Valilik Kurumu (1839-1876)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Efe, İsmail, (2004), *Milli Mücadele Yıllarında Sinop*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale.
- Erdem, İlayda, (2020), *Osmanlı Devleti'nde Frengi ile Mücadele ve Sinop Sancağı Örneği*, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sinop.
- Erdoğan, Hasibe, (2019), *Salnâmeler Işığında Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Sinop Eğitim Tarihi (1839-1923)*, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun.
- Esemenli, Deniz, (1990), *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Karnap, Huriye, (2004), *I. ve II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Trabzon Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Kılıç, Fahri, (1993), *Milli Mücadelede Pontus Rum Sorunu (1918-1923)*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Küskü, Fırat, (2019), *II. Abdülhamit Döneminde Sinop Sancağında İdari ve Sosyo-Kültürel Hayat (1876-1909)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Okur, Orhan, (2019), *H.1286-H.1299 (1869-1882) Yılları Arasında Kastamonu Vilayet Salnâmelerinde Sinop Sancağı'nın Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sinop.
- Özcan, Besim, (1990), *Rus Donanmasının Sinop Baskını (30 Kasım 1853)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Erzurum.

- Özcan, K. Özkan, (2021), *I. TBMM’de Sinop Milletvekilleri ve Faaliyetleri*, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sinop.
- Soyer, Ali, (2007), *Osmanlı Rus İlişkilerinde Çeşme ve Sinop Baskınları*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Sönmez, Yüksel, (2020), *Osmanlı Devleti’nde Tütün Üretimi ve Sinop Sancağı Örneği*, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sinop.
- Tırıl, Alpay, (2010), *Cumhuriyet Döneminde Sinop (1923-1950)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- Topcuoğlu, Ekin, (2021), *Millî Mücadelede Sinop Sancağı*, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- Toraman, Ayhan, (2019), *Cebel-i Lübnan Mutasarrıflığı’nda Vasa Paşa Dönemi (1883-1892)*, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir.
- Torun, S. Fatih, (2005), *Tanzimat’tan Meşrutiyet’e Türkiye’de Kaza Yönetimi (1842-1876)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Turan Erdoğan, (2014), *Osmanlı Devleti’nde Eyalet’ten Vilayet’e Geçiş 1864-1871 Vilayet Nizamnameleri*, Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mardin.
- Türker, Fatma, (2011), *Sinop Seyyid Bilal Türbesi Hazinesi’ndeki Mezar Taşları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun.
- Yaşayanlar, İsmail, (2015), *Sinop, Samsun ve Trabzon’da Kolera Salgınları, Karantina Teşkilatı ve Kamu Sağlığı Hizmetleri (1876-1914)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa.

Koleksiyon

Hayrettin Bozkurt Özel Arşivi

Çevrimiçi Kaynaklar

<https://www.biyografi.net/kisiyayrinti.asp?kisiid=3135> Erişim: 01.07.2022.

<http://www.konya.gov.tr/gorev-yapmis-valiler> Erişim: 17.07.2022.

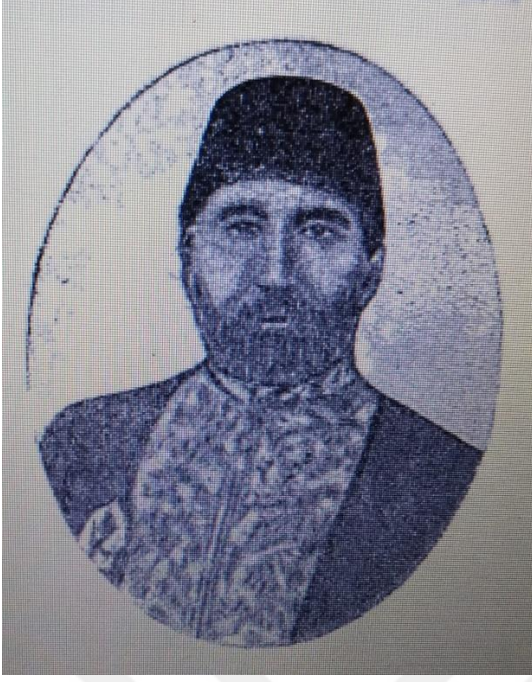

EKLER

Ek-1. Sinop Kamusal Yapılar

Eser	Yaptırıldığı Dönem	Yapım Yılı
Kefevi Cami Çeşmesi	Ömer Tufan Paşa	1850
Sultan Alâeddin Camii onarımı	Adil Paşa	Mart 1854
Şehitler Çeşmesi	Aziz Efendi	1858
Sakarya (Sultan Süleyman-Terazi) Çeşmesi	Aziz Efendi	1858
Sinop Rüştîye Mektebi	Derviş Ali Kemal Efendi	11 Ağustos 1864
Cezayirli Ali Paşa Cami	Tevfik Paşa	1866-1867
Rüşumat (Gümrük) Dairesi	Tevfik Paşa	1868
Süleymaniye Mektebi	Ahmed Kemal Bey	1878
Eski Askerlik Şubesi Deposu	Ahmed Tevfik Efendi	1974
Yeseri Baba Türbesi	Mehmed Veysel Paşa	1883
Sinop Tarihi Cezaevi	Mehmed Veysel Paşa	1887
Sinop Frengi ve Gureba Hastanesi	Mehmed Veysel Paşa	27 Aralık 1887
Sinop-Boyabat yolu	Mehmed Veysel Paşa	-
Sinop Mekteb-i İdâdîsi	Mehmed Veysel Paşa	18 Haziran 1885
Esnaflar Çeşmesi	Mehmed Veysel Paşa	1882
Etnografya Müzesi (Aslan Torun Konağı)	Hacı Salih Faik Bey	1890
Sinop Tahaffuzhanesi (Karantinası)	Reşid Paşa	24 Ağustos 1892
Karakum Çeşmesi	Reşid Paşa	1894

Öğretmen Evi (Mekteb-i İdâdî)	Ömer Şevki Bey	1899
İstiklal İlköğretim Okulu	Ömer Şevki Bey	1899
Okulaltı Çesmesi	Mustafa Tevfik Paşa	1902
Liman Başkanlığı (Tophane Kumandanlık Dairesi)	Mustafa Tevfik Paşa	1903
Tersane (İskele-Hacı Ömer) Cami	Mustafa Tevfik Paşa	1903
Yeni Hükümet Konağı	Bekir Sıdkı Bey	1907
Gâvizâde Hasan Çeşmesi	Bekir Sıdkı Bey	1907
Bekir Paşa Çeşmesi	Bekir Sıdkı Bey	1908
Reci (Reji) Çeşmesi	Ziya Paşa ya da Haydar Bey	1908
İttihad Mektebi	Abdullah Hilmi Bey ya da Edhem Fehmi Bey	1911
Sinop'ta ilk matbaa	Zihni (Orhon)Bey	12 Haziran 1922
Postane	Zihni (Orhon) Bey	1922
İl Jandarma Alay Komutanlığı Binası	Hüsnü Bey	1922-1923
Sinop Şehitliği	Hüsnü Bey	1923
Cumhuriyet İlkokulu (İnas Mektebi- Kız Okulu)	Hüsnü Bey	1923

Ek-2. Hacı Salih Faik Bey (İnal, 1969, s. 357)

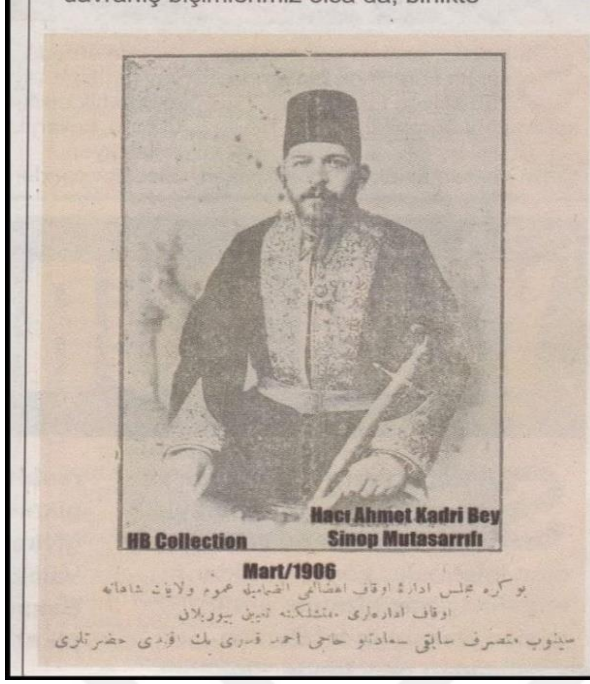
Ek-3. Yahya Dede Paşa (<https://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=3135> Erişim: 01.07.2022)

Ek-4. Ebubekir Hâzım Tepeyran (TBMM Albümü 1920-2010, 2010, s. 114)

Ek-5. Mehmed Ali Aynî Bey (Ayni, 1997)

Ek-6. Hacı Ahmed Kadri Bey (Bozkurt, Özel Arşiv)

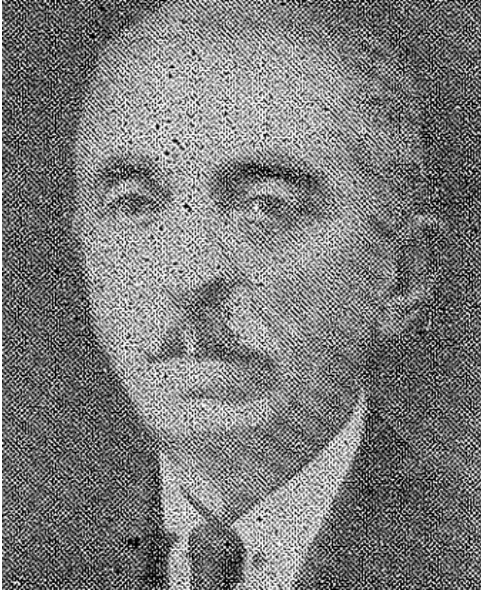
Ek-7. Abdullah Hilmi (Okuy) Bey (TBMM Albümü 1920-2010, 2010, s. 120)

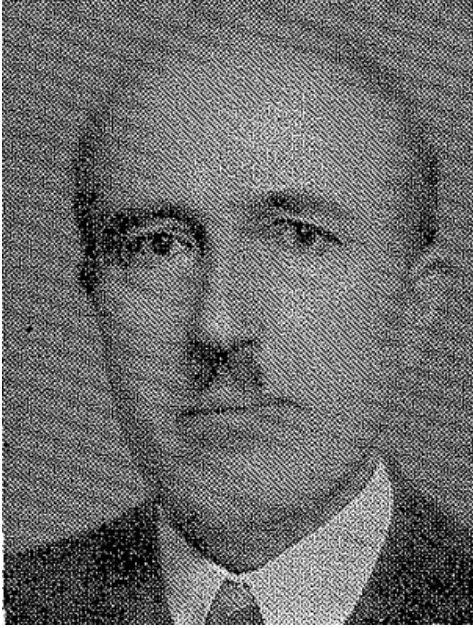
Ek-8. Edhem Fehmi (Arslanlı) Bey (TBMM Albümü 1920-2010, 2010, s. 50)

Ek-9. İbrahim Hakkı (Aktan) Bey (Çankaya, 1968-1969, s. 996)

Ek-10. Musa Hilmi Bey (Çankaya, 1968-1969, s. 429)

Ek-11. Mehmed Vehbi (Demirel) Bey (Çankaya, 1968-1969, s. 1057)

Ek-12. Mahzar Tefik Bey (Peker, 1955, s. 470)

Ek-13. Mustafa Reşad (Mimaroglu) Bey (TBMM Albümü 1920-2010, 2010, s. 267)

Ek-14. Zihni Bey (Peker, 1955, s. 484)

Ek-15. Süleyman Necmi (Selmen) Bey (TBMM Albümü 1920-2010, 2010, s. 88)

Ek-16. Hasan Nizameddin (Ataker) Bey (<http://www.konya.gov.tr/gorev-yapmis-valiler>
Erişim: 17.07.2022)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Zeynep İnce

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

Lise : Rize, Tefvık İleri Anadolu Lisesi, 2011

Lisans : Giresun Üniversitesi, Tarih Bölümü, 2016

Yüksek Lisans : Sinop Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, 2022

Mesleki Deneyim

İş Yeri : Rize, İdeal Özel Öğretim Kursu, 2018-2020

İş Yeri : Rize, Doğru Tercih Özel Öğretim Kursu, 2019-Devam